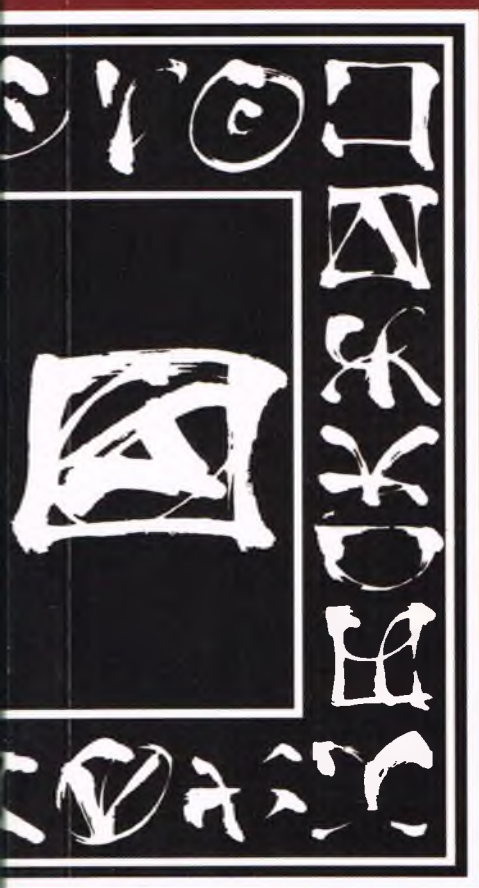

bolo' bolo

p.m.

KÆOS

KØØS

01001, 010010

P.M.

bolo'bolo

p.m.

*Ben Afrika'da kanat çırpın kelebeğin
Kuzey Amerika'da yarattığı kasırgayı istiyorum.
Ben kaos istiyorum!*

bolo'bolo
p.m.

Çevirinin Yapıldığı Basım:
bolo'bolo, Paronia City Verlag, Zürich, 1989

Türkçe Baskıyı Hazırlayanlar:
Can, Alev, Filiz, Didem, Ratz,
Alp, Dudu, Marcos, Işık, Sare,
Halil, İlhami, Pançuni

Kaos Yayınları: 23
1. Baskı: Nisan 2002, İstanbul
2. Baskı: Eylül 2008, İstanbul
3. Baskı: Kasım 2014, İstanbul

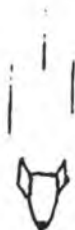
Ofset Hazırlık: Kaos

Baskı: Sena Ofset
Ambalaj, Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi
B Blok Kat: 4 No. 20 Topkapı-İstanbul
Sertifika No: 12064

Kaos Yayınları
Sertifika No: 21440
Feridiye Cd. No. 21/1 Fidan Apt.
Taksim-İstanbul Tel: (212) 297 38 75

www.kaosyayinlari.com
kaosyayinlari@yahoo.com

ISBN 978-975-7005-41-4

sunuṣ

nihayet!

“Benim çıkış tarifem bu arada sekiz yıl gecikmiş durumda” diyor p.m, 1995 Almanca baskısının önsözünde.

14 yıl gecikti bu kitabın Türkçe baskısı da. 1989 yılında İsviçreli anarşist dostlar sayesinde tanışmıştık *bolo'bolo* ile. İngilizce ve Almanca olarak. Bıktırıcı baskı diye bir not eklenmişti kitabın kapağına. Yola çıkış düşlerimizin henüz filizlenme dönemiymiş. Çevirisi İngilizceyle başladı, sonra “Almancasından çevrilse daha iyi olur” dedik. Çevirdik... Almanca, İngilizce, İtalyanca, Portekizce ve Rusça olarak basılmıştı o zamanlar kitap. Ve hepsinde de anarşist yayınevleri tarafından yayımlanmıştı. Başka yayınevlerince basılması mümkündü, vazgeçtik, bir yayınevi kurup bassak dedik, olmadı. 1995'te, Paranoia City Yayınevi ve p.m. kitabın bazı bölümlerini değiştirerek tekrar yayımladılar. Biz de çeviriyi son baskıyı dikkate alarak gözden geçirdik. Her daim hazır olmalıydı ne de olsa. Belki de iyi oldu, neredeyse bir *bolo* (kolektif) büyüklüğünde *ibu* (insan teki) dâhil oldu kitabın çeviri, düzeltme, uçma, kaçma ve basılma aşamalarına.

Gezegensel İş Makinesi hâlâ hepimizi yutuyor. Şehrin gölgelerine doğru ya da şehrin kendisinden kaçış komploları da devam ediyor. Berbat bir iş gününden sonra düşlerimizin peşinden koşmak iç burkucu ve dahi onur kırıcı da olsa

bolo'bolo

oyunu kaybetmediğimize delalet ediyor. Fiziksel güzellik değil, iç güzelliği mühim derler ya, inanmayın. Önemli olan dış güzelliğidir, kim bilir...

bolo'bolo ya da benzerleri, hiç gerçekleşmeyebilir. Belki de adı anılmayacak kadar etkisiz yaşanmışlıklar oluşabilir bazı coğrafyalarda. Yine de deneyenler her zaman olacak. Güçsüz ve umutsuz hissedecekler kendilerini, olsun... Umut etmekten vazgeçmiş olmayı ihtimal ki öğrenmiş olacaklar. Birkaç kısıntı? Belki. Ama ne gam; farklı dünyalar yaratmak, yaratma isteğinde filizlenir. Bir yerlerden başlanacak elbet, bu aşkı duyan *ibu*'lar var. *bolo'bolo* da böyle bir tutkunun fantezisi işte. Bir tür isyana teşvik masalı.

c.b.

1995 baskısına dair

Bu baskı 1983'te yayımlanan kitabın asıl metnini içeriyor. Metin kolaylıkla güncelleştirilebilirdi, ancak bu temel ifadesini değiştirmezdii. Kaçınılmaz güncelleştirmeleri, ironi veya taşlama yapılmış bölümlerin doğru yorumunu okuyucuya güvenerek onun zekasına bırakıyorum.

Gezegensel İş Makinesi (GİM) krizden krize sendeleyerek yoluna devam ediyor, arada bir dişini kaybediyor, başka yerde yenisini ediniyor. Ö-zünde artık çürük ve paslanmış olmasına rağmen, bizi kendine bağlamayı ve onsuz bir hayat imkânsız mış gibi göstermeyi hep yeniden başarıyor. Onun yıkımı karşısında duyulan korku, her gün ve herkesin gözleri önünde sergilediği sefilikler, savaşlar, yıkımlar ve israflara karşı duyulandan hâlâ daha büyük.

Benim seyrüsefer tarifem bu arada sekiz yıl gecikmiş durumda. Peki oyunu kesin olarak kaybettik mi? Nihayet "adam" olup İş Makinesinin bir bin yılına daha katlanmalı mıyız?

Gösterişli gökdelenlere, para, reklam ve araba şekline bürünerek her zaman her yerde bulunmasına karşın İş Makinesi düşündüğümüzden daha güçsüz ve zor durumda. Örneğin uluslararası finans dolaşımı her türlü kontrolden çıktı ve tehlikeli bir şekilde para ve değerlerin üretimini alt üst ediyor. Sovyetler Birliği gibi sözümona

devlerin yıkılışı ya da ADC'nin "etkisiz hale getirilmesi", bize büyük makineleri bazen sadece cılanın bir arada tuttuğunu gösterdi. Makinenin dışında bir hayat oluşturma deneyleri gerçi henüz biraz çekingence yapıyor ama en azından mevcut. Toplu örgütlenmeyi (ben buna yıkıcı iletişim, YIKKO diyorum), makine hayatının koşulları içerisinde gerçekleştirmek zor görünüyor. Yorucu bir iş gününden sonra ne zamanımız ne de enerjimiz kalıyor. Kendi güncel reel taleplerimiz ileride "mümkün" olan ortak taleplerimizle çelişiyor. Makinenin "pazarı" her yerde bizim takas sistemimizden daha becerikli. Yerleşim alanlarımız prototip-*bolo*'lar için bu haliyle elverişli değil. Öte yandan öncü projeler çok çabuk gettolara ya da tutuk bir "alternatif" yaşama dönüşüyor. Fakat amaç "alternatif" yaşam değil, tam aksine nihayet normal yaşamdır! Varolan komşulukların ve deneysel yerleşim projelerinin –örneğin terk edilmiş endüstri alanlarında– ağ oluşturma atılımları nicelik bakımından gülünç gelse de çok önemlidir. Yıkımı bekleyip, o gün geldiğinde bulunduğumuz yerden birşeyler ayarlayabileceğimizi düşünmek yeterli değildir. Makinenin kendi yıkımı karşısında öngördüğü planlar bugün Afrika'da, Balkanlar'da, Orta Asya'da ya da Güney Amerika'da gördüğümüz gibi katliamı, savaşı, salgınları, açlığı kapsamakta; alternatif bir huzurlu yaşamı değil. Makinenin yıkımından önce kendi ağlarımızı ne kadar oluş-

turabilirsek boşluğa düşme ihtimâlimiz de o kadar azdır.

bolo'bolo bu yıkım öncesi ağların içinde hâlâ akla gelebilecek her türlü ortamda dolaşıyor ve hâlâ amaçladığı çelişkileri ve ilişkileri yaratmaya devam ediyor. Hatta bunun içinde olmayanlar bir dünya komplo teorisi olduğuna inanıyor. Kitap bu arada Çince de basıldı ve umarım oradaki “sosyalist piyasa ekonomisini” kalbinden vurur.

Tüm çevirmenlere, yayıncılara, redaktörlere, temsilcilere, elden ele verenlere, kulaktan kulağa fısıldayanlara ve tüm diğer yardımcı olanlara yürekten teşekkürler! *bolo'bolo*'nun her yeni baskıyla gezegensel toplum örgüsü tarafından adeta kendi kendine yayılmasını sizler mümkün kıldınız. Devam! Başka dillerde veya şivelerde yayımlama imkânı görenler yayıneviyle bağlantı kurabilirler.

p.m. 1995

yola çıkış

Ve tekrar otobüste oturuyorum. Saat sabahın yedi buçuğu, 32. hat. Hava yağmurlu ve soğuk, yakında kar yağacak. Nem ayakkabılarımdan ve pantolonumdan içime işliyor. Felçli gibi oturuyorum burada ve asık, hareketsiz yüzlere bakıyorum. Genç bir kadın esnemesini bastırmak için ağzını kasiyor. “Kuzey Caddesi” diye gürlüyor şoför. Yabancılık duygusu tekrar sarıyor beni. Pencereden bakıyorum şaşkın. “Ne için bütün bunlar?” “Neden bunlara hâlâ katlanıyorum?” “Daha ne kadar?” Bir makine, kısılcına almış beni. İçimde bir tiksinti, giderek artıyor. İşyeri kaçınılmaz bir şekilde yaklaşıyor. “Günaydın, iş sığırları!” Kalan süre çok kısa, zaman bir istasyondan diğerine uçup gidiyor. Zorla uykumdan edildim, karşı koyamadan yutuyor beni gündelik makine.

Durağım yaklaşıyor, ama yerimden kalkamıyorum. Son durağa kadar yerimde oturuyorum. Ama otobüs artık durmuyor. Yoluna devam ediyor: Avusturya, Yugoslavya, Türkiye, Suriye, İran’dan geçerek... Hindistan’a, Malaya’ya gidiyor. Yolda değişime uğruyor otobüs. Şekli yeniden tasarlanıyor, rengârenk boyanıyor, yataklarla donanıyor, onarılıyor, değişen iklim şartlarına göre uyarlanıyor. Yaklaşık yirmi yolcu bir yaşam birliği oluşturuyorlar. Yakıt, yedek parça ve yiyecek alabilmek için yolda kendilerine iş arıyorlar.

Otobüsteki işleri paylaşıyorlar. Birbirlerine kendi hikâyelerini anlatıyorlar. Gündelik yaşamın diğer yüzü çıkıyor ortaya; başarıyı ret, sabotajlar, batakhaneler, hırsızlık, ifşaat, hasta numaraları, dayanışma eylemleri, patronlara karşı intikam eylemleri, gece saldırıları. Herkes kendi tarzında herhangi bir zamanda, bir direnç göstermiş ve makineyi durdurmayı denemiş. Nafile... Beş yıl sonra otobüs geri dönüyor. Yapılan eklemelerle kaplanmış, bilinmeyen dillerde yazılmış yazılar taşıyor, renkli perdeleri var. Kimse tanıyamıyor onu; ve geri dönenler artık yabancı...

Durak. İniş. Rüya sona erdi. Hafta sonları, tatiller, hayâller ve kaçış planları hep sona eriyor ve biz tekrar otobüste ya da tramvayda, arabada ya da metroda oturuyor oluyoruz. Gündelik makine bize karşı zafer kazanıyor. Bizler onun bir parçasıyız. Yaşamımızı zaman dilimleri halinde parçalara ayırıyor, enerjimizi yönlendiriyor, hayâllerimizi un ufak ediyor. Bizler, onun mekanizmaları içinde yer alan uysal, dakik, disipline olmuş küçük dişlileriz sadece. Ve makine uçuruma doğru sürükleniyor. Peki biz hangi çarkın içindeyiz?

büyük azap

Her şey ümit verici başlamıştı. Örneğin Eski Taş Devri'nde (yaklaşık 50.000 yıl önce) sadece birkaç kişiydik, yiyecek bitki ve av hayvanı boldu

ve hayatta kalmak için kısa süreli bir çalışma ve az bir çaba yeterli oluyordu. Yeterli miktarda kök, böğürtlen, fındık, meyve ya da mantar toplamak ve birkaç tavşan, geyik, kanguru, balık, kuş ya da kertenkele avlamak (ya da daha kolayı; tuzağa düşürmek) için günde sadece iki, üç saate ihtiyacımız vardı. Rahat kamplarımızda, kulübe ya da mağaralarımızda, eti ve toplanmış bitkileri paylaşır, geri kalan zamanı da uyuyarak, hayâl kurarak, yüzerek, dans ederek, sevişerek ve hikâyeler anlatarak geçirirdik. Bazıları mağara duvarlarına resim yapmaya başlar, diğerleri kemik ya da tahta yontar ya da yeni tuzak ve şarkılar yaratırlardı. 25 kişilik gruplar halinde, fazla mal ve mülkümüz, aile bağları ve şefler, korku ve din olmadan kayıtsızca bir yerden başka bir yere dolaşırdık. 2 milyon yılın sadece yaklaşık 10.000 yılını böyle yaşamadık. Tarihimizin yüzde 99.5'i bunu gösteriyor. Eski Taş Devri'nin sonları, şimdiye kadar yaşadığımız en iyi anlaşmaydı; en azından yeni araştırmalar bunu ileri sürüyor. 200 yıllık endüstriyel karabasana kıyasla uzun ve mutlu bir dönem.

Oradan bakıldığında birçok tarih tasavvuru mümkündü. Bunlardan biri de bizim tarihimiz; felâket sonuçlarıyla birlikte bir tür aptalca hata. Birisi tohum ve bitkilerle oynamaya başlamış ve zamanla tarımı keşfetmiş olmalı. Bu iyi bir düşünce gibi görünüyordu: Yenilebilir bitkilerin peşinden koşmak yerine, artık bunlar kampların

yakınında yetiştirilebilirdi. Ne var ki, artık en azından birkaç ay aynı yerde kalmak, yeterince tohumluk saklamak, işi bölüştürüp planlamak ve anlık arzuları bastırmak zorundaydık. Doğa ile birlikte yaşamak yerine, artık doğadan yaşıyorduk ve onu giderek geçici bir ortak ve bazen de alçak bir oyunbozan olarak görmeye başladık. Verimliliği keşfettik; çalışmamız ile mahsulün hacmi arasında bir ilişki olduğunu. Disiplin, av şansından daha önemli bir hale geldi. Ve sonra her şey talihsiz bir gidişata yöneldi: O ana kadar esas olarak toplayıcı olan kadınlar, tarla işleriyle sorumlu kılındılar. Sonra hayvanları ve sabanlarıyla erkekler geldiler. Kadınlar, eşit haklarını kaybederek, gittikçe daha fazla baskıya maruz kaldılar. Büyük tanrıça kültüyle teselli edildiler. Hayvan yetiştiricileri çiftçileri boyunduruk altına aldılar. Devlet, savaşçılar kastı ortaya çıktı; bugüne değin süregelen genel dünya savaşı. Zamanında tamamıyla yanlış gelişen şeyi onarmak çok zor, ne var ki, o zaman denediğimiz şeyin çok aptalca olduğu bugün apaçık ortada. Çok yönlü bir birliktelik ve iç içelik yerine bir baskı piramidi inşa ettik: Krallar/erkekler/kadınlar/çocuklar/hayvanlar/bitkiler. Muhakkak ki, bu tarih “gerekli” değildi, fakat ne var ki, zemin çok önceden hazırlandı.

Mezopotamya, Hindistan, Çin ve Mısır’da eski uygarlıkların yükselişiyle birlikte, devlet iktidarı, yani merkezin toplum üzerindeki kontrolü

artık başlı başına bir amaç olmuştu. Bundan sonra her şey “iktidar”ın, yani merkeze olan etkinin çevresinde dönmeye başladı. Ve bununla birlikte tarih başladı, ilerleme olarak tanımlanan bu “ileriye doğru sonsuz kaçış”. Eski altın çağlar, cennet, Arkadya, Atlantis ve diğer hayâl ve ütopyaların savunma ya da avuntu ideolojileri olarak kullanılması, o günden bu yana nasıl her şeyin aleyhimize geliştiğini gösteriyor. Merkezdeki adamlar bize, yalnızca katı bir düzenlemenin ve gelişmiş üretim araçlarının refahı yeniden sağlayabileceğini söylediler. Böylece ilerleme yanılısaması için çalışmaya başladık. Bu yalanı fark edenler ve cennete daha kısa yoldan gitmek isteyenler asi, hain, kâfir ya da barbar diye azap gördü, sürgün edildi ya da katledildiler. Soyumuz ve köklerimiz yok edildi, kendi toprağımızda birer yabancı olduk ve hiyerarşik baskı örgütleri karşısında silahsız kalakaldık. İki saat yerine, firavunların ve Sezar’ların inşaatlarında ve tarlalarında on saat ya da daha fazla çalışır olduk, onların savaşlarında öldük, keyiflerince itilip kıldık. Devlet ve iş sığırlarına dönüştük.

Endüstrileşmeyle birlikte de işler iyiye gitmedi. Köylüler cüretkârlaşır, kentlerdeki zanaatkârlar fazla bağımsızlaşınca, merkezin beyleri yeni bir hamleye giriştiler. Artık yeni düzenleme ve zor aracının adı fabrikaydı. Bizi sokaklardan toplayıp, makinelerin bize yeni bir çalışma ritmini dikte ettiği, şu pis, gürültülü hangarlara tıktılar.

Baskı otomatikleşti ve katmerlendi. Bir üretim aracı olan makine, aynı zamanda bir cezalandırma aracıydı da: Kim ona uymazsa, bir “kaza” ile cezalandırılır. “İlerleme”, yine daha da öldürücü yaşam koşulları ve daha fazla çalışmak anlamına geliyordu. Bütün toplum ve bütün gezegen büyük bir iş makinesine dönüşmüştü. Ve bu iş makinesi aynı zamanda bir savaş makinesiydi, çünkü barış ve iş birbiriyle çelişir. İş tarafından yavaş yavaş tüketilen biri, makine başkalarını öldürürken nasıl isyan etsin? Kendi esareti her zaman başkalarının özgürlüğü için bir tehdittir. Endüstri her zaman bir silahlanma endüstrisidir; “barış” zamanında da. Ya “gündelik” denilen küçük savaşı ya da “savaş” denilen büyük savaşı sürdürmektedir. Biri olmadan diğeri olamaz.

Yanılsama ve ütopyalar, bu sefer de köleliğimizin ağırlaşmasına eşlik ettiler. Günümüz çok sefil olduğundan, “gelecek” tabii ki daha iyi olmak zorundaydı. Sosyalist reformcular, işçileri, modern endüstri toplumunun uzun vadede daha fazla boş zaman ve refah, daha fazla özgürlük ve güzellikler getireceğine ikna etmeye çalıştı. Marx, bütün bunların sonunda yeniden sükûnet içinde avlanabileceğimizi, balık tutabileceğimizi ve şiir yazabileceğimizi düşünüyordu. (Bunca dolambaca ne gerek var?) Sonra, Lenin'den Troçki'ye, Castro'dan Pol Pot'a dek sosyalist ve komünist politikacıların alayı, yeni toplumu inşa etmek için bizden, daha fazla özveri ve disiplin talep ettiler.

Fakat sosyalizm, kendisini özel sermayenin olmadığı yerlerde de var edebilen İş Makinesinin, yalnızca yeni bir hilesiydi. Merkezin beyleri yalnızca maske değiştirmişlerdi. İş makinesi için, uluslararası şirketler tarafından mı, yoksa devlet bürokrasileri tarafından mı geliştirilip işletildiği fark etmez. Bir politbüro, bir yönetim kurulu kadar uygundur ona. Endüstriyel iş ve savaş makinesi gezegenimizi ve onun geleceğini tamamen mahvetti: Sahne (cangıllar, ormanlar, göller, denizler) parça parça edildi, oyun arkadaşlarımız (balinalar, kaplumbağalar, ayılar, kaplanlar) ortadan kayboldular ya da neredeyse soyları tükendi, hava leş gibi ve hastalık saçıyor, rezervlerimiz (fosil yakıtlar, metaller) yağma edildi ve nükleer özyıkım hazırlandı. "İlerleme"ye rağmen, herkesin yeterli düzeyde beslenmesini bile sağlayamıyoruz. O kadar öfkeli ve asabi olmuşuz ki, her türlü milliyetçi, ırkçı ya da dinci hareketlere, insan avına ve savaşlara hazırız. Birçoğumuz için intihar ya da bir atom savaşı artık bir tehdit değil; korku, eziyet ve sıkıntıdan kurtulmak için dört gözle beklenen bir çözüm. Birkaç bin yıllık uygarlık ve 200 yıllık endüstri toplumu, ardında korkunç bir azap bıraktı. "Ekonomi" başlı başına bir amaç haline geldi ve bizi yutmakla tehdit ediyor. Bu "dünya" oteli kendi konuklarını yıldı- rıyor. Ne var ki, biz hem ev sahibi hem de konu- ğuz.

gezegensel iş makinesi (GİM)

Bizim yetiştirdiğimiz ve bu gezegeni pençesinde tutan canavarın adı: Gezegensel İş Makinesi (GİM). Eğer uzay gemimizi/otelimizi yenden hoş bir mekâna dönüştürmek istiyorsak, önce GİM ile uğraşmak zorundayız. Bu makine bizi kontrolü altında tutmayı nasıl başarıyor? Nasıl durdurulup, parçalanabilir? Beraberinde kendimizi de mahvetmeden, ondan nasıl kurtulabiliriz?

İş Makinesi günümüzde bütün gezegeni kapsayan bir makine: Afrika'da semiriyor, Asya'da sindiriyor ve Avrupa'da sıçıyor. Çokuluslu firmalar, bankalar, devlet organları yakıt ve hammadde dolaşımından oluşan bir ağ tarafından planlanıp yönlendiriliyor. Ulusların, blokların, Birinci, İkinci ve Üçüncü Dünya'nın, Kuzey ve Güney'in anlamı üzerine birçok yanılısama kol geziyor. Ama bütün bunlar aynı makinenin sadece irili ufaklı çarkları. Ulusal bağımsızlık ise bizi bu konuda yanıltmaya çalışan bir serap. [Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) politikaları, nihayet, en safın gözünü bile açmış olmalı.] GİM kuşkusuz, birbirlerini örseleyen, harekete geçiren ve frenleyen değişik parçalardan oluşuyor. Bu makine adeta bunların iç çelişkilerinden aldığı enerjiyle yaşamını sürdürüyor: İşçiler/sermaye, özel sermaye/devlet sermayesi (kapitalizm/sosyalizm), gelişmişlik/az gelişmişlik, sefalet/israf,

savaş/barış, erkek/kadın vs. GİM, “kemikleşmiş”, homojen bir yapı değil; kendini yeniden şekillendirmek, genişletmek ve daha mükemmel bir hale gelmek için, bu çelişkileri kullanıyor. Mekanik bir canavardan çok, biyolojik bir organizmaya benziyor. Faşist ya da teokratik sistemlerden ya da Orwell’in 1984’ünden farklı olarak, “sağlıklı” ölçüde bir direnişe, kargaşaya, provokasyona ve isyanlara gerek duyar. (Bir özdeyişe göre: Bizi yok edemeyen şey, gücümüze güç katar!) Sendikaları, sol partileri, protesto hareketlerini ve demokratik rejim değişikliklerini, güçlü olduğu yerlerde hakkıyla hazmeder. Demokrasi işine yaramaz hale geldiğinde, diktatörlüğe başvurur. Meşruiyeti krize girdiğinde, yedekte hapis-haneler, işkence ve sürgün vardır. Bu gerçekler mağdurlar için önemli olabilir, ancak GİM’in işleyişinin kavranmasında temel değıllerdir.

GİM, *ekonominin* ilkelerini temsil eder ve başka türlü yapamaz. Peki nedir ekonomi? İnsan enerjisinin işe ve işin de ölçülebilir ürünlere (mallara) dönüştürülmesidir. İnsanlar, iş görebilmeleri ve makine tarafından kullanılabilirmeleri için, kendi doğal çevrelerinden ve toplumsal bağlarından koparılmak zorundadırlar; ki bu koparıma onların yok olmasına yol açar. Dolayısıyla işin kendisi, senin, yaşamının bazı zaman dilimleri üzerindeki kontrolünden vazgeçip, kendini kişiliksiz, merkezî olarak yönlendirilen döngüye teslim etmen demektir. Örneğin, sen,

herhangi biri tarafından satın alınıp, bilmediğin bir amaç için kullanılacak bir parça yapmak için harcıyorsun zamanını. Bu anonim yaşam parçacıklarının dolaşımı, ölçüm aracı para olan, harcanmış çalışma süresine göre düzenleniyor. Mübadele edenler birbirlerini tanımıyorlar, ortak ürünleri üzerinde hiçbir kontrolleri yok, kullandıkları eşyaların ne için sarf edildiğini ve nereden geldiklerini bilmiyorlar. Böylelikle işçi, üretimine katkıda bulunduğu silahla ya da çalıştığı fabrikada üretilen zehirle öldürülüyor. Ya da betonunu karıştırdığı bir otoyolun gürültüsünden şikâyet ediyor. İş Makinesinin işleyişi budur: Toplumu birbirinden kopmuş bireylere bölmek, onlara ayrı ayrı, ücretle ya da zor kullanarak baskı uygulamak ve sonrasında onların çalışma saatlerini kendi planlarına göre ayarlamak. Ekonomi, makinenin kendi parçaları üzerinde sürekli mükemmelleşen kontrolü, parçaların ve üretilen işin artırılması demektir. GİM gelişiyor, çünkü gelişim, onun hayatta kalabilmesini garantiliyor. Ne için sorusuna gerek duymuyor. (Bizim direnişimiz yeterli.)

Hepimiz bu makinenin *parçalarıyız*, biz makineyiz (makinenin teknik araçları –tesisler, yapılar, motorlar, makineler vs– geçip giden ömrümüzü yansıtıyorlar). Onu birbirimize karşı temsil ediyoruz. Az ya da çok gelişmiş ya da hiç gelişmemiş olalım, ücretlendirilmiş olalım ya da olmayalım, kendi işimizde ya da başkası için ça-

lışıyor olalım; makine için çalışıyoruz. Endüstri olmayan yerlerde, endüstri bölgelerine ihraç ediyoruz ve “ucuz” a satılıyor. Bu şekilde Afrika, Amerika için köleleri üretti, Türkiye Almanya’ya, Pakistan Kuveyt’e, Gana Nijerya’ya, Fas Fransa’ya işçi ihraç ediyor. Henüz dokunulmamış yerlerdeki insanlar, turist ticareti için pitoresk dekorlar olarak kullanılıyorlar: Kendilerine ayrılmış bölgelerdeki Kızılderililer, Polinezler, Balinezler, dağ köylüleri gibi. GİM, “bütün bağları koparma” teşebbüslerine aldırılmaz ve hepsini “ulusal yola” tekrar oturtur. Makineden kurtulduğunu zannedenler “marjinallik” (serseri, hippisi, yogisi, orijinal kimse vs.) görevini üstlenirler. GİM, var olduğu sürece hepimiz onun içindeyiz. Şimdiye dek bütün geleneksel toplumlara zarar verdi ya da savunma durumunda körelmeye sürükledi. Uzak, “terk edilmiş” bir vadinin bir ucunda bile, vergi memurları, askere almaya yetkili inzibatlar ya da polis bulunmayacağından asla emin olamazsınız. Makine, uzun kollarıyla, bu gezegendeki her yere birkaç saat içinde ulaşabilir.

“Kuşatıldık!” Gobi Çölü’nün en ücra köşesinde bile özgür gökyüzünün altında gözetlenmeden, huzurla sığılabileceğinden kesinlikle emin olma!

makinenin üç temel ögesi

GİM'i daha yakından incelediğimizde, mekanizmasının en az üç temel öge ve işlevden oluştuğunu saptayabiliriz: Enformasyon, üretim ve yeniden üretim. Bu, işlevler şöyle nitelenebilir:

- A- Bilgilendirme: Planlama, tasarım, yönetim, bilim, iletişim, düşünce üretimi, ideoloji, din, sanat eseri vb. üretimi: Makinenin kolektif beyni ve sinir sistemi.
- B- Üretim: Hammadde tedariki, fabrikasyon, ziraat sanayisi, taşımacılık, atıkların imha edilmesi, donatım planlarının uygulanması: Makinenin kasları, kemikleri, midesi ve kan dolaşımı.
- C- İnsan kaynağı üretimi: A-B-C işçilerinin doğumunu, yetiştirilmesini ve bakımını, yani onların makine için kullanılabilir hale gelmesini sağlar: Ev işi, "hizmetler", okul, eğlence, hastane, seks, turizm; "insan üzerinde çalışma".

Her meslek A-, B-, C-'nin bazı yönlerine sahiptir; enformasyon, üretim ve insan kaynağı üretimi üretimin bir karışımıdır. Yine de işlerin çoğu bu üç kategoriden birine girer. Bu üç işlev de makine için hayati bir önem taşır ve birbirlerine bağımlıdır. Birisinin işlememesi durumunda, diğer ikisi de bundan etkilenecek ve işlemez.

hale gelecektir. Makine bu üç işlev etrafında, bunları yerine getirecek üç tip işçi yaratmıştır:

- A- Teknik-bilim işçileri: Kalifiye, çoğunlukla erkek ve Beyaz, iyi maaş alan ve sosyal güvenceleri olanlar: Örneğin bilgisayar mühendisleri.
- B- Endüstri işçileri ve memurları: Farklı vasıflarda, kadın ya da erkek, orta ve düşük ücretli, etnik köken ve ırk olarak karışık olanlar: Örneğin otomotiv bant işçileri, elektronik eşya montajında çalışanlar.
- C- Ameleler, mevsimlik işçiler, küçük çiftçiler, düzenli gelirleri olmaksızın, çoğunlukla açlık sınırında bulunan ve büyük şehrin sağlıklı, yoksul semtlerinde, kenar mahallelerinde yaşayan, hizmet sektörü, ev işleri veya seyyar satıcılık gibi işlerde çalışan ya da işsiz; ve yasallık sınırında dolaşan, genellikle kadın ve Beyazlar dışındakilerden oluşan “yarı” işçiler.

Bütün bu işçi tipleri farklı biçimlerde dünyanın her yerinde bulunur. Yine de yörelere göre dağılımları farklı oranlardadır ve böylelikle, ağırlık noktalarına göre dünya genelinde üç büyük bölgeden bahsedebiliriz:

- A- Gelişmiş sanayi ülkeleri: ABD, Avrupa ülkeleri, Japonya.
- B- Sanayileşen ülkeler: SSCB, sosyalist ülkeler.

C- “Az gelişmiş ülkeler” (Üçüncü Dünya): Brezilya, Nijerya, Hindistan, Çin.

Bu “Üç Dünya”, iç içe geçmiş farklı oranlarda olmak üzere her yerde vardır. New York'ta bazı semtler Üçüncü Dünya ülkelerinden sayılabilir. Bazı “eşikteki” ülkelerde (Brezilya, Meksika, Tayvan, Mısır), B'ye dâhil edilmesi gereken, sanayileşmiş bölgeler vardır. Sosyalist ülkelerde de kuvvetli A-tipi öğelerin (örneğin uzaycılık) geliştiği gibi, gelişmiş sanayi ülkelerinde de hâlâ bol miktarda B-tipi öğeler (örneğin; İngiliz maden işçileri, Fransız çelik işçileri vs.) vardır. Her bölge ve her ülke kendi özgün karışımına sahiptir. Ama, ABD ve Bolivya, Polonya ve Batı Almanya, Laos ve İsveç, Japonya ve Sri Lanka arasındaki farklar her şeye rağmen çarpıcı ve önemlidir.

Yani, GİM, üç noktaya göre düzenlenmiştir: Batılı zengin mühendis, Doğulu mütevazı sanayi işçisi, Güneyli yaşam savaşı veren ev kadını. Bu üç tip ve işlev her yerde birbirlerine karşı koz olarak kullanılır. Makinenin kendi parçaları üzerindeki kontrolü tam da bu oyuna dayanır. Yalıtılan ve birbirleriyle rekabet etme durumunda bırakılan sadece bireyler değildir, aynı şey işçi tipleri, ücret düzeyleri ve dünyadaki bölgeler için de geçerlidir. Bu bölücülük oyunu, göreceli çıkar ve “ayrıcalıklar”, farklı biçimlerde birleştirilmeleri mümkün olan zengin unsurlara sahiptir: Cins,

ırk, eğitim düzeyi, etnik köken, din, yaş, dış görünüş, iş durumu vb. Birilerine karşı ayrıcalıklı davranmak, bazılarını da haksızlığa uğratmak için her zaman bir “neden” vardır. Ve her seferinde makine kazanır, çünkü böyle bir ayırım, çalışanlar arasında güvensizlik, kıskançlık, önyargı ve korku yaratır. A-işçileri yüksek yaşam standartlarını kaybetmekten korkarlar ve bu yüzden makine ile dayanışmaya girerler. B-işçileri o ana kadar garantili olan işlerini, göçmen olarak gelen C-işçileri ellerinden alacak ya da ücretlerini düşürecekler diye korkarlar. C-işçilerinin, hayatta kalabilmeleri için herkese karşı mücadele etmekten başka seçimleri yoktur: Bir şeye sahip olan herkes onların düşmanıdır. A-işçileri, sere serpe güneşin altında yatan “tembel” C-işçilerini kıskanırken stresten yakınırılar. Aynı “tembel” C-işçileri, en berbat işi kapmak için ellerinde olsa her şeyi yaparlar. Makine bu zalim oyunu, belirli işçi tiplerine özel bir sevgisi olduğundan değil, kendi kazancı olduğundan oynar. Çok kaprisli bir sevgilidir, haddini bilmeyenden lütfunu esirger.

Artık makinenin, kontrolü elinden kaybetmek için özel bir “hâkim sınıfa” ihtiyacı yok. Bunun için kendi görevlileri, yöneticileri ve bürokratları var. Şüphesiz bugün de artakalmış klasik burjuvazi, küçük burjuvazi, özel teşebbüs ve kapitalistler, yanı sıra birkaç aristokrat, kabile şefi ve diktatör hâlâ var. Makine, güçsüz olduğu yerlerde, yerel iktidar sahiplerini hâlâ ara sıra kul-

lanıyor. Fakat en önemli kontrol süreçleri onlar olmadan yürüyor. Sosyalist devletler, Batılı devlet işletmeleri ve çokuluslu büyük şirketlerin örneklediği gibi, makine kendi özel yaratıklarıyla işliyor. Yönetici ve bürokratlar A-işçileri; polisler, memurlar B-işçileri oluyor; pis işler için C-işçilerinden muhbir, provokatör, kontr-gerilla ve cellat topluyor. Her zaman kendimizin başkalaştırılmış modelleriyle karşı karşıya bırakıyoruz. Makinenin iktidarını birbirimize karşı uyguluyoruz: İşte gerçek demokrasi!

Aynı şey blokların karşı karşıya gelmesiyle uluslararası düzlemde de geçerli. ABD işçilerinin, SSCB işçilerinden korkması istenir, SSCB işçilerinin de Çin işçilerinden vb. Olay bölgesel çıkarlar etrafında dönse de, sonuç her zaman GİM'in geneli kontrol etmesidir. Bu politik blok oyunu, tabii ki herhangi bir heyet tarafından bilinçli olarak yönlendirilmiyor, bu kendi kendine işleyen, yalıtılmış tek bir işçiden, yalıtılmış tek bir bloğa kadar, aynı mantığa boyun eğen, GİM'in mekanizmasıdır. GİM, birbirine baskı uygulayan ve birbirlerinden korkan insanlardan oluşan bir makinedir. Hepimiz onun işlemini garanti ediyoruz. Herkes ona karşı, kendisine göre bir hoşnutsuzluk duyuyor, hatta imtiyazlı A-işçileri bile. Gerçekten istemediğimiz bir yaşamı neden kabulleniyoruz? Hangi avantajlar, her seferinde bizi uyum sağlamaya itiyor?

krizdeki üç anlaşma

Makineyi hareket ettiren çelişkiler, bizim çelişkilerimize, her işçinin iç çelişkilerine dayanır. Eğer makine üzerimizde sadece kaba bir baskı uygulaysaydı, biz de kötü çalışacaktık ve denetleme mâliyetleri çok yüksek olacaktı. Zaten kölelik bu nedenle kaldırıldı. Hayır, bizler köle değiliz. İşçilerin aktif katılımı olmasa her işletme anında iflas ederdi. Aslında, bir “yarımız” makineyi onaylıyorken, diğer yarımız da ona karşı ayaklanıyor.

Zira makinenin bizlere sunduğu birçok şey var. Bu nedenle, istesek de istemesek de hepimiz onunla bir alışveriş, bir anlaşma içerisindeyiz. Ona ömrümüzün bir bölümünü veriyoruz; fakat hepsini değil. Buna karşılık o da bize bir miktar mal veriyor ve haz sağlıyor; fakat ne tam istediklerimizi, ne de istediğimiz kadarını. Yani bu anlaşma, aynı zamanda sürekli bir savaş: Makine, bizden sürekli daha fazla iş, biz de ondan daha fazla mal istiyoruz. Bu üç işçi tipi kendine göre daha farklı bir anlaşmaya sahipken, her bir işçi de ücret ve iş durumuna göre kendi özel anlaşmasına sahip. Herkes kendisinin başkalarından daha iyi durumda olduğunu düşündüğünden (her zaman daha kötü durumda olan birileri vardır), kendi anlaşmasına sarılıyor ve prensip olarak her değişikliğe kuşkuyla yaklaşıyor. Böylece makine bizim katılımımızı elde ediyor ve onu sert re-

formlara ya da devrimlere karşı koruyan bir miskinlik oluşuyor içimizde.

Buna karşılık, anlaşmalar arasındaki hiyerarşi (A en iyisi, C en kötüsü) yükselme yanlısamasını besliyor ve bütün değişim isteklerini makineye bağlıyor. Bu da ona, en aktif isyancıları ekstra bir anlaşmayla satın alarak ayaklanmaları kırma olanağı sağlıyor. Fakat bu oyun sadece, makinenin gerçekten sunacağı bir şeyler var oldukça ve anlaşmalar hiyerarşisi bozulmadığı sürece sürüyor. Bugün biliyoruz ki, bu oyun bir krizin içinde. Makinenin sunduğu bütün anlaşmalar kokuştular. Bu, özellikle, mallardaki bolluğa rağmen yaşam standardı düştüğü için açmaza giren A-anlaşması, tüketim-anlaşması için geçerli. A, B ve C işçileri son zamanlarda kendi tarzlarında, kendi anlaşmalarına karşı protestolarda bulundular. Sadece “fakirler” değil, “zenginler” de hoşnut değil. İlerleme ve gelişim artık ikna edici olmaktan çıktı. Makine perspektifini kaybetmek üzere. Bölünme ve birbirini dışlama mekanizması çöküyor. Dışlama, gittikçe makinenin kendisine yöneliyor.

a-anlaşması:

tüketimin yol açtığı düş kırıklığı

A-anlaşması nedir? Biftek, Hi-Fi Stereo, video, sörf, Chivas Regal viski, disko, caz, nouvelle cuisine mutfağı, Tai-Chi, Alfa Romeo oto, Moët-Chandon şampanya, Girit? Sefahat içinde Neon-

Zen-kokain yaşama sanatı? Villa-volvo-çocuk-Sen Bernar cinsi köpek? Uyuşturucu-intihar-depresyon? A-anlaşması, tüketim mallarının miktarında ve çeşitliliğinde bir eksiklik olmamasına rağmen kokuşmuştur (daha doğrusu hissedilebilir ölçüde kokuşmuştur). Seri üretimin, malların kalitesini eşit düzeye getirdiğini fark etmemiz için belirli bir zamanın geçmesi gerekti. Albenilerini kaybettiler ve “yenilik”lerin birer aldatmaca olduğu ortaya çıktı. Yeteri kadar et var, ama tadı bir şeye benzemiyor. Sebzeler saman gibi, sütün de tadı yok. Televizyon can sıkıcı bir tekrarın içinde tükendi, araba kullanmak çoktan beri eğlence olmaktan çıktı. Konforlu, modern daireler ıssız semtlerde bulunuyor. Bunun yanı sıra gerçekten iyi olan şeyler, doğa, gelenekler, şenlikler, kültürel özgünlükler, yaşam dolu mahalleler ve köyler tahrip ediliyor. Eskiden çeşitliliğe sahip olan şehir merkezleri birer alışveriş ve seks merkezine dönüştüler. Kırsal alanda hiçbir şey yaşanmazken, merkezlerde fazlasıyla yaşanıyor. Spekülasyon, rasyonalizasyon, yeniden imar etme ve merkezileştirme, çalışma/tüketim zincirine katabilmek amacıyla, her boş metre karenin ve kullanılmayan her dakikanın peşinden koşuyor. Gündelik hareket özgürlüğümüz kayboluyor, ama önceden belirlenmiş rotadan yolumuza devam edebiliriz. A-işçileri, en rafine tüketimin, işin günbegün içimizde oluşturduğu boşluğu dolduramadığını gün geçtikçe daha fazla fark ediyorlar. Bir eksik-

lik hep kalıyor ve onca elektronik eğlence makineleri, egzotik seyahatler, meditasyon, stres atma kursları, uyuşturucular ya da jimnastikle de gideilemiyor. Makineyle kurulan bu tehlikeli bağlantı yüzünden ilişkilerimiz bozuluyor, pasifleşiyoruz, sinikleşiyoruz, sevgisizleşiyor, kayıtsız kalıyor ve yüzeyselleşiyoruz. Zehirlenmiş A-anlaşması, depresyonlarla, tiryakiliklerle, kanserle, alerjilerle ve öztahribatla intikam alıyor. İlerleme piramidinin tepesindeki “şanslılar” intihar ediyorlar: Hal böyleyken, “gelişme” başkaları için nasıl savunulabilir?

A-işçileri, kendi ayrıcalıklarından memnun olmak yerine kırsal alanlara kaçıyorlar, çareyi otoriter tarikatlara, oryantal kültlere ve eski gizemciliklere sığınmakta arıyorlar. Gerçek yaşam hep “başka bir yerde” oluyor; “daha iyi bir gelecek”te ya da “kurtarıcı bir hiçlik”te. Fakat er ya da geç makine bütün kaçanlara yetişir ve onların anlam arayışlarını yeni bir ticarete ve kendisi için yeni bir işletme gücüne dönüştürür. A-anlaşması sadece bir sefillik değil, zenginliğin sefil bir biçimidir. Bu zenginlik, belirli bir dereceye kadar, makinenin kendisine karşı kullanılabilir. A-işçileri tüm teknik imkânlarla, enformasyona, planlara ve bugünün yaratıcı araçlarına sahipler. Nereye isterlerse oraya seyahat edebilirler ve zaman zaman “özgürlüklerini” satın alabilirler. A-işçileri eğer kendi anlaşmalarından dışarı çıkıp bakmayı, C ve B-işçileriyle ilişki kurmayı başarırlarsa, bu durum

makine için tehlikeli olabilir. Yalnız başlarına olduklarında isyanları her zaman boşunadır, çünkü makine çabuk öğreniyor.

b-anlaşması:

sosyalizmin yol açtığı düş kırıklığı

B-anlaşması, klasik anlamda sanayi-işçi-devlet anlaşmasıdır. En saf haliyle sosyalist ve komünist ülkelerde görüldüğü için ona “sosyalizm” adını veriyoruz. Fakat B-anlaşması hepimizi kapsıyor, çünkü o, devlet ve devlet garantileri olmadan varolamayan her gelişmiş endüstri toplumunun bir parçasıdır. Bunun yanı sıra birçok özel-kapitalist ülkede büyük “sosyalist” sektörler vardır (İsveç, İngiltere, Fransa’daki devlet işletmeleri, demiryolları, posta vb.)

B-anlaşması için tipik olan, devlet aygıtının merkezî rolüdür. İşçilerin, iş pazarındaki güvensizlik durumları, kriz tehdidi, hastalıklar ve kaderin sillesi açısından, işçi örgütlerinin ilk taleplerinden biri, asgarî varoluş garantisinin devlet tarafından sağlanmasıydı. Özel-kapitalist tarzda örgütlenmiş olan makine, yeterli özel sermayenin birikmediği yerlerde sürekli arızalandığı ve buralarda yerleşip gelişmeyi beceremediği için, devlet, kısa sürede makinenin yeni bir tezahürü olarak ortaya çıktı. Onun yardımıyla işçiler, merkezileşmiş bir iş makinesi oluşturabilirlerdi. Güya onun aracılığıyla işçiler adeta kendi kendileri-

nin işvereni haline geleceklerdi. Tam da bu anonim, merkezî yapısı sayesinde devlet, kontrolü işçilerin elinden aldı. Ekonomik hedefleri onu, tıpkı özel-kapitalist benzeri gibi çılgın bir iş/savaş makinesine dönüştürdü. Burada merkezin sahipleri ya bir parti ya da kendi kendini bütünleyen bir bürokrasi tarafından atanmıştır. Esaslı bir işçi devleti bile, birliktelik değil ayrışım, özbelirleme değil kitle manipülasyonu anlamına gelir. Sonuçta birey, ardında bir toplumsal öz-örgütlenme olmaksızın, elinde sadece kâğıt parçalarından ibaret “garantilerle” devlete karşı savunmasız kalakalır. Güvenlik sadece ona itaat ettiğimiz sürece mevcut. (Bu bağlamda sorun, parti diktatörlüğü ya da demokrasi sorunu değildir. Sosyalist bir devlet de tamamen demokratik olarak örgütlenmiş olabilirdi. Bugün böyle değilse, bu tarihsel olarak böyle, yoksa doğası gereği değil. Sovyetler Birliği'nin de günün birinde demokratikleşmesi mümkün. Devletin her biçimi, makinenin diktatörlüğünün bir biçimidir, çünkü olay meşruiyetin türünde ve yönetici seçiminde değil, amaç çevresinde gelişir.) Devlet, tam da o “serbest” pazarın anonim diktatörlüğü gibi, bizim güçsüzlüğümüzün yeni bir tezahürüdür. Kriz dönemlerinde (birkaç) eş dost, kesinlikle, tasarruf hesabı, sosyal güvenlik kartı ya da emeklilik hakkından daha değerli olur.

B-anlaşmasının daha saf halde bulunduğu sosyalist ülkelerde, Batı da olduğu gibi, aynı iş-

ücret-baskı sistemi hâkimdir. Verimlilik ve efektiflik: Ekonomik mantık tamamen aynı. Yapılan fedakârlığa degecek “sosyalist yaşam biçimi” gibi bir şey hiçbir yerde oluşmadı ve zaten arzu edilmedi de. Batı’yla aynı değer yargılarının propagandası yapılıyor: Modern sanayi toplumu, “Batı” tipi tüketim standardı, araba, televizyon, özel ev, çekirdek aile, yazlık, orijinal jean vb. Gerçek A-anlaşmasına göre farkı, verimlilik düzeyi çok düşük olduğundan bu amaçlara tam olarak ulaşamayacak olmasıdır. İşte bu nedenle B-anlaşması özellikle düş kırıklığına yol açar; çünkü “sosyalizm” olarak formüle ettiği tüketim ideallerini gerçekleştirmekten çok uzaktır.

Her anlaşma gibi, B-anlaşması da verilen mücadelelerin bir sonucudur ve bundan ötürü olumlu yönleri de sahiptir, bir “gerçek anlaşmadır”. Verimlilik düzeyi çok düşüktür, çünkü B-işçileri, çalışma hızı, iş disiplini ve kalite standartları üzerinde epeyce bir kontrol sağlamışlardır. İşsizlik riski olmadığından ve işten atılmak güç olduğundan, B-işçileri rahattır. Fabrikalarda işçi sayısı fazladır, sabotaj yapmak daha kolaydır, hastalık numarası ve alışveriş için kaytarma sık sık başvurulan yöntemlerdir; alkol düşkünlüğü, karaborsa ve kaçak işler yaygındır. B-işçileri resmî olarak da işleri daha kolayından almaya teşvik ediliyorlar, çünkü daha fazla çalışmaya özendirilen tüketim malları yeterince sunulmuyor onlara.

Buna karşın disiplin kampanyaları ve düzen, sayısız fikra için malzeme oluyor. Düşük verimlilik ve israf bir kısır döngü oluşturuyor. Sonuç; genel demoralizasyon.

B-anlaşması, GİM'in pekâlâ işine geliyor, çünkü sosyalist ülkeler de iyi kötü dünya pazarına entegre olmuş durumdadır. Düşük verimlilik burada B-işçileri için yıkıcı bir etki yaratıyor: Ürünlerini sadece damping fiyatlarıyla satabiliyorlar ve B-anlaşması'na dâhil ülkeler böylece A-anlaşması'na dâhil bölgelerin endüstriyel kolonileri (düşük ücretli ülkeler) haline geliyor. Bunun üzerine bir de az sayıda bulunan yararlı mallar Batı'ya gidince, geriye sadece tapon mallar kalıyor. B-işçilerinin kendilerini aldatılmış hissetmeleri ve öfkelenmeleri için bir neden daha!

Polonya'daki son olaylar, B-işçilerinin çoğunluğunun, sosyalist-anlaşmayı reddettiklerini gösterdi. Tabii ki onlarda da, tüketim toplumuna, A-anlaşmasına ulaşma imkânı konusunda büyük yanılsamalar var. (Lech Walesa, örn. Japon modelinden büyülenmişti.) Ancak B-anlaşmasının avantajlarıyla, A-anlaşmasının avantajları kombine edilemez. "Batılı" çalışma şartlarına ilk itiraz edecek olan, B-işçilerinin kendileri olurdu. Birçok B-işçisi (örn. Doğu Almanya'da), Batılı tüketim toplumunun sadece yeni bir tuzak olduğunu ve gerçek bir çıkış yolu sunmadığını anlıyor. Batılı ve sosyalist yanılsamalar çökmek üzere. Sorun artık kapitalizm ya da sosyalizm sorunu değil,

bizzat İş Makinesi sorunudur. Sosyalist/Katolik çekirdek tüketim ailesini oluşturmak için değil, aksine büyük sanayiden ve sosyal devletten kurtulabilmek için, kırsal kesimdeki ve kentteki üretici/tüketici arasındaki kişisel ilişkileri geliştirebilecek yeni bir “dayanışma”ya kuşkusuz ihtiyaç olacak. Fakat bu dayanışmanın sosyalist ülkelerin dışına uzanması gerekir, çünkü B-işçileri kendi kısır döngülerinden tek başına kurtulamazlar.

C-anlaşması:

sefaletin gelişiminden gına gelmiş

C-anlaşması, çarpık gelişmiş makinenin “diğer” tarihlerle geriliminin bir sonucu olduğu için, GİM’in en sefil anlaşmasıdır. Makine C-ülkelerinde (Üçüncü Dünya’da) bağımsız işgücü elde etmek için geleneksel toplumları ve kültürleri parçalamış, ekonomik olmayan yaşam biçimlerini imha etmiştir. Para ekonomisinin bu tecavüzü eski yaşam kaynaklarını öyle hızlı ortadan kaldırıyor ki, yenilerini oluşturmaya imkân olmuyor. Yoksulluktan *sefalet* doğuyor.

Duruma göre bu gelişme, sömürgeci, “bağımsız” (yerli elit tabakaların ve bürokratların idaresiyle), sosyalizme (devlet sermayesine) dayanarak, özel kapitalist ya da bunların karışımı tarzda gerçekleşebilir. Gidişat her zaman aynıdır: Özbesin kaynaklarının yitirilmesi (ihracat kültürü kendi ihtiyaçlarını karşılamaya dayanan tarım

ekonomisinin yerini alır); A-ülkelerinin dünya pazarındaki şantajları (ticaret koşulları, üretim açıkları, borçlar), güçsüzleşme, sefilleşme, yoğun baskı, rakip klikler arası iç savaş, süper güçlerin müdahalesi, askeri diktatörlük, işkence, katliam, sürgün, kıtlık...

C-anlaşması zayıf bir anlaşmadır. C-işçileri zayıf bir pozisyondadırlar ve bundan ötürü zor, kontrolün kârlı bir aracıdır. Tıpkı ilk fabrika işçileri sokaktan nasıl zorla toplandıysa, bugün de C-ülkeleri zorla GİM'in sağlam dişlileri haline getiriliyorlar. Hâkim elitlere verilen görev, işleyen bir merkezî devlet inşa edip, kabilesel, geleneksel, özerk ya da "gerici" direnişleri ortadan kaldırmalarıdır. Sınırları saçma bir şekilde belirlenmiş bölgeleri sömürgeci güçlerin elinden alıp ulusal devletler kurmaları isteniyor. Bu "tasfiyeler" için günümüzde milyonlarca insan ölüyor, milyonlarcası da mülteci olarak sürgün ediliyor.

Makine, daha iyi nüfuz edebilmek bakımından, ulusal bağımsızlığın eski sömürge idaresine nazaran çok daha iyi bir araç olduğunu fark etti. Geleneksel yapılar, sadece, makine tarafından eğitilmiş yerli elitlerin maskesi altında, daha etkili bir biçimde parçalanabilirdi. C-işçileri, gelişimin bizzat onlar adına ve onlar için gerçekleştirildiğine ancak böyle kandırılabilirlerdi. Sosyalist kopuş stratejileri de, sadece, C-ülkelerinin sömürüye dayalı dünya piyasasına daha kârlı bir "yeniden katılım"ını hazırlamaya hizmet eder. (Bu arada

“koparılan”, her şeyden önce, C-işçilerinin dünyanın diğer yerlerindeki işçilerle ve deneyimlerle olan ilişkileridir. Bu şekilde rahat ve tamamıyla savunmasız bir şekilde “modernleştirilebilirler”; toplama kampları, çalışma kampları, toplu mezarlar sonradan tarihçiler tarafından keşfedilir.)

C-işçileri sınır bozucu bir “çaresiz” durum içindedirler: Eskiye ait olandan (aile, köy, kabile) vazgeçerler, fakat yeni olandan yeterince fayda sağlayamamaktadırlar. Para ekonomisine güvenemediklerinden ailelerinin yardımına muhtaç kalırlar, ama ailelerini terk etmiş olduklarından onlar da hepten zayıf düşmüştür. Devlet sosyal garantileri sağlayamazken, vergi almaktan ve devasa projelerle yaşamın dayanaklarını mahvetmekten geri kalmaz. C-işçileri şehirlere göçerler ve orada gecekonduklara sığınır. Yeni tüketim mallarını, A ve B-anlaşmasını görürler, ama onlara ulaşamazlar. Köylerine geri dönemezler, çünkü orada kendi ihtiyaçlarını karşılamaya dayanan tarım ekonomisi parçalanmış ve geleneksel kültür yok olmuştur. Böylece sunulan tüketim kültürüne karşı artık bir alternatif oluşturamazlar. C-işçilerinin verimi düşük olabilir, ancak, kolayca başlarından savabilecekleri aile (kadınlar) onları bedavaya ürettiği için yine de yeterince kâr getirirler. A ve B-işçileri gibi “yan giderlere” neden olmazlar.

Başka bir deyimle, C-işçileri bir hiçliğin içindedirler. Bu da C-anlaşmasının göreceli bir avan-

tajıdır: İşveren ve devletle olan bağları epeyce zayıftır, uzun vadeli garantiler yüzünden bağlı olma durumu yoktur, çıkan her fırsat derhal değerlendirilebilir. Eski avcılık ve toplayıcılık özgürlüğünün hâlâ bazı kalıntıları vardır. Aileye ya da köylere geri dönüş olanakları, nadiren olmasına rağmen A ve B-ülkelerine göre daha mümkündür. C-işçilerinin, yüksek baskı riskine rağmen, kendilerini makineden uzaklaştırabilmeleri ve onu sabote edebilmeleri daha kolaydır. Değişimler A ve B-işçisinde olduğundan daha az zorluk barındırır. Hatta ekonomik olmayan yaşam tarzına geri dönüş daha olanaklıdır. Fakat aynı özgürlük, günbegün suyunun çıkarıldığı ve bir sonraki öğünün nereden sağlanacağına asla bilinemediği bir baskıdır da. Cinayet çeteleri, kontr-gerillalar, politik klikler bunlardan faydalanabilir ve bunları ucuz ücretli asker, vurguncu ve provokatör olarak kullanabilir. Ancak C-işçilerinin hareket alanları, şiddet eylemleri için de daha geniştir.

Durmaksızın ve yaygın bir şekilde yapılan propagandaya rağmen Batılı tüketim toplumu, C-işçileri için de bir seraptır. Olsa olsa hâkim sınıflar için, GİM'e yaptıkları hizmetlerinin bir ödülü olarak gündeme gelirler. C-işçileri, C'den B ve A-anlaşmasına uzanan "önceden çizilmiş gelişim yolunu" kat etmeyi ve yol boyunca da açlıktan ölmeyi gittikçe daha belirgin bir şekilde reddediyor. GİM'in C-anlaşmasına ihtiyacı var ve

onu mevcut haliyle yaşatmaya çalışacaktır. (En azından A ve B-işçilerinin gözünü korkutmak için olsa bile. C-anlaşması “yeni yoksulluk” olarak bizde de ilerlemekte.) Tüketim mallarının tüm büyümesine rağmen, A-işçilerinin de sefil hallerine düştüğü, C-işçilerinin gözünden kaçmıyor. Her anlaşmanın kendi sefaleti ve makineye karşı isyan etmek için kendi nedenleri var. Bunu ancak birlikte başarabilecekler. Bu demektir ki, A ve B-işçileri “köylerini” tekrar keşfedip yeniden canlandırmadan önce, C-işçileri köylerine geri dönmeyizler; yoksa iki kez aldatılmış olurlar.

reel politikanın iflası

Makinenin tarihi, bastırıldığı, zapt ettiği ya da kendi çıkarı için kullandığı isyanların tarihidir. Bu, rakibinin saldırı gücünü kendi lehine kullanan bir judocuya benzer. Makinenin direnişlerle olan bu ilişkisini politika ya da reel politika diye tanımlıyoruz. Burada söz konusu olan, anlaşmaların nasıl yeniden tanımlanabileceği, bunların dünya üzerindeki bölgelere nasıl yeniden dağıtılabileceği vb. gibi süreçlerdir. Burada, GİM'in kontrol yöntemi söz konusudur. Ama asla GİM'in parçalanması değil, bu hiç de “reel” olmazdı. Realite, başından sonuna kadar makinenin realitesidir.

Reformcu-reel politikacıların görevi, direnişlerin farkına varmak, onları formüle etmek, “maki-

nenin diline” tercüme etmek, isyancı hareketlerin başına geçmek ve onları makinenin gelişimini sürdürmesine yarayan “yapı taşları” haline sokmaktır. Bu amaçla makine, politik bir aygıt, yargı organlarından oluşan bir sisteme, temsil prensibine, yani partilere, parlamentolara, medyaya, seçimlere, oylamalara sahiptir. Bütün bunlar makinenin mekanizması çerçevesinde hareket eder: Merkezî karar, yerel uygulama, anonimlik, bireysel tecrit vb. Tecrit edilmiş birey kendisinin anlaşıldığını ve temsil edildiğini hissediyorsa, bu reel politikanın iyi yapıldığına delalettir. Sürekli yeni öneriler, ütopyalar, reform fikirleriyle bu politikaya bağlı kılınması ve “bu arada” kendi enerjisini makine için sarf etmesi istenir. Ve bir de bakarsınız ki, yaşam göz açıp kapayıncaya katlar geçip gitmiştir ve makine daha rafine, daha baskıcı ve daha güçlü bir hale gelmiştir. Reel politikacılar bize, makinenin mekanizmalarından faydalanmamızı öneriyorlar; makineyi daha insancıl, hayata karşı saygılı ve barışçıl bir hale getirmek için. Yani, sefaletin, düş kırıklığının ve hüsrânın, tam da reform politikasına yönelmenin teşvik edici nedenleri olması isteniyor. Reel politikacı dostlarımızın önerileri kulağa hiç de kötü gelmiyor:

- Haftada 20 saat çalışma ve işin herkese dağılımı.
- Herkes için yeterli asgarî ücret garantisi.
- Yerel yönetim ve mahallelerde yardımlaşma.

- Kârsız küçük üretimlerle “otonom” sektörlerin oluşturulması.
- Ortalama, uygun teknolojilere yatırım (Üçüncü Dünya ülkeleri için de).
- Özel araç trafiğinin kısıtlanması, toplu taşımanın teşvik edilmesi (enerji tasarrufu, çevrenin korunması).
- Enerji tasarrufu, ısı yalıtımı, alternatif enerji temini.
- Daha az hayvansal protein (Üçüncü Dünya'daki açlıkla mücadele).
- Genel silahsızlanma.
- Ücretsiz, genel sağlık hizmeti.
- Vs.

Böylesi ve daha başka birçok reform önerisi, hemen hemen bütün yeni yeşil-birleşik-alternatif-sosyal-pasifist hareket ve partilerin resmî ya da gayri resmî programlarında yer alıyor. Burada söz konusu olan, yaşam kalitesinin herkes tarafından hissedilen yitimine karşı devlet tedbirleridir. Bu şekilde makinenin, nükleer santrallere, doğanın tahrip edilmesine ve şehirlerin yaşanılmaz hale gelmesine karşı oluşan ayaklanmalara yeni bir uyarlamayla tepki vermesi isteniyor. Bu tür reformlar, ne denli ütöpik görünseler de, makinenin çerçevesini kırmazlar. Daha çok, yeni bir ekolojik/mikroelektronik gelişim ivmesi, yeni bir A-anlaşması hazırlarlar. Daha önce 40 saat çalıştırılarak perişan edildiysek bunu 20 saatle

becermek de mümkündür. “Otonom” sektör de, var olmayı sürdüren bağımlı, büyük teknolojik ana sektörün sadece bir tamamlayıcısı haline gelir. A-bölgesi içinde kalan bir düşük ücret alanı, bir C-anlaşması olur en fazla ve A-anlaşması tarafından suyu çıkartılanların bakım ve onarımına hizmet eder. Bu şekilde devlet aygıtına bağımlılık sadece artar. Gerçi reel politika, “reel” olabilir, ama sonuçta sadece kendi etrafında dönüp durur.

Sosyalist reform politikaları, her yerde çıkmaza girmiştir. Onların yeşil-alternatif türleri de, en iyi ihtimâlle aynı yolun yolcusudur. Sosyalist partilerin beceriksizlikleri artık gerçekten bıktırıcı. Daha “iktidara” gelir gelmez (örn. Fransa, İspanya, Yunanistan, Portekiz, Bolivya vs.), “ekonomik zorunluluklar” ormanında kayboluyorlar ve geriye, sağcıların tasarruf ve kalkınma programlarını işçilere karşı uygulamaktan başka çareleri kalmıyor. Giscard yerine Mitterand yolluyor polisi grevci işçilerin üzerine: Değişen sadece etiket, içerik aynı. Sonuçta sol, “ekonominin iyileşmesi” için hizmet eden en iyi polistir sadece. Ve tabii, bu “yeni sosyal hareketler” ve temsilcileri, kendi politikalarının daha fazla iş sahası yarattığını, yatırımı teşvik ettiğini, verimliliği artırdığını, yani makinenin yenilenmesine hizmet ettiğini de kanıtlamak durumundadırlar. Reel politikacılar İş Makinesinin ev ödevlerini beleşe yapıyorlar.

Her reformist politik raunttan sonra yılgınlık ve kayıtsızlık artarken, yeni bir ivme kazanmamız daha da zorlaşıyor. Bu politika hiçbir şeye ulaşmamakla kalmıyor, aynı zamanda enerjimizi de emiyor ve direniş hareketlerine zarar veriyor. İş Makinesi bütün gezegenimize yayılmış durumda ve hiçbir ulusal reform politikası ona zarar veremez, en fazla uluslararası ihtilafları körükler. İşte bu politikalar, GİM'in oynadığı oyunun bir parçasıdır.

Ekonomi mantığının en sinik temsilcilerinin, bugün solcu reformculardan daha çok tercih ediyor olmaları, reformist reel politikanın iflasının bir göstergesidir. Hüsrana uğramış A-işçileri, Reagan, Kohl ya da Thatcher gibi en aptal yeni-muhafazakâr politikacıları seçiyorlar. Kimse onlardan işsizlik, yoksulluk, çevre tahribatı, silahlanma yarışı ya da açlık gibi acil sorunların çözümünü dahi beklemiyor. Zaten bu sorunların çözümü için değil, bizleri "rahat" bırakmaları için seçiliyorlar. Eğer zaten makineye tahammül etmek zorundaysak, bu bari tam anlamıyla olsun. Belirleyemediğimiz bir gelecek için endişelenmektense, neden en azından birkaç yıl daha, sahip olunan ulusal ya da kişisel anlaşmanın keyfini çıkarmayalım? Reagan ve Kohl sayesinde kimsenin makineye inanıp onun daha da iyi çalışması için çaba sarf etmesine gerek yok. İkişile birlikte kahramanca gülünüp kuşku unutulabilir. Zaten İş Makinesi şu an kuşku kaldıramayacak

durumda, ve belki de bu genel gerilemenin içinde sağ politikacılarla tekrardan ufacık bir “kalkınma”ya rıza gösteriyor. Bu fazla bir şey değil, ama solun sunduğu şeylerden daha çok. Böylelikle öfke duymaya ve vicdan azabı çekmeye gerek kalmaz.

gölge gerçeklik

İş Makinesi dünyayı kendi amaçlarına göre yeniden düzenlemiş, bizi sömürgeleştirmiş durumda, isteklerimizi belirliyor ve direncimizi de reel politika aracılığıyla gasp ediyor. Bize kalan ne? Niçin memnun değiliz? Ona karşı koyacak ne gibi özelliklerimiz var hâlâ? Yoksa çoktan onun bir parçası mı olduk ve acımasızca onunla birlikte harap mı olacağız? Makineye karşı hangi zenginliği savunuyoruz ve onu parçalara ayırarak hangi zenginliklere sahip olmak istiyoruz?

Makinenin gelişimi, zenginliğin yok edilmesinin tarihidir. Zamanı, bizden çoktan çaldı. Sonra hareket özgürlüğünü. Olası tarihlerin çeşitliliğini yok edip tek bir dünya tarihi oluşturdu. Yazı, on binlerce dizeden oluşan sözel destanları parçaladı. (Yazının, sınırlı hafızamızdan ötürü gerekli olduğunu iddia etmek yalandır; hafızamızı yazı yüzünden kaybettik.) Onlara bakarsak, “Şamanlar işe yaramaz birer psikopattılar. Dil çeşitliliği ‘iletişim’ için bir engeldir”. (Aslında emir vermek için engeldir). Makine geçmişteki halimizi yok

saydı, bugünkü varlığımızı inkâr ediyor, gelecekte yapabileceklerimizi de engellemek istiyor. Bize karşı en büyük kozu ise bizim başka tarihlerin, gölge gerçekliğin, gerçekleşebilir olmasına ilişkin umudumuzdur. Yoksa hepimiz çoktan kendimizi öldürmüştük.

Makineye karşı biricik şansımız, kendi isteklerimizi ve düş gücümüzü keşfetmemizde ve bunlarda diretmemizde yatıyor. Bunları, makinenin bizi kontrol etmediği, içimizi tiksinti, bıkkınlık ve anlamsızlığın sardığı o “boş” anlarda keşfetmemiz mümkün. Bunları, makinenin dışladığı ve yok ettiği şeylerin içinde bulabiliriz; bizzat makinenin içinden, tersine çevirerek ve deforme olmuş bir şekilde çıkarabiliriz. Makinenin parçaladığı şeyler, içinde izler de bırakıyor. Hayâl ve özlemlerimizi içeren, tıpkı diğeri kadar gerçek olan, *ikinci bir gerçeklik* var.

Makinenin bir “kültürü” var ve amacı, ikinci gerçekliği bastırmak ve köreltmek. Paketlenerek roman, film, plak, kaset şeklinde dağıtılıyor ve satılıyor. Roman ve hayatın birbirine karışmaması gerekir. Romantikler ve gerçekçilerin paylaştırılmış rolleri var. Ütopyaalar, hayâller, başka dünyalar, maceralar, ilginç medeniyetler, egzotik gelenekler, tüm akla gelebilir ve tahayyül edilebilir şeylerle istila ediliyoruz. Kendi isteklerimizi formüle etmeye yönelik her deneme, onun karşısında anlamsız ve komik kalıyor. Makinenin kültürü, tıpkı bizim istediğimiz gibi; yaratıcı, ra-

dikal, fantezi dolu ve çok çeşitli. Önemli olan bunları, makinenin gündelik yaşamından ayıran duvar. Çeşitlilik, istediğin kadar, anonim, kimseye ait değil ve herkesin. Makinenin hayâl endüstrisi ölesiye çalışıyor ve bizi uyutuyor. İsteklerimiz sadece yoksanmak ve hapsedilmekle kalmıyor, çeşitli açılardan sansür altına alınıyor: Ahlâkî, dinsel, bilimsel olarak. Sık rastlanan ahlâkî bir eleştiri de şu egoizm meselesi. Reformistler, kişinin kendi isteklerinin peşinden koşmasının dar görüşlülük ve bencillik olduğunu söyleyip duruyorlar. Bugünü düşünmemeli, çocuklarımıza daha iyi bir dünya bırakmak için daha çok çalışmalıymışız, ki 20-30 yıl içinde şartlar değişmiş olsun. Bu argümanla her türlü feragât, kısıtlama ve boyun eğme savunulabilir. Tuhaf bir mantık bu. Bugün içinde bulunduğumuz belayı yaratan, ana-babalarımızın kuşağının fedakârlıkları, onların 50'li, 60'lı yıllardaki çok çalışmaları değil mi? Biz, uğruna bu kadar fedakârlık yapılan *o çocuklarız* zaten. İki savaş, ekonomik kriz, faşizm, atom bombası: Analarımız ve babalarımız bunlar için "fedakârlık" ettiler. Keşke fedakârlıkta bulunmayıp daha bencil olsalardı! Feragât hiçbir zaman çözüm getirmez, aksine yeni bir feragât getirir. Sadece hayata küstürür ve sefaletin döngüsünü perçinler.

Bu şekilde, "çocuklar" kendi sorunlarımızla yüzleşmemenin bahanesi olarak kullanılırlar. Lâkin; eğer makineyi kendimiz için yıkmayı başara-

bilirsek, bunu aynı zamanda “onlar için” de yapmış olacağız.

Bu aldatmaca benzer bir şekilde Üçüncü Dünya için de geçerli. Milyonlarca insan açlıktan ölüyor, biz şımartılmış ekonomik mucize çocukları, arzu ettiklerimizin yeni bir listesini yapmaktayız. Bizim sorunlarımız onlarda olsaydı, şükrederlerdi! Bizim hakkımız mı ki arzulamak, biz değil miyiz Üçüncü Dünya’yı sömürenlerin suç ortakları? Önce suçumuzun bedelini ödeme-miz gerekmez mi? Peki, uyuşturucudan ölenler, intihar edenler ya da ruhsal hastalıklar var. Bunlar sefalet sayılmaz mı? Hangi sefaletin daha vahim olduğu nasıl ölçülebilir? Üstelik, ahlâkî pişmanlığımızın ezilenlere ve fakirlere faydası mı var? Hayır, bilhassa “başkaları” daha kötü durumda olduğu için ya da “daha kötüsünü” engellemek için hareket ettiğimizde, her seferinde daha kötüsüne neden oluruz. Hep makinenin baskısına göre hareket etmiş olur ve onun girişimlerine bağlı kalırız. En “kötüsü” olduğu için “önce” C-anlaşmasını, “sonra” diğer anlaşmaları parçalamak mümkün değil. Ya bu anlaşmalar oyununu hep birlikte bozarız ya da bu oyun böyle devam eder. Eğer A-anlaşmamızın sefillik olduğunu kabul etmez ve arzularımızı makineye karşı harekete geçirmezsek, o zaman makineyi kuvvetlendirmiş oluruz ve bunun altında ezilenler en çok C-işçileri olur.

İsteklerimizi baskı altında tutabilmek için,

kültür, ahlâk ve suçluluk duygusunun artık yetersiz kaldığı noktada, makine, son hilesine sığınıyor: Kıyamet şantajı, yani atom savaşı tehdidi. Bize diyor ki; ya sözümü dinlersiniz, ya da intihar ederim. Oyun hoşunuza gitmiyorsa sizi de kendimle birlikte havaya uçururum. Gerçekten de makinenin varlığı dışında kaybedecek hiçbir şeyi yok. Kendisini yok etmek ona çok kolay geliyor. Atom savaşı tehdidi ile tahakküm de bu şekilde işliyor. Kıyamet elçileri, gündelik problemleri unutmamız, isteklerimizi bastırmamız için yalvarıyorlar, zira insanlık tehlike altında bulunmaktaymış, *homo sapiens* cinsi, doğa vs. Barış, boyun eğmenin aracı haline geliyor. Doğrusu kıyamet tehdidini protesto ederek ona karşı hiçbir şey yapamayız. Ancak makineye, bu baskının bir işe yaramadığını ve bu durumu kabullenmediğimizi ispatlayabilirsek, bir şansımız var demektir.

Ne yaparsak yapalım, makinenin kendisini de bizi de yok edebileceği gerçeği ortada. İleriye doğru kaçış mantıksal olarak bitmek zorunda olduğu noktaya vardı: Ölüme! Makine bir sınıra dayanmış, soruyor: Ya her şey ya da hiç? Bizden cevap alamayacağı bir soru. “Hiçlik” bizi asla korkutmamalı! Makine olsun olmasın, ölümle yüz yüze gelmiş durumdayız. Herkes onu aynı anda yaşadığı için bu ölüm daha korkunç değil, çünkü herkes kendi adına ve sadece bir kez ölür. Bugün “hiçlik” birçok yaşam tarzından bir tanesi. Kendi yaşam felsefesine (Nihilizm, Schopen-

hauer, Cioran, Budizm), kendi modasına (ruh-suz), kendi müziğine, kendi mekânlarına, filmlerine vs. sahip. Ama kıyamet taraftarları da var. Pesimistler, sinikler ve nihilistler için iyi argümanlar hazır. Yaşam baskısını aştıkları için asıl cömert, özgür, şanslı olan onlarmış. Ölüm olmadan yaşamak nasıl dayanılmazsa, yok olmayacak bir dünya da kâbus olurmuş. Her şeyin bir sonu olmak zorundaymış ve süremiz bir gün dolacakmış. Velhasıl, biz burada olduğumuz sürece, makinenin tehdidini kabul etmek için hiçbir sebep yok.

altyapı

Gölge gerçeklik makineye karşı nasıl galip gelebilir? Bizler, makineyi nasıl felce uğratabilir, parçalayabiliriz; ve aynı zamanda yeni bir gerçekliği nasıl oluşturabiliriz? Nasıl bir mücadele vermeliyiz ki, mücadelemiz tekrardan makinenin işleyişine hizmet etmesin. Mücadelenin makineye karşı olan kısmını yıkım olarak tanımlayabiliriz. Bu da bizim makineyi içeriden tahrip etmemiz anlamına gelir. Tek başına yıkım, eğer pratik olarak aynı zamanda yeni yaşam biçimleri geliştirilmemişse, her seferinde başarısız olur. Yıkımın oluşturulduğu mekân bizim yapılarımız tarafından hemen işgal edilmek zorunda. Altyapı diye adlandırabileceğimiz şey, yıkım ve yaratıcılığın birbiriyle kaynaşmak zorunda olduğu bir süreç-

tir. Makinenin gerçekliği nerede kırılıyorsa, gölge gerçeklik orada filizlenmelidir.

Yıkımla ilgili birçok meselede makineye karşı verilen mücadelelerin zengin deneyimlerinden yararlanabiliriz. Her işlev, her işçi tipi, dünyanın her bir bölgesi kendine has yıkım tarzlarına sahiptir. Bu durumda gezegensel bir yıkım listesi yaklaşık olarak şöyle bir görünüm arz eder:

A- Yıkıcı enformasyon: Sabotaj (donanıma ya da programlara), makinenin zamanını çalma (oyunlar, hobiler), bilinçli bir şekilde hatalı planlama ve tasarım. Hilekârlık (örn. Watergate skandalına neden olan Ellsberg), istifa etme (bilim adamları, memurlar, yöneticiler), eleme veya gözetimin reddi (öğretmenler, kamu çalışanları), yanlış yönetim, ideolojik aykırılık, sahte iş yapma vb. Doğrudan etkileri anlık olabilir ya da yıllarca devam eder.

B- Bozuk üretim: Verimi düşürmek, kalite sabotajı, makine sabotajı, hastalık numarası, araç-gereç ya da malzeme çalma, tesisleri özel amaç için kullanma, grev, işyeri değiştirme, işyeri örgütlenmesi, talimata tamı tamına uyarak çalışma (örn. Polonya'daki işçilerin yaptıkları "kaplumbağa grevler"i gibi). Doğrudan etkileri haftalar, aylar sürer.

C- Bozgun: Karıkoca kavgaları, boşanma, firar, şiddet eylemleri, sokak eylemleri, yağmalama,

sokak kuşatmaları, ev ve toprak işgalleri, kundakçılık, çocuk yapmama (veya kürtaj), gerilla eylemleri (örneğin Sao Paulo, Miami, Soweto, El Salvador, Amsterdam/Berlin/Zürih/Brixton). Doğrudan etkileri kısa dönemlidir; saatlerle, günlerle sınırlıdır.

Tüm bu eylem biçimleri, yıkıcı ve yapıcı unsurlar içerir. A- sabotajları, bir programı tahrip edebilir, çalınan bilgisayarları ya da programları belki kendimiz için yapıcı bir şekilde kullanabiliriz. İşgal edilmiş fabrikalarda beleş mal üretilebilir. Kundaklamalar zarara yol açarken, yağmalar ihtiyaçları karşılamaya yarar. Kuşkusuz bu eylemlerin hepsinin doğrudan etkileri dışında uzun dönemli etkileri de vardır. Bu yıkım biçimlerinin her biri makineye zarar verebilir, hatta onu geçici olarak sarsabilir. Fakat her yıkım türü, diğer iki işlev mevcudiyetini aynı biçimde sürdürürse, etkisizleştirilebilir. Etkileri mekâna ve zamana göre değişir. Örneğin üretim devam ederse bozguna uğratılmaktan dolayı ortaya çıkan zararlar anında bertaraf edilebilir. Her şey süratle eski haline getirilir, yedek camlar takılır, elektrik direkleri yeniden inşa edilir, yeni araba üretilir. Makine bozguna uğratılmaya karşı sigortalarla, polisle vs. işini sağlama almıştır. Nitekim sokak kuşatmalarıyla grev kırıcıların ve polisin yaklaşmasına engel olunmazsa grevler hemen kırılabilir. A-muhalifi istediği kadar program çal-

sın, eğer biri bunu belirli bir bozma uğraşı ya da bozuk üretim için kullanmazsa hiçbir işe yaramayacaktır. Birbirleriyle bağlantıları olmayan yıkıcı eylemler etkisiz olmakla kalmazlar, makine bu tür mücadeleleri mekân ve zamana göre sıralamaya çalışır ve birbirlerine karşı koz olarak kullanır. Bir grevi az buçuk bir başarıyla henüz sona erdirmiş olan işçiler, işsiz C-eylemcilerine söverler, çünkü onlar sokak eylemi yaptıklarında kendilerinin işe zamanında varmalarını engelliyor olurlar. Belki de C-eylemcilerinin protestosu, işçiler için mekik dokuyan toplu taşıtların kendi mahallelerini tahrip etmesine yöneliktir, fakat B-işçileri şehir dışında yaşarlar. Veya bir silah fabrikası iflas ediyor ve işçi çıkarmak zorunda, çünkü A-işçileri programın içine bilerek hata işlemişler. Bu sefer işçiler işten çıkarıldıkları için protesto ediyorlar vb. Doğru dozlarda tavizler vererek ya da “beklenmedik” bir şekilde sıkı bir tutum sergileyerek makine, bu üç sektörün birbirinden bağımsız olarak sürdürdükleri mücadeleleri boşa çıkarır. Makinenin görevlilerini ise, hayâl güçlerini geliştirmeye ve dinamik olmaya zorlar. Bu tür bir mücadele, onun ne gibi eksiklikleri olduğunu, işçilerin ruh hallerinin ne durumda olduğunu gösteren önemli bilgiler verir ve ona, işleyiş biçimini yenilemesi için yardımcı olur. Gerekirse, denetim mekanizmasında düzeltmesi gerekeni anlamak için çatışma çıkaracak şekilde provoke eder. Makinenin politikacıları bir

taraftan “huzur ve düzen” propagandası yaparlarken, tahakkümlerini korumak için gerçekte *ihtiyaç duydukları* şey, sürekli ve kontrol edebildikleri bir çatışmadır.

yıkko

Makine açısından kritik veya ölümcül bir durum yaratabilmek için yıkıcı enformasyon, bozuk üretim ve bozgun, birleşmek ve çoğalmak zorundadır. Bu tür bir karşı konjonktür ancak bu üç işlev ve işçi türü arasındaki ayrışmanın yok edilmesiyle ortaya çıkar. Öyleyse, makinenin tasarımına göre işlemeyen bir tür iletişim yaratılmak zorundadır; yıkıcı iletişim. Dolayısıyla, makineye karşı son oyunun adı, ABC-yıkko'dur.

Yıkıcı iletişim sorunu elbette yeni bir şey değil; uzun zamandan beri işçi tarihinin ilgi alanında. Sınıfların birliği, dayanışma, halk cephesi, birlik programı, birlik partisi; bugüne kadar önerilmiş çözümler yaklaşık olarak bu adları taşıyorlar. Ne var ki, bu halk cephesi politikası bugün artık mümkün değil. Makinenin “dışından” geldiğinden, her zaman bir asgarî program ile son bulduğundan ve reformist reel politikayla kısırlaştırıldığından gerçek bir yıkıcı iletişim oluşturma gücü yoktur. Partiler, kontrolün kolayca yitirildiği ve sonuçta makinenin vekilleri durumuna gelen, ihlâlâ açık oluşumlardır. Katı-

lanları gerçekte bir araya getirmezler ve bir şey değıştirmezler de. Sadece, makinenin merkezi/ anonim örneğini oluştururlar. Benzer şeyler bazı gerilla hareketleri için de geçerlidir, onlar da bir silahlı partiden başka bir şey değildir. (Bu, silahlı mücadelenin ve yıkıcı iletişimasyonun birbiriyle çeliştiği anlamına gelmez; belirleyici olan Yıkko, yoksa yıkımın biçimi değil. Her zaman, en “doğru” mücadele biçimi en uygun olanıdır.)

Gerçek ABC-bağları nerede gelişebilir? İşçilerin birer makine işlevi olarak karşı karşıya geldikleri yerlerde, yani işyerinde, süpermarkette, evde gerçekleşmesi biraz zor. Bir işletmenin örgütlenmesi ayrımcılığa dayanır, sendikalar da meslek ve branş ayrımlarıyla bunu aynen yansıtır. Birleşik sendikalar sadece dolaylı yollardan ve merkezi, asgarî düzeyde bir bağlantı oluştururlar ve nihayetinde parti mantığını benimserler. Katılımcılar değil, fonksiyonerler bir araya gelir. Ekonomik çıkarlar, örgütlenmek için iki ucu boklu bir motiyasyondur: Bunlar makine tarafından, “Nasıl birleştyseler öyle bölünebilirler,” şeklinde tanımlanır. Bir işletme, işçileri içeri tıkar, izole eder ve parazit düzeyi (işitsel, sözel, kültürel) oldukça yüksektir. ABC-yıkko'lar bugün artık makinenin doğrudan ekonomik ana sahasında oluşamazlar. Eski işçi mücadeleleri, işyerindeki dayanışmaların nasıl engellenebileceği konusunda makineye iyi dersler verdi. Belki tekrar oluşabilir, ama artık sadece “dolambaçlı bir yoldan”.

ABC-yıkko'nun daha kolay oluşabileceği yaşam alanları vardır, ki bu alanlar makine için marjinal alanlardır. Her şey makine tarafından tümüyle indirgenip mala dönüştürülemez: Din, dil, doğa, cinsellik, duygular, fantastik düşünceler, çılgınlıklar, mistik ve irrasyonel deneyimler. Makinenin rasyonel, dijital kültürü bu alanlardaki kusurunun farkında. Kuşkusuz bu alanları kontrolü altına almaya çalışır, çünkü bunların beklenildiğinin aksine kolayca yok edilemediğini saptamıştır. Din, mezhep ticareti haline; doğayı koruma, ekoloji endüstrisi haline; erotizm seks ticareti haline gelir; çılgınlıklar, moda olur; duygular içinse psikolojik enstitüler kurulur.

“İrrasyonel” ihtiyaçlar, bugün kalkınma sektörünün malzemesidir; fakat makinenin “en yumuşak” ve en yaralayıcı geliştiği alanlar da buralarıdır. Mala indirgeniş, bu alanlarda henüz aksayarak gelişir ve birçoğları bu kaba aldatmacayı fark eder. Etnik ve yerel kurtuluş hareketleri, çevre koruma hareketleri, otonom sağlık projeleri, kiliselerdeki yeni hareketler, eşcinsel alt kültürler, karşı kültür akımları, makinenin işte bu yetersizliğine dayanır. Bütün bu hareketlerin ekonomik bir programı yoktur, aksine –yeniden canlanmış ya da yeni yaratılmış– kimliklere dayanırlar ve ekonomi mantığının ötesindedirler. ABC-bağları işte tam da bu hareketlerin çerçevesi içinde oluşabildi. Neden, yok olduğu inanılan kiliseler, bugün aniden direniş mekânları

haline geldi? İnsanların yeniden dindar olmalarından değil, aksine, orada işlevlerinin sınırları ötesinde karşılaşma olanağı olduğu için. Entelektüeller, işçiler ve ev kadınları böyle buluşuyorlar. Subaylar, şoförler ve satıcılar eşcinsel kimlikleriyle bir araya geliyorlar. Avukatlar, maden işçileri ve çocuk yuvasında çalışanlar Kızılderili kimliği altında toplanıyorlar. İşsizler, memur ve sanatçılar, işlek bir caddeyi trafiğe kapatmak için bir inisiyatifte bir araya geliyorlar. Bu hareketlerin temel ivmeleri, bu ABC-buluşmalarına dayanmaktadır. Bu yüzden makinenin (daha doğrusu onun politkacılarının) ilk denediği şey, bu buluşmaları temsilcilikle bloke etmek ya da öğelerini teker teker birbirlerine karşı kızıştırmaktır. (“Şu, bu sizi kullanıyor” gibi söylemlerle.) Buluşma prensibi, oylama ve seçme prensibiyle taban tabana zıttır. İlkinde, yaşayan, kişisel bir alışveriş söz konusuyken, ikincisinde sadece sıradan ve monoton seslerin anonim sıralanması söz konusudur. (Her evet ya da hayır aynı ciddiyetle mi söylendi?) Bu sahte gerçeklik kendisini hâkim kıldığı yerde, hareketler hızla dağılır. Sonunda geriye, tarihî cesetlerden yararlanan birkaç A-tipi kalır.

Sözü edilen “yeni” sosyal hareketler, sadece yüzeysel ve kısa ömürlü ABC-bağları oluşturdu ve daha çok da bunlara ihtiyaç duyulduğunu ortaya koydu. Oysa asıl söz konusu olan yıkıcı-enformasyon hareketleridir. Fakat gelir, eğitim

ve toplumsal konum gibi güçlü engelleri etkisiz duruma getirmek için yalnızca ortak düşünce ve ideolojiler yetmiyor. ABC-tipleri, sadece yapay istisnâî durumlarda (gösteri, barikat, toplantı, festival) değil, gündelik hayatta da kendilerini ortaya koyabilmelidirler. Ortak kültürel kimlik, gölge gerçekliğin pratikteki yeşerme biçimlerine dönüşmelidir. Bunun nasıl gerçekleşebileceği, sadece denenerek görülebilir. Belki de semt sakinleri için merkezler, değiş-tokuş pazarları, kulüpler, buluşma mekânları, sohbet salonları, ortak dükkanlar vb. ABC-fuayelerini oluşturuyorlar ya da oluşturabilirler. Karşılıklı yardımlaşma, para ilişkilerinden taviz, hizmet değiş-tokuşu, komşu ve çiftçilerle ortaklık biçimleri bu Yıkko'lardan ortaya çıkabilir. Ya da gelecekteki *bolo*'ların taslağı olabilecek bir site veya semtin "gölge planı"nı hazırlayabilirler.

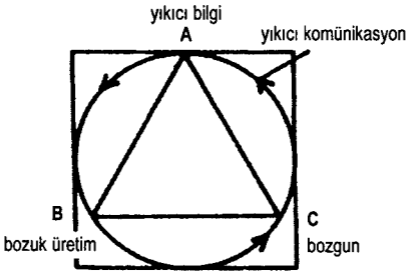
Bu ABC-fuayelerinden gölge gerçekliğin son derece yavaş ve barışçıl bir şekilde ortaya çıkacağını düşünmek saflık olurdu. ABC-yıkko'lar aynı zamanda yeni yıkım biçimleri üreten bir laboratuvar olmalıdır, çünkü makine "alternatiflerimizi" nasıl örgütlediğimize seyirci kalmıyor. Her üç sektörün deneyim ve enformasyonu ABC-yıkko tarafından harmanlanıp yeni, şaşırtıcı, kafa karıştırıcı eylem biçimlerine dönüşebilir. Yıkko'ların toplamı, makine için her seferinde yeni, muammalı konjonktürler oluşturabilir. Makinenin beyni bir anda bu kadar çok enformasyon

alamaz, çünkü makine kendi hakkında düşünmeyi ayrı tutmak zorundadır (yaşamı mümkün olduğunca küçük parçalara ayırırken, diğer yandan sorumluluklar hiyerarşisini korumak zorundadır). Böyle bir (belki de tesadüfen oluşmuş) Yıkko'ya tanık olanlar, katılanların farklılıklarından ötürü nasıl aniden sayısız araç ve imkânın önlerinde açıldığını bilirler.

Yıkko-bağlarının en stratejik temel avantajı, hareketliliği ve sürprizler hazırlama yeteneğidir. Makine için bu bağların oluşumu ve kayboluşu genelde anlaşılır bir şey değildir. Parti veya sendikaların aksine, onun "politik" tavırlarını öngörmek zordur. Örgütlenmeleri dikey değildir ve bu nedenle "kafalarının koparılması" ya da "satın alınması" pek kolay değildir. ABC-bağları, bir piramit oluşturmazlar, aksine, şebekedirler ve bir nevi urdurlar, yani yatay ilişki ağlarıdır. Ve burada da merkezî olmayan, kişisel cemaat ilişkileri belirlemeye başlar, ki bu makineye karşı biricik alternatiftir. Sürprizler ve kapalı kutular, yıkıcı mücadele açısından bugün hayati bir önem taşır. Kendisinin güvenliğinde olduğunu düşünmesi için, onun askerî reflekslerinin ve intihar güdülerinin uyanmamasını garanti altına almalıyız. Ona rakip bir karşı-makine yaratma isteğiyle hareket etmek gibi bir yanılsa düşmemeliyiz. Eğer böyle yaparsak, sadece, kesinlikle kaybedeceğimiz bir imha savaşını provoke etmiş oluruz. Bu bizim Leninist stratejilerden ya da gerilla dene-

yimlerinden (RAF, Kızıl Tugaylar) çıkarabileceğimiz bir ders. Karşı makineler de birçok zarar verebilirler gerçi (bombalama, makine yöneticilerinin öldürülmesi), ne var ki, yeni buluşmalar yaratmazlar ve sadece yıkıcı olmakla kalırlar. Bazı durumlarda karşı-makine her ne kadar —çok zayıf olduğu bölgelerde— kazanmış olduysa da, çok geçmeden karakterinin makineye benzer yanı hüküm sürmeye başladı ve karşı nitelikleri her seferinde yok oldu. Polonyalı işçileri hatırlayacak olursak, sayıca ezici bir çoğunluğu oluşturdukları halde, polis ve orduyla çarpışmaktan kaçındılar. Düşman karşımızda değil, aramızda. Polis ve ordu bizi vurmaya hazır olduğu sürece, bu ABC-yıkko'nun henüz zayıf olduğuna, makinenin organizmasının büyük bir kısmının hâlâ “sağlıklı” olduğuna, hâlâ birçok kişinin ekstra- anlaşıma yapma ümidi taşıdığına delalet eder. Bu elbette her türlü silahlı mücadeleye karşı olunması gerektiği anlamına gelmez. ABC-bağları, bir karşı-makine harekete geçirmeksizin “kafaları karıştıran” şiddet eylemleri düzenleyebilir. Gerçekte bugün oluşan “dağınık” gerilla, o eski “klasik” şehir gerillasına oranla makinenin işini daha fazla zorlaştırıyor; büyük tahribat mantığını izlemiyor, aksine, kişilerle yeni ilişkiler oluşturmayı hedefliyor. (Ve bu gerçekten makinenin geleceği için daha “büyük bir tahribattır”.)

Altyapılanma bir pratik meditasyon şeklidir ve aşağıdaki Yantra ile gösterilebilir:

üçko

Eğer İş Makinesinin gezegensel olduğu doğruysa, o zaman onu zararsız kılmak için sadece yerel veya bölgesel Yıkko'lar yeterli olmaz. Batı, Doğu ve Güney, başından itibaren ve aynı zamanda GİM içindeki fonksiyonlarına saldırmaya ve yeni yapıları filizlendirmeye başlamalı. Gezegensel ABC-yıkko-bağları oluşmalıdır; yani üçlü iletişim (Üçko) oluşturulmalıdır. Üçko, dünyanın üç ayrı bölgesinde –Batılı endüstri ülkeleri, sosyalist ülkeler, Üçüncü Dünya– ABC bağları arasındaki Yıkko'dur. Bu, bir çeşit süper-Yıkko'dur.

Görevliler tarafından "enternasyonal"lerin oluşturulmasıyla Üçko meydana gelmez, çünkü bir büronun açılmasıyla nitelik olarak yeni buluşmalar sağlanmaz. Bununla sadece karşı makine karikatürleri oluşur. Kongre ve konferanslar yüzeysel kalır. İhtiyacımız olan, ortak bir proje için doğrudan, kişisel ilişkilerdir.

Üçko, örneğin komşuların dünyanın üç bölgesinde de ortaklık ilişkileri kurmalarıyla meydana gelebilir. Bir Üçko örneği şu olabilir: Angelino Heights (Los Angeles)-Peredelkino (Moskova)-Mutum Biyu (Nijerya) veya Zürih/Ausser-sihl Danzig/Kuzey Batı Vuma (Fiji). Bu tür Üçko'lar belki de ilk olarak seyahatlerdeki kişisel tanışıklıklarla oluşur. Üçko'nun devreye sokulması başarılırsa, her bir anlaşmanın olumlu yönleri makineye karşı birleştirilebilir. A-, B- ve C'li dostların gedikleri, serbest alanları ve faaliyet alanları bu şekilde birbirini tamamlayabilir ve büyütülebilir. Bilgi, üretim kaynakları ve doğal zenginlikler değiş-tokuş edilebilirler. Üçüncü Dünya ülkelerindeki ABC-bağları belki ilkin ilaç, silah, gıda maddesi veya altyapı (su, telefon, tarım) oluşturmak için gerekli diğer acil mallara ihtiyaç duyabilirler. Burada söz konusu olan öylesine bir Üçüncü Dünya yardımı değil, aksine kişisel ilişkilerin olduğu ortak bir projedir. Eğer Üçüncü Dünya'daki köyler tekrardan yaşama döndürülecekse, bunun için içlerinde barındırdıkları deneyim, gelenek ve tekniklere ihtiyacımız var. Bunlara aynı zamanda keritsel yığılımı yeniden "köylere" (*bolo'lara*) dönüştürmek için ihtiyacımız olacak. Burada üçlü bir etkileşim söz konusudur. Uluslar bazında bölünmenin ve dünya pazarının mekanizmaları böylelikle yavaş yavaş baltalanabilir.

Üçko'lar, katılan ABC-bağlarına, birbirleri

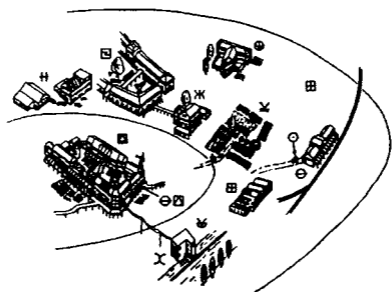
hakkında sahip oldukları önyargı ve yanılsamaları gözden geçirme imkânı sağlar. Batılı Yıkko'lar bu şekilde sosyalist gündelik yaşam hakkında bazı bilgiler edinirler ve hem antikomünist hem de resmî-komünist propaganda yalanlarından arınırlar. Doğulu ortaklar da zengin Batı gibi yanılsamalardan kurtulur ve ülkelerindeki resmî doktrinlere daha kolay karşı koyarlar. Üçüncü Dünya Yıkko'ları gelişme ideolojisinden kurtulup yerli elitlerin sosyalist demagogilerine daha az kanarlar. Üç anlaşma, avantajlarını birleştirip, madî ve kültürel olarak karşılıklı yardımlaşmayla dezavantajlarını azaltırlar.

Yalnızca bu tür Üçko'ların gelişen bir ağı, makinenin bloklara ayırma oyununu yavaş yavaş parçalayabilir. Üçko'lar gezegen çapında, parasız değiş-tokuş ilişkilerinin, genel misafirlik hakkının (*sila*), ulusal devletlerin çözümlere otonom bölgeler (*sumi*) oluşmasını sağlayacak koşullar yaratırlar. Üçko'lar, ulusal savaş makinelerini içten bloke edebilirler ve bu nedenle etkili tek barış hareketi olabilirler, çünkü burada söz konusu olan "barış" değil, aksine pozitif bir projedir.

Eğer ABC-yıkko'ları bazı semtlerin veya bölgelerin meselesi haline gelirse, bir işe yaramayacaklar ve makine için yeni bir itici güç olacaklardır. *bolo*'lar da yerel krizler için sorun çözme taslakları ya da zengin turistlerin tatil köyleri haline geleceklerdir. "Küresel düşünüp" yerel davranmanın bir yararı yok. Bir semtte yapılacak

gölge planlar ve eylemler iyi hoştur, ancak baştan itibaren Üçko'lar oluşturulmamışsa, yalıtılmışlık batağına saplanır ve kültürel yoksullaşma içinde boğulurlar. Gezegenin tüm zenginliği herkese açık kılınmalıdır.

bolo'bolo

bolo'bolo

bir proje taslağı

Altyapılanma dediğimiz şey hem bir süreç hem de bir projedir. Makinenin “yerine geçecek” olan şey, aynı zamanda onu bertaraf edecek olandır. Yani, hangi “ütopya”nın gerçekleşeceği, bu karşı tarihin somut akışına bağlıdır. Makineye karşı şu anda harekete geçirdiğimiz isteklerimiz de bu arada değişecektir. Bu durumda bizim projemiz, izlenmesi gereken hazır bir program değil, geçici bir öneri, bir çıkış noktasıdır. “Açık bir son” a rağmen, arzularımızla nereye ulaşacağımıza ve hangi sınırları benimseyebileceğimize dair daha şimdiden anlaşmamız gerekir. Ve anlaşmamız için ortak bir dile, tasarladığımız gramer gibi bir şeye ihtiyacımız var.

Tartışmaların ve araştırmaların bugünkü durumu itibarıyla bir projenin birkaç ana hattı tasarlanabilir. Makine mekanizmasının, paranın, büyük endüstrinin ve devletin gereksiz hale gelmesi için küçük, özerk, kendi yağıyla kavru lan topluluklar oluşturmak zorunda olduğumuz açık. Diğer taraftan, doğal koşullar bozulduğu ve sayımız arttığı için, avcı ve toplayıcıların özgür yaşamına geri dönmemiz de artık mümkün değil. Bu toplulukların (*bolo*'ların) büyüklüğü, aralarındaki ilişkiler, ek organizmaları, teknolojilerin kullanımı ve benzerleri üzerine konuşabilmek zorundayız. *bolo'bolo*'nun amacı budur.

Post-endüstriyel toplum tasavvurları günümüzde bolca mevcut. Kova çağının başlangıcı, Paradigma değişimi, Dördüncü çağ toplumu, İkili ekonomi, Ekotopya, Desantralizasyon, Rizom, Ağ kurma, Küçük dolaşimler, Uyumlu teknoloji: İşte gitgide artan alternatif ve ekolojik literatürden birkaç başlık. Çığır açan krizden, büyük dönüm noktasından, dünyanın sonundan ve yeni çağdan bahsediliyor. Ekoloji, bizi bugün belirleyen sınırlar üzerine değerli malzemeler sunuyor. Bunları bilmek önemli. Ancak eksik olan, makineyi arkamızda bıraktığımızda, önümüzde açılacak olan yeni imkânlara ve yeni zenginliklere dair fikirler. Çoğunlukla bu alternatif teoriler, makinenin parçalanması, strateji söz konusu olduğunda yetersiz ve naif kalıyor. Gerçek gezegensel bakış da eksik; öneriler genellikle ya kısmî (enerji, trafik, sağlık) ya da sadece gelişmiş sanayi toplumlarına yönelik.

bolo'bolo, gezegensel bir projenin ana hatlarını çizme denemesidir. Altyapı hareketlerinin yapıcı yönleri birbiriyle ilişkisi olan bir bütün olarak gösterilir. Bu, bizim (benim?) bugünkü isteklerimizin ve “teknik/biyolojik” sınırlara dair günümüzdeki tahminlerin bir kesitidir. Birçok noktada isteklerimize fazlasıyla sınır koymuşken, diğer birçoğunda da istekler çok uçuk kaçabilir. Ama mesele bu değil. Önemli olan, ortak ve gezegensel bir proje üzerinde anlaşmanın teşvik edilmesi. Kısmî tartışmalarla ve yerel inisiyatif-

lerle emeğimizi boşa harcadığımız günlere paydos. Sadece 70 yıl yaşıyoruz ve isteklerimiz de yakın bir geleceğe dair; diyelim ki 1987.

seyrüsefer tarifesi

Her şey iyi giderse, *bolo'bolo* 1987'nin sonunda gerçekleşebilir. Belki birkaç yıl daha uzar, ama yazık olur. Gecikmelerden sadece kendimiz sorumluyuz. Aşağıdaki seyrüsefer tarifesi, nasıl ilerleyebileceğimizi tahmin için yardımcı olabilir:

1984 *bolo'bolo* broşürleri, afişleri ve işaretleri çok konuşulan dillerde bütün dünyaya dağılıyor. ABC-bağları, birçok mahalle, şehir ve bölgede gelişiyor, kendi kendini geçindirme amacıyla ilişkiler kuruluyor. İlk Üçko'lar oluşuyor. Bazı Yıkko'lardan öncü ve deneysel *bolo*'lar ortaya çıkıyor. Bir kısım mahalle ahalisi, binaların *bolo*'lar, *sadi*'ler vs. için kullanılabilirliğini inceliyor. Gölge planlar yapılıyor. Otomobil trafiği giderek azaltılıyor ve caddeler ablukaya alınıyor. Politik makine her yerde ağır meşruiyet krizleri yaşıyor ve kontrolü elinde tutmakta güçlük çekiyor. Polis ve ordu hantallaşılıyor.

1985 Giderek daha çok pratik, gündelik görevi

yerine getiren Yıkko ve Üçko-ağları oluşuyor: Karşılıklı gıda yardımı, gezegensel ortaklıklar, çiftçi ve kırsal Yıkko'larla değiş-tokuş ilişkileri. Gölge planlar üzerinde sıkı tartışmalar oluyor. Her yerde, birbirleriyle ilişki kuran geçici *bolo*'lar oluşuyor. Devlet *bolo*'ları yıkmaya çalışıyor, ama bu sırada temelinden sarsılıyor. Reel politikacılar, kendilerini *bolo'bolo* temsilcileri olarak tanıtıyorlar, ancak başarısız oluyorlar.

1986 Belirli bölgeler makinenin kısılcacından kurtuluyor, bazıları şunlar: Galler, İsveç, Kolombiya, Estonya, Wisconsin, İsviçre, Nijerya, Saksonya, Mindanao ve Güney Afrika. Bu bölgelerde tarım, ihtiyaçların kendi kendine karşılanması prensibine göre düzenleniyor, değiş-tokuş anlaşmaları yapılıyor ve gezegensel ağlar kuruluyor. Yılın sonuna doğru gezegen, özerk bölgelerden, *bolo* birliklerinden, tekil *bolo*'lardan, arta kalan devletlerden, makinenin parçalarından ve askeri "savunma şehir"lerinden oluşan bir tablo sergiliyor. Genel kargaşa yayılmaya başlıyor. Makine, *bolo*'ları askeri ve ekonomik olarak parçalamaya ve arta kalan devletleri Yıkko'lardan temizlemeye çalışıyor. Bölükler çoğunlukla baş kaldırıyor ve emirleri sadece üstünkörü yerine getiriyor. İki süper güç, eski blok oyununu

bir yana bırakıp BİDC (Birleşik İstikrarlı Devletler ve Cumhuriyetler) adı altında birleşiyor. BİDC'nin ilk projesi, İç Asya'da, Monomat'ta yeni, arındırılmış bir endüstri bölgesi kurmak oluyor.

1987 Uluslararası taşıma ve iletişim sistemleri çöküyor ve dünya ticareti batıyor. 200 özerk bölge, dünya çapında bir ağ oluşturmak üzere ilk adımları atmak için artık barış içindeki Beyrut'ta ilk gezegensel toplantılarını düzenliyorlar. Geçiş zorlukları çeken bölgeler ve *bolo*'lar için ilk gezegensel destek programı devreye sokuluyor. BİDC, sadece Monomat'ı ve geriye kalmış son noktaları kontrol ediyor. Temizleme harekâtları her seferinde etkisiz kalıyor. Sonbahara kadar kendi kendine yeterlilik her yere yayılıyor, açlık ve ulusal devletler ortadan kalkıyor. Aralık'ta Monomat işçileri *bolo* bölgelerine kaçıyorlar. Bazı BİDC generalleri, nükleer cephaneliklerinin zararsız hale getirilmesini gönüllü olarak üstleniyorlar ve radyoaktif depoların gözetim altında tutulmasını sağlıyorlar. BİDC, resmî tören yapmadan ve mavi yıldızlı kırmızı-beyaz bayrağını yakmadan ortalıktan kayboluyor. 1988-2346 *bolo'bolo*

2347 "Beyazlar" (kültürel bir salgın) yayılıp diğer bütün *bolo* kimliklerini hezimete uğrattıyor

ve *bolo'bolo* ivmesini kaybediyor. Miskinlik ve kaos devri başlıyor. Dünya nüfusu birkaç milyona düşüyor.

2764 YOVUO'nun başlangıcı. Tarih öncesinin bütün kayıtları (2763'e kadar) kayboluyor. Tawhuac, sürücüye yeni bir disket koyuyor.

ibu

Aslında, gerçekten sadece *ibu* var ve başka hiçbir şey yok. Fakat *ibu* güvenilmez, çelişkili ve sapkındır. Sadece tek bir *ibu* var, yine de sanki dört milyar *ibu* daha varmış gibi davranır. İbu dünyanın ve gerçekliğin kendi buluşu olduğunu bildiği halde bu kurgunun yine de gerçek olduğuna inanır. İbu, rahat, sorunsuz bir gerçeklik hayâl edebilirdi, fakat sefil, vahşî ve çelişkili bir dünya kurgulamakta ısrar etti.¹

Sürekli olarak çatışma, felâket, krizler yüzünden eziyet çektiği bir gerçeklik yarattı. Aşırı sevinç ve keder, coşku ve hezimet, sükûnet ve celallenme arasında gidip geliyor. Günde 2000 kaloriye ihtiyaç duyan, çabuk yorulan, üşüyen, hastalanan ve aşağı yukarı 70 yıl sonunda onu terk eden bir vücudu var. Bir sürü anlamsız güçlük...

ibu'nun dünyası da bütünüyle bir karabasan. Gereksiz tehlikeler onu devamlı korku ve gerilim içinde tutar. Fakat kendini öldürerek ve böylece kaybolarak bu oyuna her zaman bir son verebilme ihtimâli var. Sadece tek bir *ibu* ve kendisinin yarattığı tek bir evren olduğundan, geride kalanlar, yas tutan arkadaşlar, ödenmeyen faturalar ve benzerleri için endişe etmeye ihtiyacı yoktur. Kendi ölümü hiçbir soruna yol açmaz.

Onunla birlikte doğa, insanlık, tarih, uzay, mantık, her şey yok olur. Yani, bu *ibu* gönüllü olarak eziyet çeker, ancak aynı zamanda da kendisinin gerçekliğin yalnızca bir parçası olduğunu iddia eder. Neden bu kendini aldatış?

ibu, işkenceci mazoşist karabasanına aşık gibi. Hatta bu onu bilimsel olarak güvenceye bile almış ve hiçliğe karşı soyutlamıştır. Hayâlleri gerçek dışı olarak tanımlar, böylelikle kendi karabasanı, hayâl kurmanın gerçek dışılığının hayâli haline gelir. *ibu* kendi kendisini gerçeklik kapanına düşürüp hapsetmiştir.

Doğa kanunları, mantık, matematik, ekonomik zorunluluk ve toplumsal sorumluluklar gerçeklik kapanının sınırlarını oluştururlar. *ibu* güçsüz olduğu hayâlini sürdürdüğünden, güç, boyun eğmesi gereken dış mercilerden gelir: Tanrı, yaşam, devlet, ahlâk, ilerleme, refah, gelecek, üretkenlik. Bu talepler temelinde, tabii ki asla tam anlamıyla ulaşamayacağı “hayatın anlamı”nı icat eder. Sürekli suçluluk duyar, kendisini ve dünya üzerindeki gücünü unuttuğu, sonu gelmeyen mutsuz bir gerilimde kalır.

Kendisini bulmasını ve gerçekliğin hayâl niteliğini görebilmesini engellemek için, *ibu* “ötekiler”i de icat etmiştir. Ve diğer yapay varlıkların da kendisi gibi olduğunu zanneder. Absürd bir tiyatro oyunundaki gibi onlarla “ilişkiler”e girer, onları sever ya da onlardan nefret eder, hatta onlardan öğüt ya da felsefi açıklamalar

ister. Böylelikle kendi bilincinden kaçar ve kurtulmak için onu ötekilere devreder. Bu “öteki”leri kurumlar içinde var ederek, onları somut hale getirir: Çiftler, aileler, dernekler, kabileler, kulüpler, uluslar, insanlık. “Toplum”u icat eder ve onun kurallarına uyar. İşte kusursuz bir karabasan.

Oldu da hayâl dünyasında çatlaklar belirdi, işte o zaman *ibu* kendisiyle ilgilenmeye hazırdır. Fakat, bu anormal varoluşuna son vermek yerine, *ibu* kendine acır ve yaşayan bir ölü olarak hayatını sürdürür. Bu bastırılmış intihar dışarıya, “gerçekliğe” itilir ve buradan kolektif kıyamet halinde (nükleer savaş, ekolojik felâket) tekrar *ibu*'ya geri döner. Kendini öldüremeyecek kadar zayıf olduğundan, bunu onun adına kendi gerçekliği yapmak zorundadır.

ibu, kendine eziyet etmeye devam etmek için, elbette asla gerçekleştirilemeyecek harika ütopyalar, hayâller, cennetler, barış içinde dünyalar düşler. Bunlar sadece *ibu*'ya umutlar vermeye ve onu türlü politik girişimlere, devrimlere ve özverilere kışkırtarak, karabasanına sıkı sıkıya sarılmasına hizmet eder. *ibu*, her zaman yanılsamalar ya da arzularla yemlenir. Ders almaz. Bütün dünyaların, bütün gerçekliklerin, bütün hayâllerin ve kendisinin de son derece sıkıcı ve yorucu olduğunu ve tek çözümün zaman kaybetmeden keyifli hiçliğe çekilmekten ibaret olduğunu unuttur.

bolo

ibu hâlâ burada, daha ne istiyor? Tüm ümidi güzelleştirilmiş bir karabasan mı yani? Hâlâ yalnız, fakat “öteki” dört milyar *ibu*’yla uzlaşmaya vararak bu yalnızlığı yenebileceğine inanıyor. Gerçekten “onlar” var mı? Asla emin olunamaz...

Böylece, *ibu* yaklaşık 500 öbür *ibu*’yla birlikte bir *bolo* kurar. *bolo*, diğer *ibu*’larla yaptığı ana uzlaşmadır, doğrudan doğruya, kişisel bir yaşam bağıdır.² *bolo*, para diye adlandırdığımız eski anlaşmanın yerine geçer. *ibu*’lar günlük 2000 kalori, yatacak yer, tıbbî bakım, yaşayabilmek için gereken her şeyi ve daha fazlasını *bolo*’nun içinde ve çevresinde elde ederler.

ibu, bir *bolo* içinde doğar, çocukluğunu orada geçirir, hasta olduğunda kendisine bakılır, bazı şeyler öğrenir, zanaatla uğraşır, üzgün olduğu zaman teselli edilir, başka *ibu*’larla ilgilenir, aylakça etrafta sürter, ölür. Hiçbir *ibu*, kendi *bolo*’sundan kovulamaz. Fakat onu terk etmekte ve ona dönmekte her zaman serbesttir. *bolo*, *ibu*’nun dünya denilen uzay gemisindeki yuvasıdır.

ibu bir *bolo*’da yaşamakla yükümlü değildir. Tamamen yalnız kalabilir, daha küçük gruplar oluşturabilir, *bolo*’larla özel anlaşmalar yapabilir. Para ekonomisinin bir daha geri dönmemesi için *ibu*’ların büyük bir kısmının *bolo*’larda yaşaması

yeterlidir. *bolo*'nun bağımsızlığını garantileyen, neredeyse tüm ihtiyaçlarını kendisinin sağlamasıdır. Dolayısıyla *bolo*'lar yeni, kişisel, doğrudan bir toplumsal değiş-tokuşun özüdürler. Para ekonomisinin tekrar kendiliğinden ortaya çıkmaması için önemlidir *bolo*'lar.

Bir *bolo* meskenler, atölyeler (*sibi*) ve tarım arazisinden (*kodu*) oluşur; bunların hepsi *bolo*'nun kendine yeterliliğini garanti eder. Tarımsal temel coğrafi koşullara göre, çayırlardan, dağlardan, balıkçılık ve avcılık alanlarından, palmiye koruluklarından, yosunluklardan, toplayıcılık alanlarından vb. oluşabilir. *bolo* günlük ihtiyaçlar, özellikle gıda temini açısından büyük ölçüde kendi kendini idare eder. Binaların ve aletlerin bakımını ve tamirini de kendisi sağlar. Konukseverliği (*sila*) garantilemek için, 40-50'yi aşkın konuk veya gezgini kendi kaynaklarından besleyebilecek durumda olmalıdır.

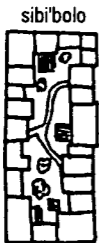
Kendine yeterlilik, zorunlu olarak yalıtılma ya da feragât değildir. *bolo*'lar tam aksine dışarıyla çok yönlü ilişkileri olan merkezlerdir. Diğer *bolo*'larla takas anlaşmaları yaparak daha fazla yiyecek ve hizmet zenginliğine ulaşırlar (bak. *feno*). Bu işbirliği iki ya da çok taraflı olabilir ve merkezî bir örgüt tarafından yönetilmez. *bolo*'lar bağımsız olduklarından, az ya da çok, kendi kendine yeterlilik ilkesine dayanırlar veya işbirliğine dayalı olurlar. Belirleyici olan onların yaşam tarzlarıdır (*nima*). *bolo*'ların büyüklüğü ve üyelerinin sayısı

bolo'bolo

dünyanın her yerinde yaklaşık aynı olabilir. Temel görevleri ve sorumlulukları (*sila*) her yerde aynıdır. Fakat bölgesel, mimarî, örgütsel ve kültürel biçimleri çok çeşitli olabilir. Nasıl hiçbir *ibu* bir diğeriyle aynı değilse, hiçbir *bolo* da bir diğesine benzemez. Her *ibu* veya *bolo* kendi kimliğine sahip olabilir (veya bundan az ya da çok feragât edebilir). Yani *bolo'bolo* yekpare bir büyük sistem değil, mikro dünyaların mozaığıdır.

bolo'ların boş alanlara kurulması zorunluluğu yoktur. Daha çok, varolan yapıların yeni bir kullanımındırlar. Büyük şehirlerde, bir *bolo* bir ya da iki bloktan, küçük bir mahalleden ya da bir binalar kompleksinden oluşabilir. Çardaklar, kemerler, köprüler, alt ve üst geçitler evleri birbiriyle birleştirebilir. Zemin katlar ortak kullanıma açık tutulabilir; bazı duvarlar yıkılabilir, caddeler kaldırılabilir. Örneğin, eski bir mahallede tipik blok evler şu şekilde bir *bolo*'ya dönüştürülebilir.

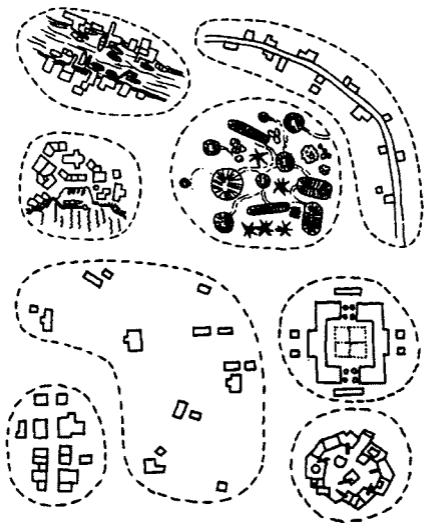
Kırsal alanda bir *bolo*, küçük bir köye, bir grup dağınık yerleşim birimine ya da çiftliklere,

10 km

olası bolo biçimleri

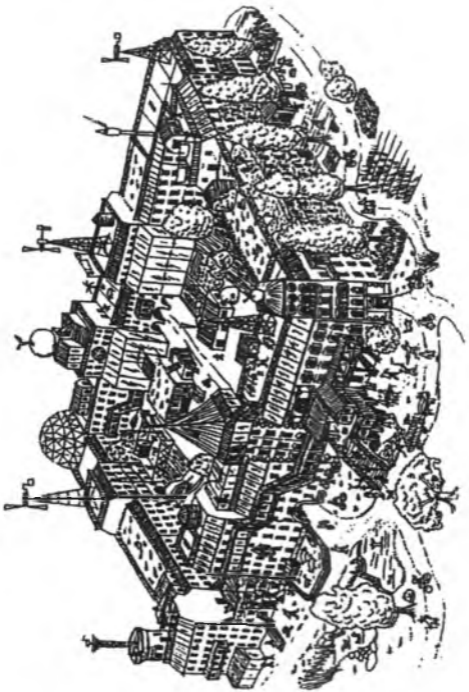

bir vadi kasabasına denk düşer. Bir *bolo*'nun mimarî olarak bir arada bulunması gerekmez. Güney Pasifik'te *bolo* büyükçe bir mercanadasından ya da bir grup küçük atolden oluşabilir. Çölde *bolo*, bedevilerle birlikte hep yollardadır: (Belki de *bolo*'nun bütün üyeleri yılda bir ya da iki kez büyük bir kutlama için bir araya gelirler.) Nehir ya da göllerde *bolo*'lar suda yüzen evler olabilir. Brezilya'nın cangılında ise bir maloka barakası. Sibiryada bir avcı kooperatifi olabilir. Artık işlemeyen bir çok katlı otoyolun altında "yılan-*bolo*"lar kurulabilir ("çatısına" da bahçeler). Boş fabrika binaları, saraylar, mağaralar, sa-

bolo'bolo

vaş gemileri, manastırlar, müzeler, hayvanat bahçeleri, meclis binaları, alışveriş merkezleri, üniversiteler, kışlalar, futbol sahaları, hapishaneler, otoparklar ve benzerlerinde *bolo'lar* olabilir. *bolo* istediği her yeri kendine mesken edebilir. Tek benzerlikleri yaklaşık boyutları ve misafirperverlikleridir (*sila*).

silâ

ibu açısından *bolo*'nun işlevi, hayatta kalmasını sağlamak, yaşamını rahat kılmak, ona bir yuva olmak ya da seyahat ettiğinde ona konukseverlik göstermektir. *ibu*'ların ve *bolo*'ların tümünün (*bolo'bolo*) aralarındaki anlaşmaya *silâ* denir. *ibu*'nun ne parası³ –ne işi– ne de bir *bolo*'ya katılma yükümlülüğü vardır (böyle bir zorunluluk onun ölümü demektir). Bu şekilde *bolo*'lar gelen her *ibu*'ya konukseverlik göstermeye⁴ dikkat ederler. Her *bolo* aynı zamanda bir oteldir ve her *ibu* olası –ücret ödemeyen– bir konuktur. (Zaten bu dünyada hepimiz misafir değil miyiz?)

silâ en az şu ortak kararları içerir:

taku Her *ibu bolo*'sundan 50x50x100 cm boyutlarında, sağlam bir malzemedен yapılmış, içine sadece özel eşyalarını koyabileceği bir sandık alır.

yalu Her *ibu*, her *bolo*'dan en azından günlük 2000 kaloriyi içeren yöresel yiyeceğini alır.

gano Her *ibu*, her *bolo*'da en azından bir gün barınabilir.

bete Her *ibu* her *bolo*'da mümkün olan en iyi tıbbî bakımı görebilir.

fasi Her *ibu* istediği yere yolculuk yapabilir; sınırlar yoktur. (bak. *sumi*)

nima Her *ibu* kendi yaşam tarzını, giyinme biçimini, dilini, cinsel tercihlerini, dinini, felsefesini, ideolojilerini vs. istediği yer ve şekilde kendisi belirler, uygular ve bunları yayabilir.

yaka Her *ibu* diğer bir *ibu*'yu ya da büyükçe bir grubu kurallara uygun olarak düelloya davet edebilir.

nugo Her *ibu bolo*'sundan öldürücü zehir içeren bir kapsül alabilir ve istediği zaman kendini öldürebilir. Bu amaçla yardım da talep edebilir.

Bu anlaşmalar, her yerde birçok *bolo*'nun olmasına bağlıdır, çünkü tek tek *ibu*'lar bunları birbirlerine karşı sağlayacak durumda değildirler (ancak karşılıklı anonimliklerini bir devlet olarak düzenleyip bağımsızlıklarından tamamıyla vazgeçtikleri durumlar haricinde). *bolo*'lar *ibu*'ların en azından hayatta kalma garantisini ve hareket özgürlüğünü sağlayabilmek için bir nevi uzlaşmadır. *bolo*'lar bu amaçla fazla bir ek iş gerektirmeksizin, yüzde 10 daha fazla yiyecek, barınak, tıbbî hizmet vs. sağlayabilecek kadar büyüktürler. Daha büyük birlikler (semtler, şehirler), *bolo*'ların bu görevlerinin bir kısmını üstlenebilir veya yüzde 10'dan daha fazla konuk geldiğinde

(özellikle bayramlarda, kabile toplantılarında) yardıma koşarlar. Aynı şekilde *bolo*'ların, yüzde 10'un üzerinde misafir barındırdığı durumlarda konuk olarak gelenleri geri çevirme hakkı olmalıdır. Bütün bunlar belirli yerlerin hâkim geleneklerine ve ev sahibi ile konuk arasındaki ilişkiye bağlıdır.

Bugünkü zihniyetimize dayanarak tabii ki hemen kendi kendimize soruyoruz: Neden *bolo*'lar konukseverlik kurallarına uysunlar? Bu, avare dolaşan işe yaramazların asalaklık ve sömürü bahanesi haline gelmez mi? (Gerçekten de bugünkü geleneksel toplumların birçoğu "alternatif" turistlerle tam da bu deneyimi yaşıyor.) Eğer *bolo'bolo* gezegensel olmasaydı, bu risk o zaman söz konusu olurdu. O zaman konukseverlik bir değiş-tokuş değil, tek yönlü bir ilişki olurdu. Fakat her *bolo*'daki her *ibu*, aynı zamanda muhtemel bir konuktur ve bu nedenle konukseverlik göstermesi onun çıkarıdır. Yine de bazı gezgin tekil *ibu*'ların sadece ve sadece yerleşik *ibu*'ların konukseverliklerinden geçinmeye çalışmaları ihtimâli olabilir. Ancak bu da düşük bir "olasılık"tır, çünkü göçebe bir yaşam tarzının avantajlarının yanı sıra sınırlamaları da vardır. Bir gezgin, hiçbir zaman, kaldığı *bolo*'nun iç yaşamına tümüyle katılamaz ve yaşam tarzını ev sahiplerinin-kine uydurmak zorundadır. Bir *bolo*'nun gelişiminde etkide bulunamaz, uzun vadeli girişimler yapamaz, insani ilişkileri her seferinde kesintiye

uğramak zorundadır. Son olarak da asgarî tayınla yetinme riski vardır. Öte yandan gezginler ev sahiplerine büyük yararlar sağlayabilir. Hatta yolculuk etme, kendisi ve diğerleri için yapılan bir “çalışma” olarak da görülebilir. Gezginler, yeniliklerin, bilgilerin, modaların, fikirlerin, hikâyelerin, ürünlerin dolaşımında vazgeçilmezdirler. Yolculuk kişisel bir iletişim biçimidir, özellikle de zaman baskısı altında gerçekleşmediğinden. Yani konuklar, bu iletişim çalışmasını yapmakla bir “fayda” sağlamış olurlar, çünkü böylelikle daha cömertçe ağırlanacaklarını bilirler. Kısacası, konukseverlik ve yolculuk, toplumsal yaşamın bir biçimidir.

Bunun engellenmesi, yolculuğu seven *bolo*'lar için öldürücü olurdu. *bolo*'lar kendi içlerine kapanır, ön yargılar ve kin beslerler ve bunların sonucunda savaş benzeri felâketler oluşurdu. Konukseverlik, devletin ve savaşın engellenmesi için bir stratejidir.

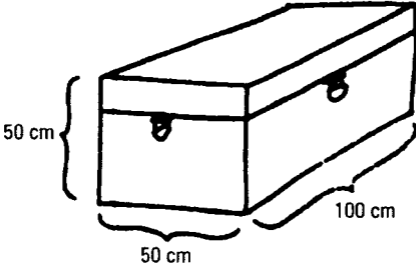
munu

bolo'ların konukseverliği dikkate almaları için *munu* (saygınlık) yoluyla da belli bir baskı uygulanır. Yolcuların bir *bolo* hakkında edindikleri izlenimler önemlidir, çünkü yolcular çok uzağa gider ve her yerde onlardan söz edilir. Bu şekilde oluşan saygınlık çok önemlidir, çünkü *bolo*'lar arasındaki karşılıklı anlaşmalar (*feno*) bundan etkilenir. Kimse sevimsiz, içine kapalı, soğuk *bolo*'larla ilişkiye girmek istemez. Parayla sağlanan anonim aracılık (ve indirgeme) ortadan kalktığından, ün ve saygınlık tekrar belirleyici olur. Para gücendirmez, ama konukseverliğin ihmâli hiçbir zaman unutulmaz. Bu açıdan *bolo*'lar "onur"un merkezî bir kavram olduğu eski aristokrat kuşaklara benzerler. Bir *bolo*, aynı zamanda bir kaledir de...

taku

sila'nın en garip parçası, aşağıda görülen, sağlam bir sacdan yapılmış bir sandık olan *taku*'dur:

Her *ibu*, *bolo*'sundan bir *taku* isteyebilir. *taku*'nun içine sığan her şey *ibu*'nun çok özel mülkiyetidir; gezegenin geri kalanı birlikte kullanılır.

taku'nun içindeki eşyalara sadece ona sahip olan *ibu* dokunabilir, başka kimse değil. İçine ne isterse koyabilir. *taku*'sunu her yere beraberinde götürebilir ve hiçbir *ibu*'nun, hiçbir koşul altında *taku*'nun içeriğini inceleme ya da onunla ilgili bilgi isteme hakkı yoktur; cinayet ya da hırsızlık durumunda bile. *taku*, kesinlikle dokunulmazdır, kutsaldır, tabudur, özeldir, ve yabancılara kapalıdır. Ama sadece *taku* bu niteliklere sahiptir. *ibu*, *taku*'nun içinde kirli çamaşırlar ya da makineli tüfekler (ratatata!), uyuşturucular ya da eski aşk mektupları, yılanlar ya da doldurulmuş fareler,

elmaslar ya da yer fıstıkları, müzik setleri ya da pul koleksiyonu saklayabilir. Biz sadece tahmin edebiliriz. Kokmadığı ya da gürültü yapmadığı (yani bir yer işgal etmenin ötesinde etkide bulunmadığı) sürece içinde her şey olabilir. *ibu*, son derece inatçı olabildiğinden (özgün ve sapkın da olduğundan), özel mülkiyete de ihtiyacı vardır. Eğer ihtiyacı yoksa, bu daha da iyidir. *taku*, mülkiyetin saf, kurnazca ve mutlak, kesin sınırlar taşıyan biçimidir. *taku*, *ibu* için önemli olabilir, çünkü böylelikle kendisinin bir abu, ubu, gagu veya belirsiz, duyulmamış, herhangi bir şey veya muğlak bir şey değil, aksine (biricik) bir *ibu* olduğunu hatırlayabilir. *ibu*, kendi varlığına dair kesinlik sağlayacak pek çok olanağa sahiptir: Ayna, arkadaşlar (hayâlî de olabilirler), psikiyatrlar, giysiler, ses bantları, günlükler, yara izleri, benler, fotoğraf albümleri, yadigârlar, mektuplar, dualar, köpekler, notlar vs. *ibu*'nun genel coşkunun içinde kimliğini kaybetmemek için illâ ki nesnelere ihtiyacı yoktur. Fakat özel şeylerin yitilmesi onun için hoş olmayabilir ve bu yüzden buna karşı önlem almalıdır. Belki de kendisinin özel olduğuna inanabilmek için *ibu*'nun gizli mücevher kutularına, koleksiyonlara, fetişlere, kitaplara, muskalara, incik boncuğa, madalyalara ve kutsal emanetlere ihtiyacı olabilir. Güvenini kanıtlamak istediğinde, diğer *ibu*'lara gösterecek bir şeye ihtiyaç da duyar. Ancak sadece gizli ve dokunulmaz olan şeyler gerçekten gösterilebilir. Geri ka-

lan her şey apaçık ve yavandır, ne büyüü ne de parıltısı vardır.

taku da bugünkü sınırsız mülkiyette olduğu gibi bazı riskler taşır, fakat *taku* daha net ve doğrudandır. *taku* silahlar, zehirler, sihirli nesnelere, dinamit, belki de bilinmeyen uyuşturucular içerebilir. Fakat *taku*, bugünkü para ve sermayeye has olan bilinçsiz ve kontrolü imkânsız toplumsal hâkimiyeti asla geliştiremez. Sınırlı bir tehlike vardır: Güven, onur ve insan ilişkileri; bu şekilde kendilerini çatışma içinde sınama olanağına sahip olurlar.

kana

kana, bir *bolo*'nun en sık rastlanan ve en mantıklı şekilde parçalara bölünmüşlüğüdür herhalde, çünkü *bolo* doğrudan birlikte yaşam için muhtemelen fazla büyüktür. Bir *kana* 15 ila 30 *ibu* içerir ve bir *bolo* yaklaşık 20 *kana*'dan oluşur.⁵ Bir *kana*, şehirde büyük bir evde ya da bir çatı altında idare edilen müstakil evlerde yaşayabilir. Küçük bir köye, bir avcı grubuna, bir aşirete, bir büyük aileye, müşterek yaşayan bir ev topluluğuna denk düşer. *kana*, bir ev içindeki (ya da kulübe, çadır, tekne içindeki) yaşam çevresinde örgütlenir. Fakat *kana*, tarzı ve işleyişi açısından büyük ölçüde kendi *bolo*'suna bağlıdır, çünkü ihtiyaçlarını kendi kendine karşılamak için çok küçüktür. 60'lı yıllardaki ortak ev yaşamı deneyimlerinde gördüğümüz gibi, uzun vadede tek başına varolabilmek için çok dayanıksızdır. Buna karşın, her birinin kendi istediği tarzda yaşayabilmesi için (eski) *kana*'ların bir *bolo*'da birleşmesi de mümkündür. (*kana*'ların göreceli bağımsızlıkları, bu *bolo*'nun yaşam tarzı için tipik olacaktır.)

Her *bolo*'ya göre, *kana*'ların veya *bolo*'nun içinde daha başka küçük veya paralel düzenlemeler olabilir: Örneğin, çiftler, üçlü gruplar, akraba grupları, aileler, kolektifler, kabileler, çeteler ve

diğer kombinasyonlar. Bir *bolo*, Chartreuse manastırında ya da bir otelde olduğu gibi, kendi başına yaşayan ve sadece hayatta kalmayı ve konukseverliği garantilemek için asgarî düzeyde işbirliği yapan tek tek 500 *ibu*'dan da oluşabilir. Kolektiflik ya da bireysellik derecesi, sadece o *bolo*'nun sakinleri tarafından belirlenir ve yalnızca kendine yeterlilik ve konukseverliğin gerekleriyle sınırlandırılır. Sosyal olmayan *bolo*'lar da olabilir. Her *ibu* kendisine uyan bir *bolo* bulabilir, onu farklılaştırabilir veya yenilerini kurabilir.

nima

bolo'lar öyle sıradan bir komşuluk nedeniyle veya pratik faydalarından dolayı oluşmaz. *ibu*'ları *bolo*'larda birlikte yaşamaya iten gerçek motivasyon, ortak *nima*'dır. *ibu*, bazı *nima*'ları ancak aynı *nima*'ya sahip başka *ibu*'lar bulursa tadını çıkarabilir. *ibu*'lar, ortak *nima*'larını bir *bolo*'da gerçekleştirebilir, tamamlayabilir ve farklılaştırabilirler. Buna karşın *nima*'ları toplumsal bir modele izin vermeyen *ibu*'lar (münzeviler, serseriler, mizantropolar, bireyci anarşistler, deliler, bilgeler vs.) yalnız kalabilir ve her yerde varolan, fakat zorunlu olmayan *bolo*'ların "ara mekânlarında" yaşayabilirler.

nima, hayat görüşü, ortamın temel ruhu, felsefe, ilgi alanları, giyim, beslenme biçimi (pişirme tarzı), davranış biçimleri, cinsiyet ilişkileri, çocuklarla ilişki, oturma mekânları, eşyalar, renkler, hayvanlar, ağaçlar, ritüeller, gündelik yaşam, dans, mitoloji, kısaca "gelenek" veya "kültür" olarak adlandırılabilen her şeyi içerir. *ibu*'nun somut olarak arzulanığı yaşamı tanımlar *nima*.

nima'nın kaynakları kendisi kadar çeşitlidir. Etnik gelenekler (hâlâ var olanlar ya da yeni keşfedilenler), felsefî akımlar, mezhepler, tarihsel ortaklıklar, birlikte yaşanılmış mücadeleler ya da felâketler, bunların karışımı ya da yeni yaratılan-

lar olabilir. Bir *nima*, mezhep ya da halk geleneklerindeki gibi çok kapsamlı ve ayrıntılı olabilir, ya da sadece bazı bölümleri kapsayabilir. Son derece özgün olabildiği gibi sadece başka bir *nima*'nın daha farklı bir biçimi de olabilir. Yeniliğe ve değişikliğe açık ya da kapalı ve tutucu olabilir. *nima*'lar moda gibi ortaya çıkabilir ya da salgın hastalık gibi yayılıp sonra sönebilir. Uysal ya da vahşî, pasif-içe dönük ya da aktif-dışa dönük olabilirler. *nima*'lar, *bolo*'ların asıl zenginliğidir (zenginlik manevî ve maddî olanakların çeşitliliği anlamındadır).⁶

Her tür *nima* ortaya çıkabileceği gibi, vahşî, baskıcı, ataerkil, duyarsız, fanatik terör kliklerinin de bazı *bolo*'lar kurmaları muhtemeldir. Çünkü *nima*'lar için öngörölmüş ne hümanist, ne liberal, ne de demokratik yasalar veya kurallar vardır; ki onları dayatacak bir hukuk devleti zaten yoktur. Kimse bir *bolo*'nun kitlesel intiharda bulunmasını, uyuşturucu deneyleri yaparken ölmesini ya da kendini deliliğe sürüklemesini engelleyemez. Vikinglerin ya da Hunların *nima*'sına sahip *bolo*'lar, bütün kıtaya terör estirebilir, yağmalar düzenleyebilir, kundaklamalar yapabilirler: Göz alabildiğince özgürlük ve macera.

Öte yandan, *bolo'bolo*'nun mantığı, bu tür davranışların ve geleneklerin olabilirliğine ve yayılmasına bir sınır koyar. Haydutluğun ve yağmacılığın kendi ekonomisi vardır. Ayrıca günümüzün para sistemine ait zihniyetleri alıp da baş-

ka bir bağlama sokmak başlı başına bir saçmalaktır. (Zaten *bolo'bolo*'nun oluşması için, bu konuda birçok şey değişmiş olmalıdır.) Bir haydutlar-*bolo*'sunun oldukça güçlü ve iyi bir örgütlenmeye, iç disipline ve baskı yapısına sahip olması gerekir. Böyle bir *bolo*'da hüküm süren klik için bu, sürekli tetikte olmak ve bir dolu baskı uygulamak demektir (ceza, korkutma vs.). Bu *bolo*'nun *ibu*'ları her an *bolo*'yu terk edebilir, çünkü diğer *bolo*'lar tarafından kabul edileceklerdir. Yabancı *ibu*'lar misafir olarak gelebilir ve çevredeki *bolo*'lar böyle bir haydutlar-*bolo*'sunun içindeki tuhaf gelişmeleri başından itibaren gözlemleyebilirler. Bu misafir *ibu*'lar, *desse munu*'larını (saygınlık) yitirmelerine yol açabilir, mübadeleleri kısıtlayabilir, ezilen *ibu*'lara yönetici kliğe karşı yardımda bulunabilirler vb. Bir haydutlar-*bolo*'sunun silahlanması bu açıdan büyük bir problem oluşturabilir. Silahları nereden edinecekler? Veya ilk baskınlarını yapabilmek için önce çok uzun süre çalışmaları gerekecek. Burada da şefleri bir direniş riskiyle karşılaşacaklar. On binlerce insandan oluşan oldukça büyük çaplı bir devlet aygıtı olmaksızın baskı, efendiler için hiç değmeyecek kadar çok çalışma gerektirecek. Baskınların ve sömürünün anlamlı olmamasının bir diğer nedeni de, çalınan malları kolayca taşınabilir bir biçime sokma ihtimâli olmamasıdır (para yok). Kimse böyle bir *bolo*'yla değiş-tokuşa girmeyeceğinden, malları doğal halleriyle çalmaları

gerekecektir ki, bu da çok fazla nakliye işi demektir. Taşıma araçlarının çoğu kamusal olacağından ve haydutlar-*bolo*'sunun özel kullanımına açık olmayacağından sadece yakın çevredeki *bolo*'lara saldırabilirler ve bunların kaynakları da kısa zamanda tükenecektir. Buna bir de saldırıya uğrayan *bolo*'ların aktif direnişi, daha büyük birliklerden oluşan *ad hoc*-milislerin (geçici olarak oluşmuş milisler) (*tega, vudo, sumi*; bak. *yaka*) müdahaleleri eklenince, haydutluk tesadüfî, istisnâî ve kârsız bir tarz haline gelecektir.

Ulusların arasında görülen fetihler, akınlar ve zulüm, insan doğasının herhangi bir karanlık yönünden ortaya çıkmaz; aksine bunlar büyüklükler arasındaki orantısız dengenin yitmesi nedeniyle oluşan birer felâkettir. *bolo*'ların kendileri, belli ölçülerde bağımsız ve güçlü olmak için yeterince büyüktürler; tek başına bir *ibu*'nun kendisini orada emniyette hissetmesi mümkündür ve "güçlü adamlara" veya hâkim örgütlenmelere katılma ihtiyacı duymaz. Öte yandan, ulus veya devlet olmak için de çok küçüktürler. İç baskı anlamsızdır, çünkü ezen ve ezilen birbirlerinin fazlasıyla yakınındadır. İletişim ve mübadeleyi bir ihtiyaç haline getirecek kadar da bağımlıdırlar. İşte bu –yolculuk, telefon ve bazı kıtalararası ulaşım araçlarıyla desteklenen– gezegensel iletişim ağları, mesafe nedeniyle ortaya çıkan anonimliği ve böylelikle düşmanlığın oluşmasını imkânsız kılar. Yine de haydut-*nima*'ların varolması müm-

kündür, fakat sadece bir çeşit “sanat için sanat” şeklinde ve bir istisna olarak. *bolo*’lar, ne yapacaklarını kendileri bilmek zorundadırlar. Çünkü bizi bize karşı koruyacak dünya bekçilerini nereden bulacağız?

Büyük bir şehirde, örneğin şu *bolo*’lara rastlayabiliriz: *Sem-bolo*, *anti-bolo*, *istan-bolo*, *lez-bolo*, *play-bolo*, *sado-bolo*, *veje-bolo*, *arap-bolo*, *jahu-bolo*, *para-bolo*, *franko-bolo*, *italo-bolo*, *iber-bolo*, *dia-bolo*, *anglo-bolo*, *keçi-bolo*, *bira-bolo*, *alko-bolo*, *haş-bolo*, *piramit-bolo*, *konstantino-bolo*, *paleo-bolo*, *ziraî-bolo*, *modül-bolo*, *mazo-bolo*, *kütüp-bolo*, *medito-bolo*, *bi-bolo*, *tri-bolo*, *poli-bolo*, *miks-bolo*, *parano-bolo*, *tao-bolo*, *disko-bolo*, *nektro-bolo*, *marks-bolo*, *yüksektekno-bolo*, *eko-bolo*, *sosyal-bolo*, *sovyet-bolo*, *helyo-bolo*, *ikaro-bolo*, *AIDS-bolo*, *anarko-bolo*, *logo-bolo*, *büyü-bolo*, *tara-bolo*, *temiz-bolo*, *coca-bolo*, *palm-bolo*, *tayla-bolo*, *mongolo-bolo*, *olo-bolo*, *anonim-bolo*, *samimi-bolo*, *marl-bolo*, *hiper-bolo*, *medio-bolo*, *bar-bolo*, *wotan-bolo*, *blue-bolo*, *ton-bolo*, *basket-bolo*, *mono-bolo*, *metro-bolo*, *krişna-bolo*, *isa-bolo*, *alp-bolo*, *bala-bolo*, *inka-bolo*, *alman-bolo*, *frizo-bolo*, *bom-bolo*, *ilk-bolo*, *neo-bolo*, *baby-bolo*, *entro-bolo*, *dijito-bolo*, *ana-bolo*, *lüb-nan-bolo*, *çoğul-bolo*, *orgo-bolo*, *sparta-bolo*, *termo-bolo*, *frigo-bolo*, *punk-bolo*, *norm-bolo*, *belumotu-bolo*, *oğlak-bolo*, *kıyaslanmaz-bolo*, *rasle-bolo* vs. Bunların yanı sıra kuşkusuz daha birçok, adları bile olmadığından ne oldukları hakkında birşey bilmeyen ve haklarında hiçbir şey bilinmeyen son

derece normal ve sıradan *bolo*'lar da olacaktır (banal-*bolo*'lar).

Yaşam biçimlerinin çeşitliliği, bugünkü kitle kültürünü, gündelik yaşamın bireysellikle gizlenmiş kolektivizmini, merkezî olarak yönlendirilen modayı ve standart devlet dillerini parçalar. Herkes kendine uyan yaşamı seçer; istediğinde yolculuğa çıkar, doğru bulduğu kadar bireysellik veya birliktelik yaşar. Birçok *bolo*'nun kendine ait dili de olur. Bu varolan bir dil, bir lehçe, özel bir jargon veya yeni yaratılmış bir dil olabilir. Böylelikle resmî diller, bir hâkimiyet aracı olarak etkisini yitirir ve "Babil'dekine benzer şartlar, yani yıkıcı enformasyonun (bak. Giriş bölümü) sağladığı yönetilemezlik durumu ortaya çıkar. Yolcular veya başka *bolo*'larla türlü ilişkileri olan insanların zor durumda kalmamaları yönünden acil durumlar için bir çeşit şifreli dil, *asa'pili* vardır.⁷ *asa'pili* gerçek bir lisan değildir, çünkü sadece birkaç kelimeden (*ibu*, *bolo*, *sila*, *nima*, vb. gibi) ve bunlara denk düşen işaretlerden (konuşmayı veya yazmayı istemeyen, bilmeyen veya buna cesaretli olmayanlar için) oluşur. *asa'pili* sayesinde her *ibu* her yerde yiyecek, barınak, tıbbî bakım vs. gibi temel ihtiyaçları elde etebilir. Ve daha sonra yerel dili sakın bir şekilde öğrenmek ve aynı zamanda ev sahipleri hakkında bilgilenmek için yeterince zaman kalır. Orada konuşulan dili öğrenmek ilişkiyi ve kültürlerin karşılıklı olarak anlaşılmasını teşvik eder. Neden acelesi olsun ki?

kodu

Ziraî kendine yeterlilik, *bolo*'nun bağımsızlığının temelidir. Bir *bolo*'nun hangi *kodu*'yu seçeceğini, ne ekeceğini ve hangi metotları uygulayacağını onun kültürel özelliği belirler. Bir *veje-bolo*, sebze, meyve ve hububat konusunda uzmanlaşırken, hayvancılığı diğer *bolo*'lara bırakır. Bir *islam-bolo* domuz yetiştirmezken, bir *franko-bolo*'nun büyük bir baharat bahçesi olur. Bir *italo-bolo*'nun domates, kekik ve sarımsağa ihtiyacı vardır. *Haş-bolo* kenevir, *aliko-bolo* maya otu ve malt (samanlıkta bir damıtıcı), *astek-bolo* mısır ve fasulye eker.

Bazı *bolo*'lar, beslenmede değişikliğe önem verdikleri için gıda maddeleri ihtiyaçlarını değiş-tokuş yoluyla tamamlarlar. Gastronomiye çok önem vermeyenler ya da hep aynı şeyleri yemeyi isteyen diğerleri hemen hemen yalnızca kendi ürettiklerinden beslenebilirler.

Ziraat, bir *bolo*'nun özgünlüğünün bir ifadesi olduğundan, her biri ayrı bir çözüm bulacaktır. Besin maddelerinin üretilmesine ilişkin olarak "doğa"yla ilişkisi, bu nedenle genel bir düzlemde tarif edilemez, çünkü "doğa" her *bolo* için farklı bir değerdedir. Tabii ki hepsinin bazı sınırlarda hemfikir olmalarını varsayar; örneğin, tarımsal varoluş temeli olarak doğaya karşı bir sorumlu-

luk duyulması. Bu nedenle, her *bolo*'nun tümüyle izole bir tarım yapması düşünülemez. Komşularla ve bir bölge içinde doğal işbirliği, gerekli ve yararlı olduğundan kendiliğinden olur (örneğin, makine parkı, art arda yapılan ekimler konusunda fikir birliği, ürünlerin kombinasyonu, enerji sağlanması, nakliye, zararlılarla mücadele). Bunların ötesinde, yine de kendi tarım kültürünü geliştirecek çok alan kalır.

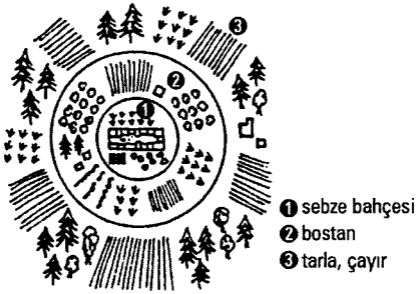
Bu kültür, her *bolo*'da aynı önemde olmayacaktır. Bu bir "iş" türü olarak görülebilir ve o zaman bütün *bolo* üyeleri arasında aynı oranda paylaşılır, öyle ki herkes yılın bir ayını ya da kırsal alandaki aktif zamanının yüzde 10'unu bu işe ayırır. Eğer kırdan yaşamayı tercih edenler ya da ziraatçılığı kendi "meslek"leri olarak görenler varsa, bu diğerlerinin sorumluluğunu aynı oranda azaltır. Her durumda *kodu*, bireylerin kültürel özgürlüğünün belirleyici bir şekilde kısıtlanması değildir: Tarım işi, *bolo*'ların büyüklüğü sayesinde (500 kişi) esnek ve bireysel olarak düzenlenebilir ve çok zaman almaz. Bütün bunlar tabii ki, herkesin zamanla tarımsal temel bilgileri ve becerileri edinmelerini gerektirir; bu tahmin edildiğinden daha çabuk olur. Bu, *bolo*'ların bağımsızlıkları için vermeleri gereken ödündür. Artık dükkânlar, asalak araçlar, süpermarketler, ekonomik olarak suyu çıkarılmış ülkelerden gelen utandırıcı ucuzlukta mallar olmadığı gibi bir devlet aygıtı tarafından uygulanacak merkezî bir dağıtım da yoktur (tayın

biçiminde veya merkezî depolar şeklinde). Eğer *bolo*'lar otonom olmak zorundaysalar, belli bir dereceye kadar kendi ayakları üzerinde durmalıdırlar.⁸ Çiftçi/şehirli ayrımı, *kodu* yoluyla ortadan kalkar. Daha yüksek fiyat için mücadele eden çiftçiler ile daha ucuza gıda maddesi satın almak için çaba sarf eden tüketiciler arasındaki çıkar çatışması ortadan kalkar. Artık kimsenin tarım ürünlerinin israfında, kıtlaşmasında, bozulmasında, pahalılaşmasında bir çıkarı yoktur (bu tabî bütün diğer ürünler için de geçerlidir). Toprağı, hayvanları ve özellikle de kendini koruyan tavır doğal hale gelir, çünkü her *bolo* kendi kaynaklarını uzun süre kullanabilmek için korumak zorundadır. *bolo* üyelerinin sağlıklı besin maddesi üretiminden çıkarı büyüktür, çünkü ürettiklerini bizzat kendileri yiyeceklerdir ve sağlıklarına dikkat etmek zorundadırlar. Kimyasal kirlilik, toprak erozyonu, posasını çıkarmak biçiminde tezahür eden “sosyal hatalar” artık kimseye yüklenemez. Biyodinamik veya korunmuş geleneksel metotların kullanımı da mümkün olacaktır, çünkü artık alan başına daha çok ve daha iyi motive olmuş tarım çalışanı hizmete hazır olacaktır. (*kodu*'ların varlığı İsviçre'de kırsal alanda çalışan insanların en azından iki katına çıkması anlamına gelmektedir.)

Bir bölgedeki *bolo*'ların arasında toprağı (veya diğer besin kaynaklarını) bölüştürmek için, zamanla kendiliğinden ortaya çıkacak çeşitli çözümler olabilir. Bağımsız çiftçiler yavaş yavaş şehir-

bolo'bolo

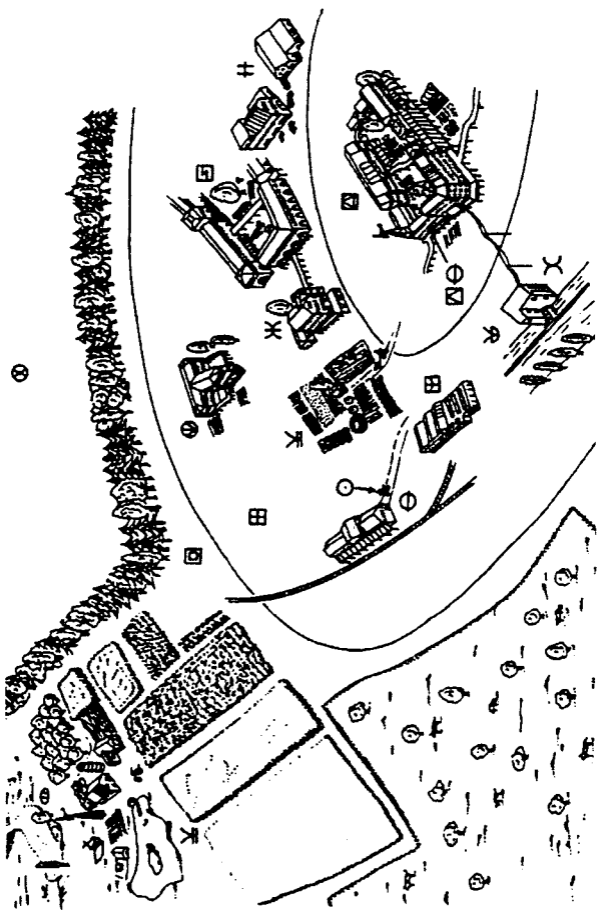
bolo'larıyla işbirliği içinde gelişebilirler. Şehirler, başlangıçta sadece tarımsal üretim ortaklıklarında yardım ederler, sonra bunlarla kaynaşırlar. *kodu* birbirine bağlı tek bir toprak parçasından oluşmak zorunda değildir. Şehirde avlularda, teraslarda vs. küçük sebze bahçeleri de mümkündür. Saf tarım-*bolo*'ları (kırsal alandaki köyler), çevrelerindeki araziyi ekip biçtiklerinden bir sorunları yoktur. Belki arada, bir arazi parçası şehir *bolo*'larının olabilir. Büyükçe şehirlerin, kendilerine ait tarım arazisi uzak olabileceğinden, şehrin kenarında bir bostan kemeri oluşturmak pratik olabilir. Böylece buradan günlük taze sebze ihtiyacı karşılanabilir.⁹ Bu bostanlara ulaşmak, yürüyerek veya bisikletle birkaç dakika sürer ve taşıyacak miktar fazla olmaz (günde 15-20 kg). Asıl arazi, *kodu'kana*'lar ise 15-20 km uzaklıkta olabilir veya eğer av bölgesi, dağlar, balık göletleri, ormanlar söz konusu ise daha da uzak olabilir. Coğrafi duruma ve kişisel ilişkilere göre bir *bolo*'ya ya tek bir arazi (yaklaşık 80 hektar ya da birçok çiftlik (4x20 hektar, vs.) aittir. Bu *bolo*-çiftlikler özellikle dayanıklı temel gıda ürünlerini büyük miktarlarda üreteceklerdir. (tahıl, patates, soya, süt ürünleri, et, sebze). Burada söz konusu olacak nakliye miktarı tonlar çapında olacaktır. Büyükçe şehirlerin *kodu*'su için, taze gıda ürünleri, nakliye miktarları ve mesafenin en iyi şekilde kombine edildiği üç kademeli sistem ortaya çıkar:

kodu işlevini daha kolay yerine getirebilsin diye bugünkü nüfusu 200.000'in üzerinde olan büyük şehirlerin giderek küçülmeye devam etmesi ya da *bolo*'lar tarafından teşvik edilmesi gerekir. Bu gelişimin kesinlikle zorlamaya ihtiyacı yoktur; bu günümüzde sadece iş pazarının durumu nedeniyle engelleniyor. *bolo*'lar tarafından kültürel olarak çekici hale getirildiğinde, birçok yerde (Fransa, İspanya, Yunanistan, Afrika...) terk edilmiş köylere yeniden yerleşmek gündeme gelebilir.¹⁰

Saf tarım-*bolo*'ları mümkün olduğu halde, herkes hem kırdan hem de şehirde yaşayabilir ve her iki yaşam tarzının avantajlarının keyfini çıkarabilir. Şehirden bakıldığında *kodu*'ların, çiftliklerin tatil yapılabilecek –sahte olmamak kaydıyla– kırsal dinlenme mekânları gibi bir işlevi de vardır. Doğanın hafta sonu evleriyle tahrip edilmesi de böylelikle geçmişte kalır. Aynı zamanda şehir ve kırsal arasındaki sıkı ilişki, kırsal sıkıcı kültürel izolasyonu ortadan kaldırır ve şehirlere

canlılık katar. Şehir merkezleri, artık “taşralılar”ın baskınına uğramaz ve geride kalan şehir sakinleri için negatif sonuçlarıyla birlikte (tarife-ye bağlanmış şehir trafiği, şehrin iş merkezleriyle çölleşmesi, seks ticareti, semtlerin ölmesi) eğlence ve alışveriş merkezî olarak kullanılmazlar. Çiftçilerin, İngiliz soyluları gibi şehirde evleri, kişisel ilişkileri, kültürel ilgi alanları olur. Kimse- nin köyüne yapışıp kalmasına veya şehirde körel-mesine gerek kalmaz. Kimse ineklerinin veya işinin kölesi olmaz.

yalu

kodu'lar, besin maddelerinin mümkün olduğunca *bolo*'lara yakın bir yerde üretilmesini sağlarlar. Aksi halde yolculuklar ve nakliye çalışma süresi enerjinin büyük bir kısmını yutar. Benzer nedenlerden ötürü, petrol, yem ve gübrenin geniş çaplı ithâlatı çok daha az olacaktır. Bu, özenli tarım yöntemleri ve sınırlı toprak parçasında çeşitli bitki kültürlerinin uygun kombinasyonunu gerektirir (özellikle İsviçre gibi bölgelerde). Büyük çaplı tarım metotlarına oranla azalan alan başına verim, yoğun tarım, bitkisel kalori ve protein tercihiyle dengelenebilir. Patates, mısır veya soya temel beslenmeyi garantileyebilir. Hayvancılık –büyük miktarlarda yem tüketmesi dolayısıyla– oldukça azalacaktır, hatta bir ölçüde süt üretimi de.¹¹

Yani, egzotik ürünler (ananas, muz, portakal, kivi, avokado vs.) ve özel et çeşitleri (fileto, hindi, dana eti vs.) nadir bulunacağından, beslenme tek-düze olacak, hatta yemek yapma sanatı çökecek mi? Gastronomi için karanlık çağ mı başlayacak? Şu da bir gerçektir ki, Alaska'da hindistancevizi, Zürih'te mango ya da mevsim dışı sebzeler bulmak mümkün, buna karşılık tat olarak çok yavan; yerel ürünler ise ender bulunuyor: Baharat ve böğürtlen yok denecek kadar az, elma ve armut

çeşitleri, kabak ve pancar yok oldu; domatesler su gibi, fasulyeler berbat vs. Kitlemel pazarlama, sadece sahte bir çeşitlilik, endüstrileşmiş, yavan ürünler getirdi. Örneğın muzlar daha yeşilken gemilere yükleniyor ve yerel olarak yetişen, normal koşullarda olgunlaşan muzlara oranla tatsız. (Bütün bunların dışında, tropikal bölgede bir dolu kırmızı, mavi, yeşil, mor, küçük, sert ve büyük muz varken, biz sadece o sarı tek tip muzları alabiliyoruz.)

Benzer şeyler hayvan fabrikalarından çıkan etler ve tavuk çiftliklerinden çıkan yumurtalar için de geçerli: Her şeyden önce yeterince iyi değiller.

Zaten gerçek yemek yapma sanatı ve beslenme kalitesi, egzotik ürünlere ve fileto parçalarının olmasına bağılı değil. Özenli tarım, doğal hayvancılık, zaman, incelik ve yaratıcılık gücü daha önemli. İşte bu, günümüzde neredeyse imkânsız, çünkü bunu, küçük bir aile mutfağı hem zaman (kısa yemek araları) hem de donanım olarak sunamaz. Daha büyük evler veya *bolo* mutfakları daha iyi aletlere, zengin kilerlere, daha fazla zamana, iyi ve meraklı aşçılara sahip olacaktır. Ve yemekler kocanın tam saat 12'de bir şeyler yemesi gerektiğı için pişirilmeyecektir. Bir *bolo*'da çok sayıda bir veya çok yıldızlı restoran hizmet verebilirken, çalışma, hammadde ve enerji için toplam emek her şeye rağmen bugüne oranla çok daha az olacaktır.

Pek çok durumda yemek yapmak, bir *bolo* kültürünün temel ögesidir ve bu koşullarda yemek yapmanın kendisi, bir iş değil aksine bir ritüel olacaktır. Gerçekte gastronomideki çeşitliliği pahalı malzemeler değil, *nima* belirler. Bu nedenle bir ülkenin basit (çoğunlukla etsiz) yemekleri bir başka ülkenin çok beğenilen spesiyalitesi olurlar. Spagetti, musakka, pizza, çili, tortilla, feijoadada, risotto, nasi-goreng, köri, rösti, cassoulet, ekşi lahana, gulaş, pilav, borç, kuskus, paella vs. kendi ülkelerinde çoğunlukla en ucuz halk yemekleridir.¹²

Yaşam biçimlerinin çeşitliliği, gastronomideki çeşitliliği de beraberinde getirir. Bir şehirde ne kadar *bolo* varsa o kadar da çeşitli restoran vardır ve her tür etnik ya da diğer farklı gastronomileri tanımak çok daha kolay olacaktır. Konukseverlik ve mübadele anlaşmaları sayesinde, aşçılarla yiyenler arasında yoğun bir alışveriş gerçekleşecektir. Bugünkü restoranlardaki stres, masraf kaygısı ve telaş yüzünden kötü olan kalitenin bu *bolo*-restoranlarında çok daha iyi olacağını kolayca tahmin edebiliriz.

Her halükârda, hem *yalu* hem de *kodu* için toplamda daha fazla zaman olacaktır ve zaten olmalıdır da. Bu nedenle gıda maddesi endüstrisi, dükkânlar, sinirli garsonlar olmayacak artık.

İyi bir mutfak için malzemelerin tazeliği önemli olduğundan, yakındaki bahçelerin varlığı çok pratiktir. Aşçı, birçok malzemesini hemen

evinin yanında yetiştirebilir veya beş dakika içinde bahçeden getirebilir. Bu tür küçük çaplı tarım için bol bol zaman ve yer olacaktır. Birçok cadde ortadan kalkacak ya da daraltılacak, otoparklar, çatılar, teraslar, evlerin çevrelerindeki ölü alanlar (bazıları çimen veya çalılıklardan oluşan çit de diyebiliyorlar), gösteriş amaçlı parklar, fabrika alanları, iç avlular, kilerler, otoyol köprüleri artık sebze ve baharat bahçeleri, tavuk çiftlikleri, domuz ahırları, ördek ve balık havuzları, mantar çiftlikleri, güvercinlik, arı kovanları (egzoz dumanı yok artık!), meyve ağaçları, haşhaş ekimi, bağlar, seralar (kışın ısı yalıtım bölgeleri olarak kullanılabilir) vs. için kullanılan yerler haline gelecek. Deyim yerindeyse, yemek *ibu*'ların ağzına düşecek.

ibu'ların, tekrar ormanda ve diğer kullanılmayan alanlarda yabani *yalu* arayacak vakitleri olacak. Mantarlar, böğürtlenler, kerevitler, midyeler, inci balıkları, sazanlar, salyangozlar, kestaneler, yabani kuşkonmaz, her türden böcek, av hayvanları, ısırğan otu ve kayınlar, meşe palamutları, vb. toplanabilir ve şaşırtıcı yemekler pişirebilir.¹³

Gezginler uzak bölgelerden baharatlar, soslar ve malzemeleri beraberlerinde getirir ve yeni yemek tarifleri öğrenirler. Her *ibu* her zaman bir yolculuğa çıkabileceğinden ve her yerde ağırlanacağından, dünyanın her yerindeki orijinal yemekleri bizzat yerinde tadabilir. Egzotik ürünlerin

büyük miktarlarda oradan oraya nakledilmeleri ve kısmen de bozulmaları yerine, *ibu*'ların ara sıra çeşitli yerlere gastronomik geziler düzenlemesi daha iyidir. Zaman kısıtlaması olmadığından, dünyanın kendisi *ibu* için gerçek "süpermarkettir".

Konserve yaparak, kurutularak, tütsülenerek, salamura yapılarak ve dondurularak (*bolo*'nun tümü için enerji açısından anlamlıdır) yiyecek listesi bütün bir yıl için zenginleştirilebilir. *bolo*'ların yiyecek kilerleri bizim bugünkü buzdolaplarımızdan çok daha ilginç olacak. Şarap, bira, likör, peynir, tütün, salam-sosis ve haşhaş çeşitleri, bazı *bolo*'ların leziz spesiyalitesi haline gelebilir (eskiden manastırlarda olduğu gibi) ve takas edilebilir. Kitle üretimiyle bozulan hazların zenginliği yeniden oluşabilir ve bu işin ehllileri arasındaki kişisel ilişkiler ağı bütün dünyaya yayılır.

sibi

Tarım kültürü (*kodu*) ve fabrika kültürü (*sibi*), *bolo*'da birleşir. *ibu*'ların, sadece yiyeceğe değil, binalara, suya, elektriğe, yakacağa, alet-edevata ve –özellikle ziraat için– makinelere, giysilere, mobilyaya, hammaddeye, elektronik ve diğer yapım malzemesine, her türlü alete, motorlu araca, tabak-çanağa, takıya, plağa, filme, yollara, borulara ve benzerlerine de ihtiyacı vardır.

Bugünkü endüstriyel ve zanaatsal üretimin büyük bir kısmı –arabalar, silahlanma, yol yapımı, kitlesel elektronik eşya üretimi vs.– gereksiz hale gelecektir. Veya farklı bir kullanım sayesinde ihtiyaç azalacaktır. (Ev başına veya *bolo* başına 1 buzdolabı, 1 televizyon, 1 çamaşır makinesi, 1 minibüs, 1 bilgisayar, 1 matkap). Bunun yanı sıra sıhhi tesisat, bisiklet, araba, giysi, mobilya ve aletlerin tamiri, binaların bakımı gibi ustalık gerektiren işleri bizzat kendileri yapacak şekilde *bolo*'ları donatmak mümkündür. Bir *bolo* daha az alete ihtiyaç duyacak ve bugünkü semtlere ya da tek bir eve nazaran çok daha bağımsız olacaktır. Bozuk veya çok çabuk aşınan aletler üretmekten kimsenin bir çıkarı olmayacağından daha az tamir işi çıkacaktır. Dayanıklı ve basit konstrüksiyonlar sayesinde bu tamiratlar daha kolay yapılacak ve arızaların daha küçük boyutta etki-

leri olacaktır. Zanaatkârlık gerektiren işleri bizzat yapabilme yeterliliği (özellikle ziraat ve enerji alanında), *bolo*'ların bağımsızlığı için diğer bir garantidir. Kolay kolay baskılanamaz. Ayrıca bu sayede zaman ve enerji olarak gösterilecek çaba azalır: Elektrikçiler ve sıhhi tesisatçılar bütün şehri dolaşmak zorunda kalmaz ve arızalar daha çabuk giderilir. Bir *bolo*, tam da bu basit zanaatlarda uzmanlaşmayı mümkün kılacak büyüklüktedir.

sibi'nin temel içeriği, bir *bolo*'nun yaşam biçimine veya kültürel özelliğine ait olan üretici merakların yaşanabilmesidir. Belki o zaman boyacı-*bolo*'lar, ayakkabıcı-*bolo*'lar, gitar-*bobolo*'ları, fotoğraf-*bolo*'ları, deri-*bolo*'ları, renk-*bolo*'ları, parfüm-*bolo*'ları, elektronik-*bolo*'ları, otomobil-*bolo*'ları, kitap-*bolo*'ları, tahta oymacı-*bolo*'lar, uçak-*bolo*'ları, mermer-*bolo*'ları, video-*bolo*'ları, vs. olacaktır. Bazı *bolo*'larda *sibi* daha az önemli olacaktır. Uzmanlaşmayacaklar ve her alanda az buçuk bir şeyler yapacaklardır. Bazı *bolo*'lar eşyaların üretimini ve tüketimini asgarîye indirebilirler (tao-*bolo*'ları). Onların "ürünleri" de madî olmayacaktır. Üretim bir zorunluluk değildir; biraz tarım ve bakım işi yeterlidir. İnsanlar bir pazar için çalışmayacak ve sadece talî bir değiş-tokuş için üreteceklerinden, zanaat ve sanat, meslek ve iş, iş saati ve boş zaman, eğilim ve ekonomik zorunluluk arasındaki farklar –tarım ve bakım işleri hariç– ortadan kalkacaktır. Kuşkusuz, tarımsal spesiyalitelere olduğu gibi bu

tipik ürünlerin ve hizmetlerin de değiş-tokuşu yapılacaktır. Ve bunlar hediyeler, mübadele anlaşmaları yoluyla veya komşu depolarında ve pazarlarda dolaşıma girecek, kişisel ilişkiler oluşturacak ve geliştirecektir.

Bir *bolo*, bir semt veya bir şehir içinde, zanaatkarlar veya küçük işletmeler ürünlerinin kullanıcılarıyla yakın ilişki içinde olurlar. Çevreyi tahrip, gürültü, kötü kalite veya “tüketici”nin ihtiyaçlarını dikkate almama gibi sorunlar kökten çözülür. Kullanan, üreticiyi tanıyacağından birçok ürünün kişisel bir niteliği olur. Böylelikle kusurlu mallar geri götürülebilecek, kullanım ve tasarım arasında karşılıklı bir etki olacaktır. Bu ilişkiler, yerel durumları ve özel ihtiyaçları dikkate almayan bugünkü seri üretime göre daha çeşitli ve zekice tasarlanmış ürünlerin ortaya çıkacağı yeni bir teknoloji yaratacaktır. Prototipler daha çok ısmarlama yapılacak ve büyük sistemlere, yüksek enerji tüketimine, uzmanlara daha az bağımlı olunacaktır. Bunun yanı sıra özellikle çok amaçlı kullanılan parçalar gibi seçilmiş bazı malların seri üretime devam edilebilir (örneğin elektromotor, ampul, benzin, yapı malzemesi, lastik çizme vs.). “Doğal” sınırlamalara daha az tâbi olduğundan zanaatkârlığın ve endüstrinin üretim alanı, ziraata oranla daha geniş ve çeşitlidir. Bu da, *bolo*’ların bu anlamda daha fazla değiş tokuşa ve geniş çaplı işbirliğine tâbi olacakları anlamına gelir. Su, enerji, hammaddeler

vs, bölgesel, hatta belki de dünya çapında elde edilmeli ve dağıtılmalıdır. Bunlar ancak bütün katılanların iş gücü (*kene*) katkılarıyla oluşacak ortak teşebbüslerce sağlanabilir. Bu sırada mümkün olduğunca hammadde kaynaklarının yakınında üretmeye ve az malın yer değiştirmesine dikkat edilecektir. Yeniden kullanım döngüsüyle hammadde tüketimi, dolayısıyla iş gücü ve bağımlılık da düşük tutulacaktır. Bugünkü uluslararası standart ürünlerin yerine mevcut yerel malzeme kullanımını ön gören yeni teknolojiler geliştirilebilir (çelik yerine tahta, beton yerine taş, sac levha yerine kil, plastik yerine cam vs.). Endüstriyel üretimin avantajlı olduğu yerlerde bu üretim semt, mahalle, bölge atölyelerinde yapılabilir. Birçok makine ve donanımtak bir *bolo'* nun ihtiyacını aşacağından ve tek başına bütün bunların bakımı sağlanamayacağından, üretim alanında işbirliği amaca uygundur (yani iş düşmanlığı). Neden her *bolo'* nun kendine ait bir buğday değirmeni, yapı makineleri, tıbbî laboratuvarı, kamyonu olsun? Bu şekilde araç ve makine depoları kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Ya da bazı mallar semt atölyelerinde, katılan tüm *bolo'* lar için ortak üretilecektir (örneğin ekmek, sandalye, matbu malzeme, doğrama, bira, deri, tahta panel). *sibi* kesinlikle eski üretim biçimlerine geri döneleceği anlamına gelmez, çünkü bunlar ne de olsa günümüzdeki hâkimiyete yönelik teknolojinin çoğunlukla ilk aşamalarıdır. Amaç

geleneksel yöntemlerden öğrenilebilecek ne varsa onu öğrenmektir. Bazı endüstriyel teknolojilerden oldukları gibi, ancak oranı oldukça azaltılmış ölçüde yararlanılabilir. Diğerleri bazı değişikliklerle farklı amaçlar için kullanılabilir. Bunların yanı sıra *bolo'bolo*'nun ihtiyaçlarına yönelik yeni teknolojiler geliştirilebilir. Hâkim teknolojinin binlerce yıldır baskı altında tuttuğu “diğer” teknik gelişmeler bundan sonra başlayabilir...

pali

sibi'nin özünü enerji üretimi oluşturur. *pali*, tarımda, nakliyede (özellikle de gıda maddelerinin nakliyesinde), ısınmada veya soğutmada, pişirmede, üretimde ve bizzat enerji üretiminde kullanılır. Enerji sorusunun cevabının bu kadar zor verilir görünmesi, sorunun yanlış sorulmasından dolayıdır. Nasıl yeterli enerji üretilebileceği (alternatif teknolojilerle de olsa) değil, aksine hangi enerjinin ne için kullanılacağı söz konusudur. Farklı bir yaşam biçimi, başka ve öncelikle de çok daha az enerjiye ihtiyaç duyar.¹⁴

Yerel kendine yeterlilik, *bolo*'lardaki ortak yaşam, hız yerine bol zaman; trafik sorununu, ısınma ihtiyacını ve her türlü mekanik uygulamayı azaltır. Bugün enerjinin büyük bir kısmı, sistemin oluşturduğu nedenler yüzünden parçalanmış insanları veya şeyleri tekrar bir araya getirmek için kullanılıyor: Ev ve işyeri, üretim ve tüketim, eğlence ve ev yaşamı, iş ve dinlenme. Enerji tüketimi bireylerin izolasyonu ve küçük ailelerle birlikte artıyor, yani tümüyle bir zahmet döngüsü.

bolo'ların büyüklüğü ve yapısı, daha az enerjiyle daha büyük etkiler yaratmaya olanak sağlar, çünkü farklı uygulamalar karşılıklı olarak birbirini destekler ve tamamlar. *bolo*'lar, farklı enerji çeşitlerini kendilerine uygun düşen biçimlerde

bolo'bolo

kullanabilirler. Elektrik temel olarak aydınlatma, elektronik aletler, mekanik enerji ve bazı ulaşım araçları (tren, tramvay) için kullanılır. Belli bir temel ihtiyaç (örneğin aydınlatma) için, hemen gerekli olduğu bölgede ve hatta *bolo*'nun bizzat kendisi tarafından –rüzgâr jeneratörü, güneş pili, hidroelektrik santralleri, biyo-gaz jeneratörleri vs. ile– üretilebilir. Pasif güneş enerjisi, kolektörler, yer ısı, ısınma amaçlı kullanılabilir. Yakıtlar sadece gerçekten yüksek ısıların gerekli olduğu yerlerde kullanılır: Yemek pişirmek için (biyo-gaz, odun, kömür), buhar makineleri için (buharlı kamyonlarda, buharlı gemilerde, jeneratörlerde) ve bazı patlamalı motorlar için (ambulans, kurtarma uçakları, itfaiye ve her türlü acil yardım araçları için benzin, mazot ve kerosin).

bolo aynı zamanda yerel ve dışsal kaynakların kullanıldığı kapsamlı bir enerji sistemidir. Fırınlardan ve atölyelertden çıkan artık ısı aynı zamanda ısınma için kullanılabilir, çünkü oturlan ve çalışılan yerlerin %80'i aynı yerde olacaktır. Isıtılan odalar çok yönlü ve ortak kullanılabilir (örneğin hamamlar, salonlar, sıcak banyolar, saunalar vs.). Dışkılar ve çöpler, suları kirletmek yerine biyo-gaza dönüştürülebilir. *bolo*'ların büyüklüğü enerjinin rasyonel kullanımını kolaylaştırır, çünkü o zaman elektronik kumanda tesisatları daha mantıklı kullanılabilir (bunların tek tek evlerde kullanılması aşırı israftır).

Sıcak bölgelerde *bolo*'lar %90, diğer yerlerde

%60-80 oranında daha az enerjiye bağımlı olacaklardır. Semtler ve bölgeler *bolo*'ları tamamlayacak, hemen hemen tümüyle kendine yeterliliğe ulaşabileceklerdir. Bölgeler, enerji ithâlatı/ihracatı (petrol, kömür) konularında kendi aralarında anlaşmalar yapabilirler. Gezegenel komisyonlar (*asa*), koordinasyon işlevini üstlenebilirler.

Bugünkü enerji tüketimi, geniş ölçüde bir normal endüstriyel iş günü ihtiyacına göre belirleniyor. Bu nedenle yoğun çalışma zamanları, hızlı ve standart iklimlendirmeler (21 C° ve %55 nem oranı) ortaya çıkıyor ve özellikle de ateş, su ve rüzgâr gibi “enerjik” öğelerle ilgilenmek için zaman kalmıyor. Aslında günlük ve mevsimlik ritmin yaratabileceği birçok değişiklik, rahatsız edici bulunarak mümkün olduğunca göz ardı ediliyor. Bu şekilde bir yandan devasa bir masraf (aşırı kapasite) gerektiren, ancak diğer yandan sıcaklığın veya soğukluğun gerçek keyfini vermeyen sahte bir enerjiye bağımlı konfor (her ihtiyaç için bir priz) ortaya çıkıyor. (İşte bu nedenle bazı insanlar, en azından canlı bir ateş görebilmek için merkezî ısıtma radyatörünün yanına bir şömine yaptırıyor...)

Enerjiyle ilişki, yeniden doğal ritim tarafından belirlenecek. Kışın her yer aynı sıcaklıkta olmayacak, belki de sadece 18 C°; fakat böylece ortak kullanılan salonlarda daha samimi bir ortam oluşacak. Tekrar daha fazla kazak giymeye başlanacak, dip dibe oturulacak, daha erken

yatılacak, daha yağlı yemekler yenecek; kısacası gerçek anlamda kış yaşanacak (tıpkı bazılarının, bugün bu boşluğu doldurmak için dağ evlerinde yaptıkları tatillerde olduğu gibi). Yük olan kışın soğukluğu değil, aksine aynı zamanda çok çalışıyor olmamız. (Aynı şey, ağrı, hastalık gibi doğal “arazlar” için de geçerlidir, fakat bunların doğal amaçları vardır.)

Bazı *ibu*'lar, –tıpkı göçmen kuşlar gibi– kışın birkaç aylığına, yolculuk zahmetine rağmen enerji açısından avantajlı olacağından Güneye gidebilirler. Güney İtalya, Endülüs, Yunanistan ve Kuzey Afrika'daki *bolo*'larla bu tür mübadele anlaşmaları yapılabilir ve kendi *bolo*'ları enerji açısından hafifletilmiş olur. (Her şeyden bağımsız olarak –merkezî ısıtma olsun olmasın– soğuğu sevmeyen *ibu*'lar da vardır.) Tam tersine, Güneydeki *ibu*'lar da Kuzeyde serin bir yaz geçirebilirler.

sufu

Enerji gibi *sufu*, yani su temini de yaşam biçimine bağlıdır. Günümüzde su öncelikle atıkların ortadan kaldırılması ve büyük oranda temizlik amacıyla tüketiliyor. Su öz niteliğiyle değil, bir gezegensel nakil aracı olarak kullanılıyor.

Bugün bulaşık yıkama, çamaşır yıkama, duş yapma ve temizliğin büyük kısmının, bedensel rahatlamayla ve *sufu*'nun verdiği zevkle neredeyse alâkası kalmadı. Sabah yapılan duşun amacı, suyun vücudumuzdan akmasının verdiği haz değil, aksine mümkün olduğunca çabuk uyanmamızı sağlamak, bedenimizi temizlemek ve bizi işe hazır hale getirmek. Kitlesel üretim, kitlesel salgın tehlikesini yaratıyor ve bu bir hijyenik disiplin gerektiriyor. Yıkama, çamaşırların her gün değiştirilmesi, beyaz gömlekler, iş disiplininin bir ritüeli ve şefler için ezilenlerin “kendilerini adayışlarını” gösteren bir kontrol aracı. Ne üretici, ne de hijyenik bir işlevi var. Bu, birçoğunun tatilde daha az yıkanmasından, tıraş olmasından, giysilerini daha az değiştirmesinden anlaşılıyor. Hatta çok sık yıkanmak, sabun, şampuan vs. kullanmak sağlığa ve deriye zararlı.

Günümüzde “kir” ile ilişkimiz, özellikle nörotik korkular ve “temizlik”in kontrol işlevi tarafından şekillendirilmiş. Sanki temizlik objektif

bir kavrammış gibi hareket ediliyor; oysa ki kültüre bağlıdır. Temizlik sadece bir çeşit örtbas etme ideolojisine hizmet ediyor. Pislik, “dünyadan yok edilemez”, yalnızca yeri değiştirilebilir veya dönüştürülebilir. (Bu özellikle radyoaktif çöpler ve kimyasal maddelerin atıldığı tehlikeli çöplükler için geçerli; garip bir şekilde genel temizlik çılgınlığı tarafından kale bile alınmıyorlar.) Evlerde pislik olarak nitelenip temizlenen şeyler, daha sonra suda kimyasal temizlik maddeleriyle karışarak daha da zararlı bir kirlilik haline dönüşüyor; bu durumda sadece gözümüzden ırak oluyorlar. Ondan sonra da temizlik çılgınlığı nedeniyle pahalı arıtma tesisleri kuruluyor, bu da daha fazla miktarda çelik, beton vs. üretilmesine neden oluyor; yani endüstri nedeniyle daha çok kirlilik, daha büyük bir çevre tahribatı. Abartılı temizliğin verdiği zarar, varolduğu sanılan konfor kazanımıyla karşılaştırılamaz. Bunun yanı sıra günümüzdeki temizleme işleri, bütün temizlik işçilerinde bir gerginlik ve yorgunluk şeklinde “kirlilik” yaratıyor. (İşin bizzat kendisi “çevre kirliliğinin” en önemli biçimi; kendimizi iş nedeniyle bozduğumuz için doğayı da bozuyoruz.)

Yıkama yoluyla disipline, temizlikle kontrole artık gerek kalmayacağından ve büyük endüstriyel süreçlerin çoğu ortadan kalkacağından, *bolo*'lardaki su tüketimi üçte birine veya daha da aza inecek¹⁵ ve tabii buna bağlı işler de. Damlardan yağmur suyu biriktirerek ve sarnıçlarda

depolayarak bazı bölgelerdeki birçok *bolo* kendi ihtiyaçlarını karşılayacaktır. Semtlerdeki ve şehirlerdeki su temini (iş açısından daha uygun bir şekilde) organize edildiğinde genel olarak daha faydalı olacaktır.

sufu yeniden asıl özelliğiyle kullanılacak: İçme suyu olarak, hamamlarda, kuyularda, çocuk havuzlarında, saunalarda, yani zevk veren amaçlarda. Yoksa sadece sifon çekerken, araba yıkarken, sokak temizlerken, çimleri sularken, kâğıt üretirken ve kimyasal endüstride tüketilen bir araç olarak değil. Buna rağmen *bolo*'lar bugünkü semtlerimizden daha "kirli" olmayacak, çünkü çöp birikmeyecek ve her şey hammadde olarak başka amaçlar için kullanılacak. *bolo*'lar çeşitli dolaşimleri mümkün kılacak büyüklükte olduğundan çöpün doğrudan olduğu yerde yeniden değerlendirilmesi mantıklı olacaktır.

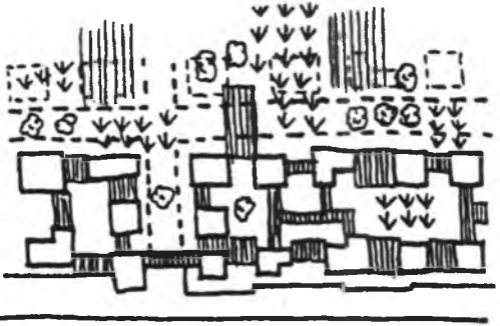
gano

bolo'bolo, *ibu*'lara ilgi alanları ve tutkuları için sadece daha fazla zaman değil, aynı zamanda daha çok mekân, yani *gano* sağlayacaktır. Dük-kânlar, otoparklar, bürolar, depolar, bir sürü cadde, fabrika binaları *bolo*'ların kullanımı için boşaltılacaktır. Toprak mülkiyeti olmayacağından, özel sınırlar, arsa spekülasyonu, buna bağlı imar kuralları ortadan kalkacaktır. *bolo*'lar binalarını, kendi *nima*'larına uygun biçimde değiştirecek, bölecek, boyayacak, kullanacaktır. Kendi semt sınırları dâhilindeki alanların ve binaların paylaşımı konusunda ise kendi aralarında anlaşabileceklerdir.

bolo'ların öncelikle amaçladığı şey, yeni binalar yapmak değil, aksine varolanlara yerleşmek, zaten ihtiyacın üstünde varolan yapı malzemelerini kullanmak ve yeniden değerlendirmek olacaktır. *gano* da enerji sisteminin tamamlayıcı bir parçası olduğundan (örneğin pasif güneş enerjisi, ısı alanları, yalıtım vs.), bugünkü yoğun enerji gerektiren beton binalar ve dağınık müstakil evler *bolo*'ların karşısına birçok problem çıkaracaktır. Yüksek binaların üst katları yıkılarak teraslar haline getirilebilir, buralar ekilebilir ve camlarla kapatılarak verandalar oluşturulabilir. Bu şekilde enerji ihtiyacı da hızla düşecektir.

bolo'bolo

Binaların kuzeybatı cepheleri kışın izole edilebilir ve oturmak için değil, sadece depo vs. olarak kullanılabilir. *kana*'ların oluşabileceği şekilde katlar arasında merdivenler yapılabilir. Dağınık evler arasında ara binalar, bağlantılar yapılarak *bolo'*ların yerleşebileceği hale getirilebilir:

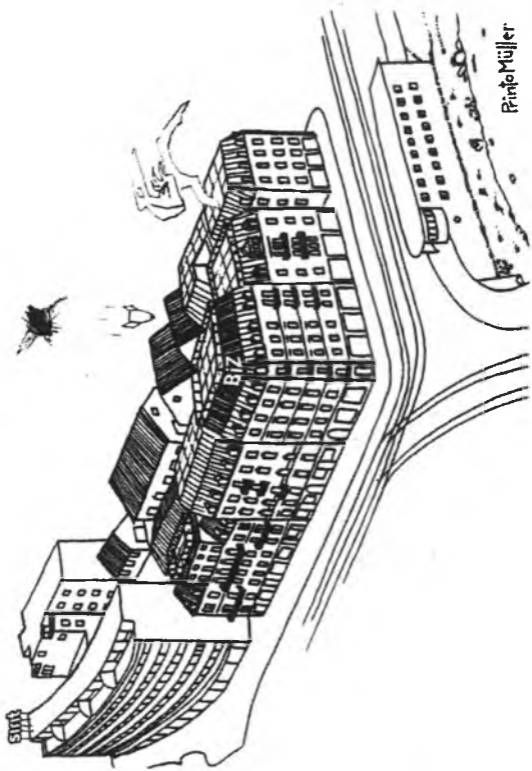
- ortadan kaldırılmış
- eski haliyle bırakılmış
- yeni eklenmiş

Bütün *bolo'*lar kendi özelliklerini mimarî olarak ifade edebileceklerinden, yerleşim yerlerindeki mevcut monotonluk ortadan kalkacaktır. Şehir merkezleri, özellikle iş ve ticaret mekânları ve mesken ayrımı ortadan kalkacağından yeniden çok yönlülüklerini ve canlılıklarını geri kazanacaktır. Her saatte (geceleri ve pazarları da; belki

de “hafta”, “ay”, “yıl” gibi kaçıklıkları kabul eden *bolo*'lar da olacaktır...) semtlerin sokaklarında, avlularında gezen *ibu*'lar olacaktır. Pazar yerleri haricinde dükkân ve dolayısıyla dükkân kapanma saatleri olmayacağından ıssız sokaklar da olmayacak. Buna karşılık *bolo*'lar her zaman “açık” olacaktır.

İç içe geçmişlik, çeşitlilik, değişen *nima*'lara göre yapılarda sürekli değişiklikler yapma ve uygun hale getirme ihtiyacı, şehirlerin daha çok “kaotik”, ortaçağı andıran veya oryantal bir görünüm kazanmasına neden olacaktır (yani, henüz canlı oldukları eski zamanları hatırlatacaklar). Yaratıcılık, her türlü geçici düzenleme, çeşitli malzeme ve üslûp, mimariyi belirleyecektir. Çadırlara, barakalara, kulübelere, kemerlere, üst geçitlere, kulelere, harabelere, üstü kapalı bağlantı yollarına vs. sık sık rastlanacak, çünkü komşu *bolo*'larla birçok mübadele anlaşması olduğundan *ibu*'lar kötü hava koşullarına maruz kalmadan evlerine, mutfağa, saunaya, atölyelere gitmek isteyeceklerdir.

Dev bürolar, depolar boşalacağından, fakat aynı zamanda da ortak kullanım mümkün olduğundan *ibu*'lar için toplamda bugünkünden daha çok yaşam alanı olacaktır. Her *ibu*'nun çalışma odası, atölyesi, egzersiz odası, özel odası ya da laboratuvarı için yer bulunacaktır. Evdeki yaşam alanının bölüştürülmesi, her yaşam biçiminin ihtiyacına göre belirleneceği için belli kurallara

Pinto Müller

önce

bağlanamaz (herkesin 40 m² alan hakkı vardır gibi). Bazı yaşam tarzlarının büyük yatakhanelere, diğerlerinin bireysel hücrelere, bazılarının grup mekânlarına, kutsal yerlere, hamaklara, kulelere, çekmecelere, mağaralara, yemekhanelere, bir dolu duvara, daha az duvara, yüksek tavanlı mekânlara, alçak tavanlı mekânlara vs. ihtiyacı vardır.

Yabancılaştırılmış toplumsal şiddetin (sokak soyguncuları, tecavüz, saldırı vs.) birçok biçiminin asıl nedeni sadece bugünkü yerleşimlerin anonimliğinde yatmadığı halde, yerel sakinler tarafından kamu ve özel mekânların sürekli olarak canlı tutulması, toplumsal şiddetin imkânsızlaştırılmasına bir katkıdır. *bolo*'lar aynı zamanda "kendiliğinden" sosyal kontrolün bir biçimidir, yani bir çeşit (pasif) polis. (Gerçi sadece kimi zaman dayanışma olarak da adlandırılan mutlak bir anonimlik ve tam bir gizlilik bu kendiliğinden sosyal kontrolü imkânsız kılar. Bu da mümkün bir ütopya olabilir: Görmek ve başkaları tarafından görülmemek.)

bete

Aslında *bete*'yi, yani sağlık bakımını özel bir görev olarak adlandırmak saçmalık. Hastalık veya sağlık *nima*'ya bağlıdır, yani tümüyle yaşam biçiminin bir görünümüdür. Zaten *bolo'bolo*'nun kendisi en önemli *bete*'dir, çünkü çalışma toplumunun doğrudan ya da dolaylı olarak neden olduğu birçok hastalığı ortadan kaldıracaktır: Trafik kazaları, endüstrileşmiş kitle savaşları, stres ve çevre koşullarına bağlı hastalıklar, birçok meslek hastalıkları ve kazaları, psikolojik hastalıklar.

bolo'lar (salgın hastalıklar hariç) hastalık ve sağlıktan ne anladıklarını kendileri belirlerler. Eğer bazı ritüel kendi kendini yaralamalar ve güzellik yaraları hoşlarına gidiyorsa, kimse onlara karşı çıkamaz. Deli veya normal tanımlamaları içeriklerini büsbütün kaybeder. Uygulamak istedikleri hekimlik şekline de kendileri karar verir.¹⁶ Her *bolo*, basit yaralanmaları ve sıkça görülen hastalıkları kendi içinde tedavi edebilecektir. Bunun için bir *bolo*-kliniği kurulabilir ve birkaç deneyimli *ibu* işi üstlenir veya her an hazır bekleyebilir. Belki de gerekli olabilecek 200 ilacın bulunduğu, birkaç bakım odasının, sargı malzemesinin, acil yardım donanımının olduğu ve taşıma araçlarının hazır tutulduğu bir hastane olabilir.

bolo'nun çizdiği çerçevede, hastalar ve sağlık-

lılar birbirinden ayrı tutulmaz (aslında bütün *ibu'* lar aynı zamanda hasta ve sağlıklıdır). Yatalaklar, kronik hastalar, yaşlılar, doğuranlar, akıl hastaları (örneğin down sendromlular), sakatlar kendi *bolo'* larında kalırlar ve özel kurumlarda izole edilmezler. Çalışamayacak *ibu'* ların hastaneler, yaşlı evleri, akıl hastaneleri, yetiştirme yurtlarında vb. toplanmaları ve tecrit edilmeleri, en ufak bir "aksaklığı" artık kaldıramayan, iş ve evişi arasında bu denli rasyonalize edilmiş küçük ailenin zayıflığının bir sonucudur. Hatta küçük çocuklar bile onlar için artık bir problem.

Bir hastalık veya bir "arızadan" (pozitif) bir yaşam biçimi yaratacak bazı *bolo'* lar da olabilir. Bütün ihtiyaçların körlere göre uyarlandığı bir körler-*bolo'* su düşünülebilir. Bütün *ibu'* ların birbirleriyle işaret diliyle anlaştıkları sağır-dilsizler veya körler ve sakatlar-*bolo'* ları arasında sıkı bağlantılar olabilir. Belki de her şeyin tam tersi yapıldığı (sabahları yatağa gidilen, herkesin geri geri yürüdüğü, Siyahların beyaza boyandığı ve tam tersi vs.) bir "deliler" *bolo'* su olacaktır. Şeker hastaları, astımlılar, hemofili hastaları, saralılar, depresifler ve paranoyaklar *bolo'* içinde kendi özgün dünyalarını oluşturabilir; veya oluşturmayabilirler de.

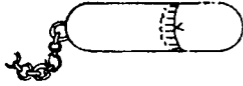
bolo' ların yanı sıra komşu *bolo'* ları ve yöreleri de *bete* konusuyla ilgilenebilirler. Eğer *ibu'* lar isterse, ağır kazalar, komplike ve salgın hastalıkların önlemi için (şehir veya bölge kapsamında)

en ileri tıbbi ulaşma imkânı da sağlayan, kademeli bir sistem geliştirilebilir. Bu *bete*-sistemi için gerekli toplam çaba, bugünkü hastane sisteminden kıyaslanılamaz oranda az olacaktır. Sarf edilen çaba daha az olacağından ambulans, helikopter ve uçakların kullanılması kesinlikle daha anlamlı olacaktır.

Gerçi bugünküne oranla daha sağlıklı olacağımız büyük ihtimâl. Fakat yine de sağlık ve uzun ömür genel değerler olarak belirlenemez. Bugün bu değerlendirme hümanizmden yola çıkarak değil, aksine her iki değer de çalışabilir olmak anlamına geldiği ve kârlı olduğu için yapılmaktadır. Ömrün daha kısa olduğu, fakat buna karşılık daha farklı ilginçlikleri olan doğa halkları var; ya da tam tersine, geleneksel olarak uzun ömre değer veren halklar da var (örneğin sık sık duyduğumuz Himalaya Hunzaları). *bolo*'lar da tıpkı böyle olacak. Bütün bunlar tıbbın değil, otonominin sorunudur.

nugo

nugo, 3.7 cm uzunluğunda ve 0.9 cm çapında bir altın kapsüldür. Şifreli döner bir kilidi vardır, yedi rakamlı şifresini sadece ona sahip *ibu* bilir ve içinde anında öldürücü bir madde içerir. Her *ibu* kendi *nugo*'sunu, tıpkı *taku*'da da olduğu gibi istediği an *bolo*'sundan alabilir. *ibu*, *nugo*'yu ve *taku*'sunun anahtarını boynunda bir kolye gibi taşıyabilir; böylelikle *bolo*'*bolo*'yu terk etmek istediğinde ona anında ulaşabilir.

Eğer *ibu* felç ya da yaralanma nedeniyle *nugo*'sunu kendisi alamıyorsa, diğer *ibu*'lar ona yardım etmekle yükümlüdür (bak. *sila*). Eğer *ibu* *bolo*'*bolo*'dan, *nima*'dan, *yalu*'dan, *fasi*'den, *yaka*'dan ve diğerlerinden bıktıysa, sonsuza değin ortadan yok olma ve (reform) karabasanından kurtulma imkânı vardır. *bolo*'*bolo* ya da diğer *ibu*'lara karşı bir sorumluluğu olduğu için hayatta kalmakla yükümlü olduğuna dair bir bahanesi olmamalıdır.

nugo, *ibu*'ya terk edilmişliğinde ve ümitsizliğinde kimsenin ve hiçbir toplum biçiminin yardımcı olamayacağını, *bolo*'*bolo*'nun da bir anlamı olmadığını hatırlatır. Yaşam başından itibaren meşum bir hatadır ve ölemekten daha büyük bir korku olamaz.

E

pili

Her *bolo* bir anlamda “küçük bir dünya” ya da bir “yuva”dır, yani tanıdık işaretlerin olduğu bir yerdir. Bu bir çeşit işaretler-yuvası, işaretlerin değiş-tokuşu, bunlarla ilişkiler *bolo*’nun kültürel özelliğinin önemli bir parçasıdır. Duygular, izlenimler, fikirler, deneyimler, bilgiler, olaylar, hikâyeler ve şiirler, iletişim, müzik, pedagoji, araştırma, medya vs; bunların hepsi *pili*’dir. İletişim ve eğitim, bugün devletin ve büyük şirketlerin güçlü tekellerini oluşturuyor. Okullar, üniversiteler, hapishaneler ve medya kuruluşları, makinenin işlevini devam ettirebilmesi için gerekli iletişimi düzenlemek amacıyla var. *bolo*’ların bu tür kurumlara ihtiyacı yok. Öğretmek ve öğrenmek bizzat yaşamın bir parçası olacak. Herkes, aynı zamanda hem öğrenci hem de öğretmen olacak. Daha gençler ya da öğrenmekte olan *ibu*’lar yaşlıları izleyecekler. *bolo*-atölyelerinde, mutfaklarında, laboratuvarlarında, kütüphanelerinde, çiftliklerinde, eczanelerinde ilgilerini çeken şeyleri öğrenecekler. Bilginin ve yeteneklerin aktarılması üretici ya da entelektüel süreçlere eşlik edecek ve taşlar yerinden oynayacaktır. *bolo*-yaşamı, “didaktik sapmaların” (öğretici “sapmaların”) bir karmaşasıdır.

Okul zorunluluğu ve zorunlu okuma yazma

ortadan kalkacaktır. Kültürel özgünlüklerine göre *bolo*'lar, öğretmekten, okuma, yazma ve hesap öğrenmekten hoşlanan *ibu*'lar için ders odaları kurabilirler. (*bolo*'lar, ancak birkaç öğrenci grubu oluşturabilecek büyüklükte olacaktır.) Bir *bolo*'nun özel pedagojik tutkular geliştirmesi de mümkündür ve bu nedenle diğer *bolo*'lardan öğrenciler bazı derslere katılmak için o *bolo*'ya gidebilirler (öğrenci değiş-tokuşu çerçevesinde ya da "karşılıksız"). Hatta bazı semt ya da şehirlerde fikir birliği belli bir derecede sağlanmış olabilir ve kendi okullarını kurabilirler. Yine bütün bunlar isteğe bağlı ve yöresel olarak farklı olacaktır. Resmî bir öğrenim programı, hiyerarşik düzenlenmiş bir okul sistemi, eleme, not, diploma, unvan vs. olmayacaktır.

Demiryolları, endüstri işletmeleri, hastaneler, maden ocakları, hava yolları vs. gibi uzmanlık gerektiren girişimler eleman yetiştireceklerdir. Her mühendis, doktor, pilot, zanaatkâr ya da filozof öğrencilerle bizzat ilgilenecek ve kişisel ilişki içinde olacaktır. Bunun yanı sıra, bu tür kuruluşlar belki de özel kurslar açacak ya da öğrencileri diğer bölgelerdeki "ustalara" gönderecektir. Bilgi serbestçe dolaşacak ve hiçbir resmî kısıtlama bunu engelleyemeyecektir. Kendine yakıştıran herkes, "doktor" ya da "profesör" olarak adlandırılabilir.

"Fakülteler" ya da branşlar ihtiyaca göre or-

taya çıkacaktır. Her tür bilimsel ya da “büyücü” gelenek yan yana varolabilecektir.

Bilgi ve becerilerin kolayca değiş-tokuşu için, komşular ya da şehirler karşılıklılığı (*nima'sadi*) baz alan akademiler kurabilir. Her *ibu* orada kurslar ya da seminerler verebilir ve buna karşılık kendisi de diğerlerine katılabilir. Mekân olarak eski okul binaları, fabrikalar, alışveriş merkezleri ve depolar üstü kapalı geçitlerle, kemerlerle vs. amaca uygun hale getirilerek kullanılabilir. Sine-malar, kafeler, lobiler, galeriler, kuşhane ve seralar, tiyatrolar bu akademilerle birleştirilebilir ve pazarla (*sadi*) birlikte semtin ya da şehrin merkezi haline gelebilir.

bolo'lar, *ibu*'ların gündelik hayata ilişkin birçok sorununu ortadan kaldırdığı ve onlara çok boş zaman tanıdığı için, *ibu*'lar rahat rahat bilginin bilimsel, büyülü, pratik ya da oyunsu aktarımıyla ilgilenebilirler. Kişisel becerilerin keşfi ve geliştirilmesi, *ibu*'nun herhalde en önemli faaliyeti haline gelecektir. Merkezî, yüksek enerjili (ve bu nedenle “tehlikeli”) sistemlerin çoğu da ortadan kalkacağı için, merkezî-bürokratik, biçimci bilim gereksiz hale gelecektir. Ama bu nedenle hiç de yeni bir “karanlık çağ” başlamayacaktır. Tam tersine, araştırma ve kişisel bilgilenme için daha fazla zaman ve imkân, daha az “gizli” bilgi, bilimde ve (sorumsuz) kullanımda ayrımcılık olmayacaktır. *ibu*'lar, başından itibaren, kendilerinin hâkim olduğu ve onları uzmanlara bağımlı kılma-

yacak teknikleri tercih edecektir. Gereksiz birçok bilgi kümeleriyle baş edebilmek için gitgide daha fazla enerji harcamak yerine, büyük enformasyon sistemlerine bağımlılığı engellemek daha iyi olacaktır. Bilgi, bazen “kendi başına iyi bir şey” değil, aksine sadece birikmiş bir aptallıktır.

Bazı *bolo*'lar ve akademiler, sadece orada edinilebilecek bilgiler nedeniyle ünlenecek ve buralara her yerden *ibu*'lar gelecektir. Dünya çapında üne sahip ustalar, gurular, bilgeler, cadılar, kâşifler ve öğretmenler etrafında öğrenciler ve müritler toplanacak, ekoller, tarikatlar, gizli topluluklar, loncalar, her türlü gezegensel ağlar gelişecektir. Öğretici tartışmalar, ayrışmalar, polemikler, aforizmalar, ihraçlar, düellolar yaşanacaktır. Genel misafirlik hakkı (*sila*), bu “bilimsel” turizmi ve değiş-tokuşu, bugünkü bursların beceremediği kadar teşvik edecektir. Üniversite, evrensel olacaktır.

Medya da başka bir anlam kazanacaktır. değiş-tokuş, ilişki, karşılıklı anlaşma yerine günümüzde sadece işlevsel, merkezî iletişim ve enformasyon var. Bu merkezler (televizyon, radyo, gazeteler vs.), sisteme uygun davranabilmemiz için bilmemiz gereken şeyleri belirler. Hemen hemen hiç “yatay” haber alışverişi olmadığından, uzmanlaşma ve izolasyon üzerine kurulmuş sistemin çökmesini engellemek için merkezî enformasyon gereklidir. Kimsenin etrafında olup bitenle ilgilenmeye zamanı olmadığından, bir haber seli

oluşmaktadır. Köşe başında birinin öldürüldüğü radyodan öğrenilir. Dünyayı gezmiş misafirlerden dünyada olan yenilikleri öğrenmek ya da bizzat gezmek yerine, gerçekte yaşananların merkezî medyalar tarafından canlandırılmasına maruz kalıyoruz. Gerçek bilgi için ne kadar az zamanımız olursa, o kadar çok “enformasyona” ihtiyacımız vardır. Medyalar, birincil dünyayı algılamakta beceriksizleşmemize neden olan bir ikincil dünya haline gelmiş durumda.

bolo'bolo, karşılıklı yoğun iç etkisiyle ve değiş-tokuş ilişkisiyle içinde bulunmadığımız olayların miktarını ve böylelikle de bilgilenme ihtiyacını azaltır. Yerel yeniliklerin, gazeteler ya da radyolar tarafından yaygınlaştırılması gerekmez, çünkü artık *ibu*'ların bunları bizzat ağızdan ağıza iletmeye vakitleri vardır. Sokak köşelerinde, pazarlarda vs. yapılan muhabbetler ve dedikodular, yerel gazetelerin yerini alır. Yeniliklerin türü de değişir: Politikacılar (hoşça kal Spiegel!), devletin kanunsuz eylemleri, savaşlar, rüşvet skandalları, yani merkezî olaylar hakkında haberler olmayacaktır; nedeni çok basit, çünkü bunlar olmayacaktır. Öyle çok fazla bir olay da “meydana gelmez”, yani günlük hayhuy, soyut medya dünyasından *bolo* mutfağına kayar.

Bu yeni durumun ilk kurbanı kitle basını olur. Bu medya sadece karşılıklı değiş-tokuşa (okuyucu mektupları bahane) izin vermemekle kalmaz, ayrıca büyük miktarda kâğıt, su ve enerji israfını

gerektirir. Kâğıt üzerindeki bilgi, düzensiz bültenler, komisyon tartışmalarının yayımlanması ve her türlü dergiyle sınırlı kalacaktır.

Kitlesel kitap üretimi büyük ölçüde azalacaktır. Çok daha az kitaba ihtiyaç olacak, çünkü *bolo*'lar kendi kütüphanelerini kuracaklardır. Her evin kitaplığı olmayacağından bugünküne oranla 100 kat daha az kitap gerekecektir. Daha az kitap olacak, ancak her *ibu*'ya daha büyük bir çeşitliliğe ulaşma imkânı doğacaktır. Teknik-bilimsel kitaplar veri bankalarında depolanıp ekrandan okunabilir. Böylece kitabın kendi başına değeri artacaktır. Kitap yeniden yaklaşık ortaçağdaki gibi değerli, sağlam ciltli, özen gösterilen bir lüks obje olacaktır. Kitabın değeri bilinecek ve sadece bir bilgi kaynağı olarak kullanılıp atılmayacak (günümüzdeki cep kitapları gibi). Hatta bazı *bolo*'ların yazı odalarında usta işi el yazmaları yapılacaktır; pazarlarda takas edilmek üzere ya da önemli anlaşmaları mühürlemek amacıyla hediye olarak.

bolo'lar büyük oranda kendine yeterliliğe sahip olduklarından ve bölge ya da semtlerindeki ortak etkinlikler birlikte belirlendiğinden, elektronik medya başka bir anlam kazanacaktır. Bir yandan artık o kadar önemli olmayacak; öte yandan birçok başka kültürel "kanal" açık olacağından, vazgeçmek kolay olacaktır. (*bolo*'ların bizzat kendileri sürekli bir "şov"dur.) Hızlı bilgilendirme, sadece acil durumlarda gereklidir ve geri

kalan durumlarda, eğer birini ilgilendiren bir şey varsa kendisi gidip bakabilir. Radyo, televizyon, bilgisayar verileri, bazı *bolo*'ların kendi özgünlüklerini gerçekleştirebilecekleri hobiler olacaktır. Bunun yanı sıra belki de bazı yerlerde semtler ya da şehirler tarafından işletilen yerel kablolu televizyon ağları, radyolar, videotekler olacaktır.

Bugünkünden farklı olarak doğrudan katılımcıların, bu tür projeleri kendilerinin denetleme olanağı vardır; ki merkezî yönlendirme tehlikesinden kaçınabilsin. Hiçbir medya "merkezî" bir konum talep edemeyecek ve zaten böyle bir konum da olmayacaktır.

Bu, bilgisayarların kullanımını için de geçerli. Yetersiz iletişimin teknik protezi olma işlevini bırakacak, ya özel bir hobi olacak ya da ek bir işlev üstlenecektir. *bolo'bolo* bir bilgisayar sistemi değildir ve bilgisayarlara da bağımlı değildir. Her *bolo* kendi değiş-tokuş ilişkilerini giderek kişisel ya da kültürel tercihleri temelinde geliştirecek ve böylece yükümlülükleri ve talepleri üzerindeki kontrolü kaybetmeyecektir. Alışkanlık, listeler, kartoteksler, gerektiğinde sevkiyatları organize etmekte yeterli olacaktır. Tabii ki bu tür amaçlar için etrafta yeterince bulunan elektronik malzemeyi kullanmak da mümkün. Zaten bugün bu gezegende on milyon *bolo*'nun her birinin bir ağ bağlantısına sahip olması çoktan mümkün olurdu. Bankaların, büyük firmaların, sigorta şirketlerinin vs. bilgisayarlara ihtiyacı kalmayacağı-

dan, teorik olarak büyük kapasiteler açığa çıkacaktır. Ekonomi *bolo*'larda ön planda olmayacağından programlar, bağlantılar vs. için uğraşmak —onlarsız bir hayat da mümkün olduğu için— saçma olurdu. Bilgisayar ağının, telefon ağıyla birlikte (son derece yararlı olurdu) mal değiş-tokuşunun daha iyi kılınması, üretimin koordinasyonu (“planlama”, “optimasyon”, tahmin) ve bilgi işlem için kullanılması düşünülebilir. Yine de bütün *bolo*'lar buna katılmayacağından ve bazıları sadece kısmen katılacağından, böyle bir sistem her zaman eksik çalışacak ve asla bağlayıcı bir karakteri olmayacaktır. Yapıları gereği *bolo*'ların böyle bir ağdan çıkarları olamayacak kadar az elektroniğe bağımlı olacaklardır. Öte yandan bazı *bolo*'lar için elektronik kesinlikle ek bir zenginlik anlamına gelecektir; örneğin meraklılar, oyuncular, matematikçiler ve mantıkçılar için. Bu tür *bolo*'lar tarafından organize edilmiş, herkesin kullanabileceği bir enformasyon kaynağı da, hangi ürünün, bilginin ya da becerinin o sırada nerden bulunabileceğini öğrenebileceği farklı veriler içerebilir. Bugün bilgisayarın en çok kullanıldığı merkezî yönetim, herhangi bir çabaya değmeyecek kadar gereksiz olacaktır.

Diğer teknolojiler gibi bilişimin de yerel, en fazla bölgesel bir karakteri olabilir ve ekonomik olmaktan daha çok kültürel faktörler tarafından belirlenir. Bu nedenle bu tür bir teknolojiye

bağımlılık imkânsızdır; belli sınırlar içinde kalır ve herhangi bir “gelişimin” atar damarını oluşturmaz. Buna karşılık acil iletişim sistemi olarak gezegensel bir telefon ağının kurulması (belki de verici ve uydularla birlikte) daha pratik olabilir. Her *bolo*'nun en azından bir (ama 500 değil!) hattı olmalıdır. Bu her *ibu*'nun gerektiğinde diğerleriyle her an konuşabileceği anlamına gelir. Bu 10 milyon hat için (birkaç milyon büyük bir ihtimâlle buna da katılmayacaktır) bugün yeterince malzeme var; sadece doğru şekilde dağıtılmalı ve kullanılmalı. Telefon fazla enerji harcamaz ve nakliye işlerinden tasarruf yapılmasına yardımcı olabilir. Böylece felâketler, kıtlıklar, salgın hastalıklar, kazalar için bir iletişim güvenlik ağı oluşturabilir. Ancak ufukta “elektronik dünya köyü” gözüküyor...

kene

Gerekli işlerin bir *bolo* içinde paylaşılması (örneğin bulaşıkları kim yıkayacak?), o *bolo*'nun yaşam tarzına bağlıdır ve bununla ilgili genel kurallar olamaz. Eğer *bolo*'lar birlikte bir işe kalkışır ya da semtler, bölgeler vs. düzeyinde ortak işler organize ederlerse farklı bir durum ortaya çıkar. Her *bolo* bu tür girişimlere katılıp katılmayacağına kendisi karar verir, ancak eğer katılmazsa, doğal olarak, bazı beleş hizmetlerden yararlanamaz.

Hastaneler, enerji temini (elektrik, maden ocakları), üstün teknolojiler, tıp, doğal çevrenin bakımı, nakliye yolları, iletişim araçları, su temini, hammadde kazanımı, seçilmiş bazı malların seri üretimi, (rafineri, çelik sanayi, fabrikalar, tersaneler) gibi ortak girişimler, bu işlerde çalışmaya gönüllü *ibu*'lara ihtiyaç duyar. Kendine yeterli üretim ve zanaata dayalı özürretim, endüstri alanını büyük ölçüde küçültür; böylelikle pek az iş gücüne ihtiyaç duyulur. Belirleyici olan herhangi bir ekonomik konjonktür dinamiği değil, aksine, katılan toplulukların istekleridir. İş temposu ve kalitesi, işi yapanlar tarafından belirlenir. Ne ücret, ne patron, ne aciliyet, ne de kâr vardır. Her çalışan kendi *bolo*'suna "fırar edebileceği" için, bu tür girişimler hiçbir *ibu*'nun gözünü korkut-

mayacak kadar yavaş, zararsız ve keyifli olurlar. Buna rağmen bazı fabrikaları ve merkezî kurumları ayakta tutmak mantıklı olacaktır; örneğin özenli bir şekilde planlanmış ve çevreyi koruma önlemleriyle donatılmış orta büyüklükte bir çelik sanayii, doğaya, herkesin avlusunda bulunacak bir eritme ocağından daha az zarar verir.

Bu tür ortak girişimlerde çalışacak ve bunu kendi hayat görüşlerini gerçekleştirerek, hatta eski moda tabirle “meslekleri” gibi yapacak *ibu*'lar bulmak büyük oranda mümkün olacaktır. Neden *ibu*'lar, mühendis, pilot, dökümcü, makinist, maden işçisi vs. olmak istemesinler? Ayrıca bunu ölünceye değin yapmalarına gerek olmadığı gibi çalışma koşullarını da kendileri belirleyebilirler. Ancak ortak bir girişime kalkışan *bolo*'lar, kendi içlerinden işi severek yapmak isteyen birilerini bulamadıklarında problem çıkacaktır. Bu “arta kalan iş” çok farklı oranlarda olabilir; eğer çok büyük olursa, *bolo*'lar bu işletmenin kendileri için yeterince önemli olup olmadığını düşünmek zorunda kalırlar. Şayet önemliyse, artık işi bütün *bolo*'larla paylaşmak ve angarya olarak yerine getirmek gibi bir çözüme gidebilirler. Ortak çalışmanın bu biçimi, ücretli iş ve dolayısıyla da vergi sistemini tanımayan birçok kültürde vardır.

kene, bir çeşit işgücü biçimindeki “doğal vergidir”. *bolo*'lar çalışma saatlerinin %10'unu semtler için, semtler çalışma saatlerinin %10'unu şehirler için vs. ayırabilirler. *bolo*'lar içinde bu,

rotasyon prensibiyle yapılabilir. *kene*, zor ya da tatsız bir işten ziyade, gerekli bir iş durumu olarak da düşünülebilir. Örneğin faaliyette olmayan nükleer santrallerin korunması, su kanallarının temizliği, yol tamiri, maden işletmeleri gibi. Bu tür işleri azaltmak başarılırsa, *kene* de kısa zamanda ortadan kalkacaktır. Bu arada Yontma Taş Devrinden beri kaydettiğimiz ilerlemelere borçlu olduğumuz sınırlardan biri süregidecektir; hepimiz toplayıcılık ve avcılık yapamayız.

tega

Komşuluk, ortak girişimler ve pratik anlaşmalar sayesinde *bolo*-birlikleri oluşur. Bu tür federasyon, *bolo*-birlikler ya da koordinasyonların biçimleri, bölgeden bölgeye ve kıtadan kıtaya farklı ve çeşitli geleneklerin etkisi altında olacaktır. İzole (örneğin bir tropikal ormanda) ya da ikili-üçlü gruplar halinde *bolo*'lar da var olabilirler. Esnek ya da sıkı örgütlenmiş olabilirler (şehirlerde). Kesişmeler, kuşatılmış bölgeler, diğer bölgeler tarafından sarılı kalmalar, yer değiştirmeler vs. gibi durumlar olabilir.

On ila yirmi *bolo*'nun en yaygın ortak çalışma biçimi *tega* olacaktır mutlaka: Bir köy, komşuluklar, küçük bir şehir, küçük bir vadi, bir bölge, bir semt.

Bir *tega*, coğrafi aidiyet, şehirselleme, kültürel ya da tarihî etkenler ya da sadece karşılıklı tercihlerden ötürü oluşabilir.

tega (komşuluk), *bolo*'suna ya da tek tek *ibu*'lara karşı bazı pratik görevler üstlenir: Yollar, kanallar, su kanalları, su temini, enerji, küçük işletmeler ve atölyeler, trafik işleri, hastaneler, doğal su kaynaklarının ve ormanların bakımı, malzeme depoları, itfaiye, pazar, acil durumlar için genel yardım ve stokların oluşturulması, tiyatrolar, sinemalar, restoranlar vs. *bolo*'lar bu tür

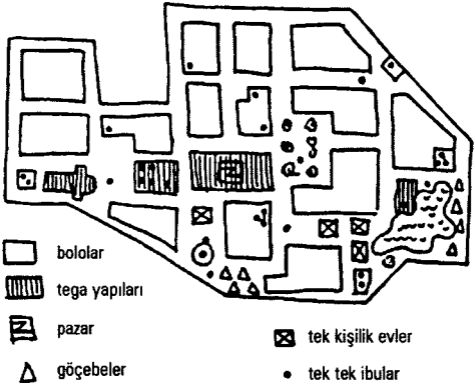
işler için yerel çapta bir çeşit özyönetim oluştururlar. Burada belirleyici olan bölgenin kendisi değil, girişimdir. Yani bir *bolo* birçok *tega*'ya bağlı olabilir; *tega*'lar iç içe geçebilir. Yerel yönetimin bugünkü biçimlerine (semt heyetleri, blok komiteleri, belediyeler, sovyetler vs.) karşın *tega*'lar, merkezî yönetimlerin kanalları tarafından değil, aşağıdan yukarıya belirlenir. *bolo*'lar güçlü özerklikleriyle bu tür "yönetimlerin" iktidarını sınırlar ve bunların bürokratik bir dinamik geliştirmelerini engeller. *bolo*'lar, *tega*'ları göze alabilmenin garantisidir.

Eğer *bolo*'lar isterse, komşuluklar da toplumsal işlevler yerine getirebilirler. *bolo*'lar ya da *ibu*'lar arası çatışmalarla ilgilenir, düelloları denetler (bak. *yaka*), yeni *bolo*'ların kurulmasında yardımcı olur ya da ölü *bolo*'ları tahliye ederler ve *tega'bolo*'ları da oluşturabilirler (hiçbir yaşam tarzıyla hemfikir olmayan, fakat yine de bir *bolo*'da yaşamak isteyen *ibu*'lar için). Komşuluk bağlamında *bolo* dışı yaşam tarzları için de yer olmalıdır: Keşişler, küçük aileler, serseriler, göçerler, insan sevmezler, züppeler, dehalar, komünler ya da ikili ilişkiler. Bu kişiler ya da gruplar, *bolo*'larla ya da *tega*'yla yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması, kalacak yer sağlanması vb. konularda anlaşmalara varabilirler. Komşuluk ilişkilerini zenginleştiren bir parçayı oluştururlar. Hatta kendi tarımsal işletmelerini oluşturup bütün komşular için bazı ürünler üretebilirler. Kısaca,

bolo'bolo

tega, katılan *bolo*'ların istediği çeşitlilikte aktivite geliştirir: Hamamlar, küçük operalar, limanlar, fıskiyeli havuzlar, şenlikler, buz pateni alanları, galeriler, tekne yarışları, hamur işleri yarışmaları, mezbahalar, fırınlar. Bunun yanı sıra *bolo*'lar kendi bağımsızlıklarından çok fazla ödün vermemeye dikkat etmelidirler; devlet olmaya giden yolda atılan ilk adımlar genellikle basit adımlardır.

Bir şehir *tega*'sı, şematik olarak yaklaşık şu şekildedir:

dala

dudi

Toplumsal yapıların görünürde sadece pratik görevleri olsa da, kendi iç dinamiklerini geliştirmeye ve kendi üyelerine “ihamet etmeye” neredeyse doğal bir eğilimleri vardır. İşbirliği iktidarı doğurur ve her zaman bu iktidarı ele geçirmek isteyen gruplar vardır. Eğer bilinçli bir şekilde önlenmezse, toplumsal yapılanmanın her türünden devlet çıkar. Bu eğilimin en iyi engeli, *bolo*'ların bağımsızlığıdır. İster aşağıdan yukarıya delegasyon prensibi, ister görev rotasyonu, güçler dağılımı, toplumsal denetim, enformasyon yükümlülüğü, kura usulü seçim olsun, bütün formal demokratik iktidarı sınırlama metotları onuz devre dışı kalır. Hiçbir demokratik sistem, üyelerinin maddî, varoluşsal bağımsızlığı kadar demokratik olamaz. Sömürülen, ekonomik ve kültürel olarak baskı gören insanlar için demokrasi yoktur.

bolo'ların özerkliğinden yola çıkarak ortak toplumsal çalışmaya rağmen devlet riskinin nasıl azaltılacağına dair birkaç öneri yapılabilir. *bolo*'larda kural yoktur; her yaşam tarzı kendi karar verme şeklini belirler. Fakat üst düzeylerde (komşuluk, şehir, bölge düzeyinde) aşağıdaki metotlar mantıklı olabilir (daha başka şeyler de düşünülebilir).

Komşuluk meseleleri, bir delegeler toplantısında (*tega'dala*) tartışılıp uygulanır. Her *bolo* iki delege gönderir ve buna diğer toplantılardan iki dış temsilci (*dudi*'ler) katılır. *bolo* temsilcileri kura usulü seçilir ve bunların yarısı erkek olmalıdır (kadınların "doğal" çoğunluklarından dolayı sayıca üstün olmamaları için). Yaş sınırlaması yoktur. Çocuk delegeler anne, baba ya da amca/teyzelerini yanlarında getirebilirler.

tega'dala, üyeleri arasından yine kura usulü ile iki *dudi* seçer. Bu delegeler, bir başka kura sistemiyle başka kademelerin diğer *dala*'larına (komşuluklara, şehirlere, bölgelere) gönderilir. Böylece belki Barseloneta (Barselona) *tega'dala*'sı bir temsilcisini Endülüs *sumi'dala*'sına, Bavyera *sumi'dala*'sı birini Kreuzberg (Berlin) *tega'dala*'sına, İstanbul *fudo'dala*'sı Muğla *tega'dala*'sına ya da tam tersi gönderir. Bu tür haricî temsilciler tam oy hakkına sahiptir ve tabii ki gizlilik yükümlülükleri olmamalıdır; hatta tam tersi olmalıdır. Bunlar "yabancı" bakış açılarını olaya katmalı, oranın dedikodularını dışarıya yaymalı, alışkanlıkları kırmalı, yani izlemeli, rahatsız etmeli, ispiyonlamalıdır. Tıpkı her yerde ortaya çıkan misafirler ve göçerler gibi, *bolo* ve komşuluklardaki izolasyon belirtilerini kırmaya yardım edebilirler. Konuyu bilmemeleri, bağımsızlıkları, pervasızlıkları önemli katkı sağlayacaktır. Ek olarak bütün *dala*'ların görev süreleri bir yıla sınırlandırılabilir. Toplantılar kamuya açık olmalı ya

da radyo/televizyondan nakledilmelidir. Sadece delegelere değil, herkese söz verilmelidir. Bütün bunlar insana kabile şefleri toplantısını (fakat buradaki “kabile şefleri” kura ile seçilir) ya da halk konseyini hatırlatıyor. *bolo* temsilcileri, her *bolo*'nun kendi özelliğine göre farklı konumlara sahiptir. Daha liberal ya da daha sosyal bir *bolo*'yu temsil edip etmediklerine göre bazıları tümüyle bağımsız, diğerleri katı talimatlara “bağlı” olacaktır (gerçek yaptırımlar pek mümkün olmayacaktır). Bütün temsilciler, kararların uygulanmasında yetkili olmalı ve çeşitli komisyonlarda yer almalıdır. Yaptıkları işler bir çeşit angarya (*kene*) olarak telakki edilebilir.

Her düzeydeki *dala*'lar, parlamento ya da hükümetlerle karşılaştırılmaz. Onlar sadece *bolo*'lardan arta kalan ve *bolo*'ların izin verdiklerini işleri yönlendirir. Hareket alanları dardır, meşruiyetleri zayıf (kura), bağımsızlıkları tehlikede, görevleri pratik cinsten ve yerel olarak sınırlanmıştır. Daha çok eski kurultay statülerine, senatolara ya da “Lordlar kamarasına”, yani bir çeşit, soylunun olmadığı feodal demokrasilere benzerler. Hatta konfederasyon bile değildirler ve en ufak bir fikir ayrılığında parçalanabilirler. Yapısal yaptırımlar, yasamalar, zorlamalar (bir hukuk devletini oluşturan ne varsa) suya düşer, çünkü her *ibu* engellenmeden “kaçabilir” ya da bir *bolo*'ya “iltica” (*sila*) edebilir. “Hukuksuz alan” toplumsal yapılara yerleşip onları gelişemeyecek biçim-

de dizginler. Halk toplantıları her zaman ve her yerde mümkündür. Buna karşın 40 ya da 60 *dala* delegesi ne yapabilir ki?

fudo

bolo'lar ve komşulukları, sorunların çoğunu kendi başlarına çözebilirler. Ancak çiftlikler ya da başka kaynaklar çoğunlukla yakın çevre dışında olacağından, aralarında artı bir koordinasyona ihtiyaç duyacaklardır. Böylece on ya da yirmi *tega*, bir *fudo* (bir şehir, küçük bir bölge, bir kanton, bir yöre, bir vadi vs.) oluşturabilir.

Bu tür yörelerin büyüklüğü, coğrafi koşullarına ve varolan yapılarına göre çok esnek olmalıdır. *fudo* ile 200.000 *ibu* ya da 400 *bolo* için bir yaşam alanı oluşturulabilir. Bir *fudo*'dan mümkün olduğunca az mal girip çıkmalıdır. Sınırları içinde tarım-kültürü (*kodu*) ve fabrika-kültürü (*sibi*) bir birlik oluşturmalı ve %90 ya da daha fazla oranda kendine yeterli olmalıdır (biyo-bölge). Bir *fudo*'nun sınırları içinde her *ibu* gezinebilmeli ve bir gün içerisinde tekrar evine dönebilmelidir (hatta bazı işleri halledebilecek zamanı da kalabilir). Yoğun nüfuslu yerlerde bu alan 50x50 km olabilir; yani bisikletin üstesinden gelebileceği büyüklükte.

Bir yörenin görevleri yaklaşık olarak komşulukların görevlerine benzer, sadece nicelik açısından daha geniş kapsamlıdır: Enerji, nakliye, bazı teknolojiler, ilk yardım hastaneleri, pazarlar ve fuarlar, rezervlerin kullanımı, hammadde temini gibi. *fudo*'ların bir başka özel görevi de, tek tek

bolo'lara ve komşu bölgelere ait olmayan ve her türlü tehlikeye karşı korunması gereken bölgelerle, yani ormanlar, sular, dağlık alanlar, bataklıklar ya da çöllerle ilgilenmektedir.

Bir *fudo*, bir bölge toplantısı (*fudo'dala*) yoluyla düzenlenebilir. Her komşuluk toplantısı (*tega'dala*), kura ile seçilen iki delege (1 erkek+1 kadın) gönderebilir (bak. *dala*, *dudi*).

Bazı yöreler, birkaç milyon nüfusu olan şehirleri kapsayacağından özellikle büyük olabilir. Gerçi çoğu büyük şehrin nüfusu göç nedeniyle belki de 500.000'e düşebilir, yine de özgün karakterlerini yitirmemek için bazıları oldukça büyük kalacaktır (Paris, New York, Hong Kong, Rio vs.). Büyük şehirler, kolayca kendine yeterli bir hale gelemeyecektir. Şehir-*bolo*'ların oluşması çok sorun olmayacaktır; çoğunlukla zaten mevcut yapılar esas alınacaktır. Bu tür büyük şehir *bolo*'larının tarımsal kaynakları, başka çözümler aramayı zorunlu kılacak kadar uzakta olacaktır. Büyük şehir *fudo*'ları, bu amaçla komşu kırsal alan ya da bölgelerle takas anlaşmaları yapabilir ve kendi hizmetlerini (tiyatro, sinema, matbaa, restoranlar vs.) gıda maddeleriyle takas edebilirler: Bu durumda ziyaretçiler için her şey beleşe olabilir. Dış semtlerdeki *bolo*'lar buna karşılık tarımsal açıdan kolayca kendine yeterli olabilirler. Böylece büyük şehirlerde, doğrudan bölgelerden (*sumi*) ya da bölgesel koalisyonlar tarafından ihtiyaçları karşılanan *bolo*'lar oluşur.¹⁷

sumi

Özerk bölgeler (*sumi*), *bolo*'lar ve *ibu*'lar için en büyük doğrudan yaşanabilir toplumsal birimlerdir. Böyle bir bölge, sınırsız sayıda *bolo*, komşu bölge ya da yöre, belki 8000 *bolo*'su ve birkaç milyon *ibu*'su olan 20 ila 30 bölgeyi kapsayabilir. Bazı özel durumlarda daha da fazla, bazı durumlarda ise sadece birkaç bin olur; örneğin adalarda, dağlarda, kutuplarda ya da çölde. Bu gezegende birkaç yüz bölge vardır; bunlardan birçoğu aynı kıta üzerinde isimleriyle ayırt edilirler.

Bir bölge öncelikle coğrafi bir birimdir: Dağlık bölge, iki nehir ya da sıra dağlar arasındaki bölge, büyük bir ada ya da yarımada, sahil şeridi, düzlük, cangıl, nehir yatağı, takımada vs. ulaşım imkânları kapsamında bir birliktelik meydana getirir ve geniş ölçüde özerk olabilmek için yeterince kaynağa sahip olmalıdır. *bolo*'lar arasındaki takasın ve iletişimin en büyük kısmı, bölge bağlamında gerçekleşir. İdarî bir birim değil, aksine pratik gündelik yaşamın belirlediği bir birimdir. Bazı durumlarda bugünkü devletlere (ABD) ya da cumhuriyetlere (SSCB, Yugoslavya), dükalıklara, vilayetlere, resmî bölgelere (İtalya, Fransa), eyaletlere (Almanya) vs. denk düşebilir. Ama çoğu durumda bu bölümlenmeler sırf idarîdir; pratik değildir ve hayatta kalma ihtimâlleri yoktur.

Hatta kültürel özerk bölgeleri parçalamak ve boyunduruk altına almak için kasten oluşturulmuşlardır.

Aslında sadece coğrafi olarak belirlenmemiş, aksine *bolo*'lar gibi kültürel özgünlüğe sahip birçok bölge vardır (gerçi her zaman bu böyle değildir). Örneğin kendine has bir dil ya da şiveleri, ortak mücadele tarihleri, benzer yaşam tarzları, belli yaşama ve mimarî biçimleri, dinleri, geleneksel yapıları ve bayramları, özgün bir mutfakları vs. vardır. Bütün bunlar ve bazı tesadüfler, bölgesel bir kimlik meydana getirebilir. Bu tür kimlikleri savunmak için merkezî baskıya karşı öteden beri ve hatta hâlâ süren mücadeleler verilmiştir: İrlandalılar, Kızılderililer, Orta ve Güney Amerika yerlileri, Basklar, Nijerya yerlileri, Korsikalılar, Katalanlar, Juralılar, Filistinliler, Kürtler, Ermeniler vs. Çoğu ulusal devletin tarihi, bölgesel kültürlerin boyunduruk altına alınmasından ibarettir.

Bir bölgenin özgünlüğü, ona dâhil olan *bolo*'larınkinden şu ya da bu oranda farklı olabilir. Genel olarak özgür bir şekilde gelişebilen bölgesel kültürler, diğer kültürlerle karşı da hoşgörülü olurlar: O zaman sınırlamalar hayatta kalma sorunu olmaktan çıkar. *bolo*'ların kendine yeterlilikleri, aynı zamanda bölgenin gücü demektir. *bolo*'lar, girişimlerine katılmak istedikleri bölgeyi kendileri seçer. Bazı alanlarda birçok bölgeye dâhil olabilirler, çünkü belirlenmiş topraklara ve

sınırlara ihtiyaçları yoktur. Bir bölge, *bolo*'ları “kaybederek” ya da “kazanarak” yeni koşullara her zaman uyum sağlar. Bir bölge diğeriyle o kadar iç içe geçer ki kimse hâlâ Turonya'da mı yoksa Mando'da mı olduğunu bilemez. Anlamsız ulusal sınırların neden olduğu sorunların tümünü çözenin bir yolu, işte bu yaşayan bölgelerdir. Merkezî devletin egemenliğini garantilemek için yaratılmış uluslar, “esnek” bölgelerden oluşan bir mozaığe dönüşür.¹⁸

Yaşam tarzları bölgesel kültüre dayanan tipik *bolo*'lar, aynı zamanda bölgelerin birbirleri içindeki “elçilikleri”dir; karşılıklı etkileşimi ve böylelikle de hoşgörüyü teşvik ederler. (Berlin'de Anadolu-*bolo*'su, Kongo'da Alp-*bolo*'ları, Rio'da Britanya-*bolo*'ları, Boston'da Sicilya-*bolo*'ları vs.) Hiçbir bölgesel kültür, diğeri için bir eritme potası olmayacak, aksine “misafir-kültürlerin” farklılığıyla zenginleşecektir. (Bölgesel geleneklerin, kültürel özbelirlenimin birçok kaynağından sadece biri olduğunu unutmayalım!)

Özerk bölgeler, katılan *bolo*'ların onlara aktardığı bütün görevlerle ilgilenebilirler. Bunların arasında özellikle de şunlar sayılabilir: Kapatılan nükleer santrallerin ve radyoaktif depoların korunması (birkaç on bin yıl boyunca mayın tarlaları, dikenli tel, makineli tüfek yuvaları, bunlar için nöbetleşen gözcüler vs.), bazı tren ve otobüs hatları ya da deniz yolları, bazı özel klinikler, laboratuvarların işletimi, enerji ithâlatı/ihracatıyla

ilgilenme, doğal felâketlerde yardım sağlama, ihtilaf durumlarında uzlaştırma ya da çözümleme, kıtasal ya da gezegensel girişimlere katılma. Bu tür görevler için gerekli iş gücü, yörelerden angarya (*kene*) olarak karşılanabilir.

Bir bölge toplantısı (*sumi'dala*), yaklaşık şu şekilde olabilir: Her yöreden iki delege, kura yöntemiyle seçilmiş 20 *bolo*'dan toplam 40 delege; yaklaşık 60 üye. Buna olağan iki haricî temsilcinin (*dudi*'ler) yanı sıra tüm komşu bölgelerden ikişer delege eklenir. Bu şekilde Kıyı Ege bölgesi toplantısında, Kürdî Anadolu bölgesinden, Trakya bölgesinden, Hayistan bölgesinden oy hakkı olan temsilciler de bulunur. Bu tür komşu temsilcileri, bölgeler arası ortak çalışmalarını düzeltir ve izolasyon eğilimlerini azaltır. Komşu bölgeler, bundan bağımsız olarak birçok alanda işbirliği yapabilirler, örneğin ulaşım sistemi ve hammadde temininde. Avrupa'da (geniş coğrafi anlamda) yaklaşık 100, Amerikan kıtasında 150, Afrika'da 100, Asya'da 300 ve dünyanın geri kalan yerlerinde 100 adet daha; toplam 750 özerk bölge olabilir. Bu takdirde dünya şu şekilde görünür: (Gerçi buradaki çizgiler mutlak sınırlar değil, geçiş bölgeleri olarak algılanmalıdır.)

asa

asa, “dünya” denilen uzay gemisinin adıdır. Özerk bölgeler bu uzay gemisinin kamaralarıdır ve biz hepimiz onun yolcularıyız. Bölgeler, *asa'dala*, yani gezegensel topluluk tarafından organize edilen gezegensel girişimlere katılabilirler. Her bölge, oturumlara iki temsilcisini (1 kadın+1 erkek) gönderir. Bu oturumlar değişerek bir yıl Beyrut'ta ve bir yıl Kyoto'da yapılır. (Bu arada birinin bu her iki şehre de 1500 kişiye ev sahipliği yapmak isteyip istemediklerini sorması gerekir.) *asa'dala*, *sumi*'ler arasında ilişki kurmaya yarayan forumlardır; karşılaşmaları, muhabbeti teşvik eder; malların, projelerin, fikirlerin ve küfürleşmelerin değiş-tokuşuna imkân verir. Denizden yararlanma, hammadde dağıtımı, kıtalara-rası demiryolları, havayolları, okyanus aşırı denizcilik, salgın hastalıklar ile savaş, meteoroloji, telefon hizmeti, her türlü araştırma programları, ilaçlar, ağaçlandırma, *asa'pili* sözlüğü, posta hizmeti, üstün teknolojiyi geliştirme, yunus ve balinalarla konuşma, uzay yolculuğu gibi bazı gezegensel hobilerle de ilgilenebilir. *asa'dala*'nın toplantı dönemleri ve iki yüz komisyonu, on binlerce *ibu*'nun göç benzeri akınlar yapmalarına neden olur. Bu *ibu*'lar çeşitli toplantılara katılır, imkân dâhilindeki bütün oturumları “rahatsız

eder”, delegeleri lafa boğarlar. Önemli oturumlar, uydu aracılığıyla dünyanın her yerinde yayınlanır.

Hangi bölgelerin kaç gezegensel girişime katılacağı tümüyle kendi çıkarlarına ve eğilimlerine bağlıdır. Bütün bunlara katılmayıp *asa'dala*'nın hizmetlerinden feragât edecek bölgeler de mutlaka olacaktır. Birçok kendine yeterlilik ağı sayesinde, hiçbir *bolo* ya da bölge gezegensel yapıya gerçekte bağımlı olmayacaktır. Bölgelerin ünü, itibarları, çoğunlukla “pratik” çıkarlardan daha önemli olacaktır.

Eğer *bolo*'ların ve bölgelerin özerkliği olmasaydı, *asa'dala*'nın bir tür dünya hükümeti haline gelme tehlikesi olurdu. Gerçi *asa'dala*, temel olarak tek bir *bolo*'nun ya da bölgenin “yetkili” olmadığı alanlarla ilgilenecektir. Denizler, atmosfer, kutuplar, çöller vs. *asa'dala*, sadece bölgelerin ona havale ettiği ve ortakalan meseleler hakkında karar verecektir.

buni

ibu'lar, *bolo*'lar ve bölgeler arasındaki takasın en basit ve gündelik biçimi, hediyelerdir, yani *buni*. Birçok şey, sahibi kimdir diye sorulmadan kullanılacak ve dolaşımda olacaktır. Yerel dolaşım ve yoğun kişisel ilişkiler, hiçbir şeyin "kaybolmamasını" ve "hediyelerin" (bu kavram, bu koşullarda gereksiz olacaktır) her zaman tekrar geri dönmesini sağlayacaktır. İtibar, dostluk ve kişisel ilişkiler önem kazanacağından, eşyaların ya da emeğin değeri görece olacaktır. Tüketim malları bile hediye edilse her zaman için bunun bir "değeri" olacaktır.

Hediyelerin hem veren hem de alan açısından birçok avantajı vardır. Bir şey veren, bununla biçimi ve kalitesini belirler ve bu nedenle de hediyesi sayesinde bir tür kültürel propaganda yapmış olur. Hediye, alana veren kişiyi hatırlatır ve onun toplumsal itibarını ve etkisini güçlendirir. Hediyeler, her şeyden öte kişinin bir uzantısıdır; ve aynı zamanda hediyesi alan açısından bir karşılık vermesi için bir fırsattır. Karşılıklı olarak hediyeleşmek, böylece sözsüz iletişimin bir biçimi, karşılıklı anlaşmanın önemli bir parçasını oluşturur. (Sözler de aslında hediyedir; günümüzde bazıları tarafından hizmet olarak hesaplansa da.)

Hediyeleşme, bu nedenle alışverişin uygun bir

biçimidir, çünkü takas eylemi için daha az emek harcanmış olur. Değeri hesaplanmak zorunda değildir; faturaya, muhasebeye ihtiyaç yoktur. Pazarlık ya da sözleşme yapmak için zaman harcanmaz. Hediyeleşme, her yerde aniden ve kendiliğinden gerçekleşebilir. Etkisi açısından misafirperverliğin kurallarına benzer: Kişisel takas biçimleri uzun vadede daha “kârlıdır”. Halbuki bugünkü hızlı ve anonim satış eylemleri, uzun vadede sıkıcıdır. Süpermarketlerin, banka otomatlarının, alışveriş merkezlerinin bize sağladığı kişisel kazanç ne olabilir ki? Bizi kasiyerlere, banka otomatlarına bağlayan nedir? Hediyeleşmenin anlamı yerel ortama bağlıdır. Çoğunlukla dışa kapalı, iç içe yaşanan bir çevrede hediye, takasın ideal biçimidir. Ancak hediyeler, düzensiz ve verilmesi kesin olmadığından; düzenli, önceden tahmin edilebilen yaşam akışından yana olan *bolo*'lar, takasın birçok değişik biçimlerine başvuracaktır. Hediye prensibi, bazı yaşam tarzlarıyla, diğerlerine oranla daha çok uyuşur. Fakat hediyeğin bütün diğer biçimleri, tasarlanmış ya da herhangi bir biçimde tanımlanmış alt kategorileri olarak görülebilir. Bugün “karşılığın” para olarak ifade edilmesi, gerçek hayata ters düşen bir soyutlamadır, çünkü her takasın değeri, birçok duruma bağlıdır, bir şey için harcanan iş süresine değil. Alım-satım, hediyeleşmenin alçakça basite indirgenmesidir ve sonuçta aldatılanlar da bütün bunlara katılanlardır.

mafa

mafa, *bolo*'lar tarafından yaratılan bir hediye havuzudur. Bir semt ya da bir bölge kapsamında *bolo*'lar, ortaklaşa bazı rezervler oluştururlar ve oradan her *bolo* ihtiyacı oranında faydalanır. *mafa*, katılan *bolo*'lara acil durumlarda, felâketlerde, kıtlık dönemlerinde ya da aksi durumlarda güvence sağlar. Yani *mafa*, kendine yeterlilik peşindeki *bolo*'nun sergilediği trapez numaraları esnasında altına gerilmiş koruma ağıdır.

mafa, prensipte bugünkü sigorta sistemlerine benzer, aynî olarak destek veren bir sigortadır. Bunlar temel gıda maddeleri (süt tozu, buğday, tuz), yakıt (petrol), ilaç, yedek parça, giysi, yapı malzemeleri vs. şeklinde olabilir. *mafa* aynı zamanda alet ve makine ya da taşıt ödünç verme, bir araç parkı da olabilir. Herkesin katkıda bulunduğu ve ihtiyaç duyduğu şeyi aldığı bir çeşit bedava dükkândır. *mafa*, katılan *bolo*'lar tarafından idare edilir ve böylece –diğer “sosyalist” sistemlerdeki gibi– merkezî bir bürokrasiye bağlı olma tehlikesi ortadan kalkar. Tabii ki bir *bolo*, *mafa*'dan gereğinden fazla yararlanırsa sürtüşmeler çıkar. Yine de herkesin birbirini tanıdığı, şeffaf bir ortamda bunlar seyrek olacaktır.

mafa, kıtalararası ya da hatta dünya çapında olabilir. Bazı bölgeler ortaklaşa, özellikle yeni

bolo'ların henüz oluşma aşamasındaki geçiş döneminde büyük önem taşıyan havuzlar oluşturabilirler. *mafa*, bugüne kadar yoksulluk içinde bırakılmış bölgelerdeki (Üçüncü Dünya) *bolo*'lara kendine yeterliliği sağlayabilmeleri için temel konularda yardımcı olabilir. *mafa*, daha büyük sorunlar karşısında *bolo*'lar arasındaki doğrudan değiş-tokuşun tamamlayıcısı da olabilir.

feno

bolo'ların çoğu, kendi üretebildikleri mallardan ya da hizmetlerden daha çok çeşide ihtiyaç duyarlar ya da isterler. Bu mallardan bazılarında düzenli ve uzun vadeli olarak ihtiyaçları vardır. Hediyeler burada yeterli değildir ve *mafa* da bunu karşılamaz zaten. Bu tür sürekli sevkıyatlar için *bolo*'lar kendi aralarında aynı takas anlaşmaları yaparlar: *feno*. Burada özellikle düzenli ve büyük miktarlarda gerekli olan gündelik ihtiyaçlar söz konusudur: Gıda maddeleri, tamir hizmetleri, kumaş, gübre, kozmetik ve tıbbî hizmetler vs. Bu tür takas anlaşmaları, kendine yeterliliği zenginleştirir ve aynı konularda uzmanlaşmayı önlediği için daha az emek harcanmasını sağlar. Bazı mallar için daha büyük üretim birimleri ve belli bir oranda uzmanlık, çevrenin korunması açısından daha iyi olur. Ne kadar çok ve çeşitli *feno* oluşturulursa, *bolo*'ların zenginliği de o oranda artar. Bu sırada sadece kendi özerkliklerinden fazla ödün vermemeye dikkat etmeleri gerekir.

Bu tür takas anlaşmalarının sayısı ve anlamı, *bolo*'nun iç yapısına ve kültürel özgünlüğüne göre farklı olur. Kapalı, içe dönük *bolo*'ların daha az; açık, dışa dönük olanların daha fazla *feno*'su olur. *feno*'lar sadece -takas koşulları, mesafe,

kalite gibi— pratik nedenlerle değil, aksine kişisel ya da kültürel ilişkiler ve tercihler temelinde ortaya çıkar. Zaten sevdikleri, yaşam tarzları benzer ya da zıt olan ve belli üretim yöntemleri kullanan *bolo*'larla takas yapacaklardır.¹⁹

Bir *bolo*'nun (ya da bir semtin, bir bölgenin) *feno*-ağı yavaş yavaş gelişeceğinden, sarıhlığını yitirmesi ve kartoteklere, listelere hatta bilgisayarlara ihtiyaç duyma tehlikesi olmayacaktır. Bazı sevkiyatların gerçekleştirilmesi (ilkbaharda kuzular, sonbaharda meyve, kışın şarap), belki de bir *bolo* folklorunun temel parçası haline gelecek ve bayramlarla adlandırılacaktır. Buna rağmen *feno*'larıyla daha az duygusal ilişkileri olan *bolo*'lar işlerini bilgisayar yardımıyla yapacaklardır. Basit optimasyon programlarıyla sevkiyatların mesafesi, miktarı, kalite ve zamanı birden fazla *bolo* çerçevesinde kendilerine göre ayarlanabilir. Fakat bu yöntemin büyük bir avantaj sağlaması pek mümkün değil, çünkü diğer yandan bütün bir iletişim zenginliği boşa gider. O zaman bu boşluğun başka bir yolla, özel etkinliklerle yeniden oluşturulması gerekir. (bak. *pili*)

Takas anlaşmaları, zamanla iyi dengelenmiş, sıkı ilişkiler ağı oluşturur. Değişen ilişkilere aynı esneklikte uyum gösterilebilir ve aynı işin iki kez yapılmasından kaçınılabilir. Nakliye işini azaltmak için, sık sık ya da büyük miktarlarda yapılan sevkiyatlar komşu *bolo*'larla ortaklaşa halledilebilir. *feno*-sistemi, böylece giderek yoluna girer

ve birçok durumu göz önünde bulunduran organik bir dolaşım haline gelir. Eğer bir *bolo*'nun örneğin 500 *feno*'su varsa, bunlardan 300'ünü komşu *bolo*'larla ortak yapar. Böylelikle komşu *bolo*'lar, bi-*bolo*'lar, tri-*bolo*'lar ya da çoğul-*bolo*'lar, hatta *bolo*-birliği oluşturacak kadar yoğun bir etkileşimde bulunabilirler. Takas ortağı ne kadar uzaksa, ürünler de o kadar hafif ve değişik, sevkiyat da o kadar seyrek olur. Çok uzak *bolo*'lardan sadece az miktarlarda tipik spesiyaliteter alınır: Odessa'dan havyar, Sri Lanka'dan çay, Anadolu'dan fındık yağı, Graubünden'den kurutulmuş et, Burgonya'dan baharatlı ekmek vs.

Aynî takas anlaşmaları, bölgeler ve kıtalar arası takaslarda da büyük bir rol oynar. Burada özellikle belli endüstri ürünleri ve hammaddeler söz konusu olur. Katılan ortaklar belli bir özerkliğe sahip olacaklarından, takas ilişkilerini eşit haklarla yürütürler. Artık iş saatleri ve değerler belirleyici değil, aksine, bölgeler arası diğer ilişkiler de söz konusu olur (bunlar tek tek *bolo*'lar arasındaki ilişkilerden de etkilenirler). *bolo*'ların kendi aralarında sıkı kişisel/kültürel ilişkileri olup da bölgelerinin karşılıklı olarak birbirlerine şantaj yapmaları düşünülemez.

İstanbul'daki "Sıfır" bdd sunun fəo listesi özeti

bofo	tega	fudo	sumi	Sıfır bofo'sundan alınan	Sıfır bofo'suna verilen
Yerebatan	Sultanahmet	İstanbul	Marmara	tesizat tamiri	30 çift el yazması
Yerebatan	Sultanahmet	İstanbul	Marmara	10 çift ayakkabı	2 cümbüş
Belvü	Galatasaray	İstanbul	Marmara	2 tane soba	50 kg limon
Belvü	Galatasaray	İstanbul	Marmara	2 çeki odun	4 kg pire tozu
Anason	Merkez	Tekirdağ	Trakya	50 koli şişe	5 koli büyük raki
Girnata	Kakava	Kırklareli	Trakya	8 adet tekerlek	1 haftalık müzikli şölen
Arkadaş	Saraybahçe	İzmit	Doğu Marmara	5 adet akü	200 kg un
Kestane	Nitüfer	Bursa	Güney Marmara	80 kg çeşitli bakliyat	100 kg çeşitli meyve
Gubar	Dinar	Afyon	İç Ege	30 kutu çarşaf	500 gr birinci gömlek esrar
Boyoz	Alaçatı	İzmir	Kıyı Ege	5 adet bisiklet	320 lt zeytinyağı
Tekfurambarı	Milas	Muğla	Kıyı Ege	2 adet telsiz ve ekipmanı	20 kg çizik yeşil zeytin
Payam	Datça	Muğla	Kıyı Ege	100 ampul	20 kg badem
Düden	Manavgat	Antalya	Batı Akdeniz	inşaat teknikleri semineri	14 kg çiçek balı
Humus	Ceyhan	Adana	Doğu Akdeniz	2 adet su arıtma cihazı	4 kg isot
Engürü	Kızılay	Ankara	Orta Anadolu	40 adet yanmaz yeşil çuha	20 deste briç kağıdı
Ezan	Nalçacı	Konya	Grta Anadolu	30 m kilim	25 kg mevlana şekeri
Vira Vira	Maçka	Trabzon	Doğu Karadeniz	2 kasa dondurulmuş hamsi	100 kg çay
Baran	Ergani	Diyarbakır	Kürdi Anadolu	24 adet sırt çantası	8 adet Kürtçe türkü kaydı
Pekin	Ovacık	Dersim	Zazaki Anadolu	20 top kağıt, 3 kutu kalem	11 adet kasket
Bertal	Varto	Muş	Zazaki Anadolu	4 koli çeşitli el yapımı oyuncak	30 kg yün
Telkari	Midyat	Mardin	Arami Anadolu	85 kutu mum	30 kişilik Aramice kursu
Arşuş-şumusi	Humus	Dimaşk	Suriye	hayvan hastalıkları ensiklopedisi	30 kg şam fıstığı
Kırkor	Dızabilvar	Erivan	Hayastan	1 lt lale esansı	pasif güneş reaktörü malzemesi
Tvoita	Razgrad	Deliorman	Bulgarya	50 adet dayanıklı kot pantolon	1 adet kaynak makinası
Mesta	Chios	Aegeon	Eillas	35 koli şişe	3 koli mastika
Kato Poroyu	Seres	Makedonia	Eillas	25 m pamuklu kumaş	2 m ³ fırınlanmış taban kerestesi
Balkon	Gitokaster	Tirana	Shqiperia	50 kg cəviz	2 koli çeşitli tamir ekipmanı

sadi

Hediyeler, ortak rezervler ve takas anlaşmaları, kendine yeterlilikle birlikte ekonomiyi esas alan, yani (emek-)zaman hesapları yapan bir takas ihtiyacını hızla azaltır. Kültürel kimliklerin çeşitliliği seri üretimi ve böylelikle de büyük pazarların oluşmasını imkânsız kılar. Üretim, çoğunlukla anonim pazarlar için değil ve hemen hemen her zaman sadece kendisi için, belli alıcılar ya da arkadaşlar içindir. Bir ürün için kullanılan zaman, ürünün özgünlüğü nedeniyle karşılaştırmayı güçleştirir ve parasal olarak kesin bir değer biçme bu nedenle imkânsızlaşır. “Değer”, –günümüzde sanat eserlerinde olduğu gibi– birçok faktör tarafından belirlenir ve pazar da bir tür şans oyununa dönüşür.

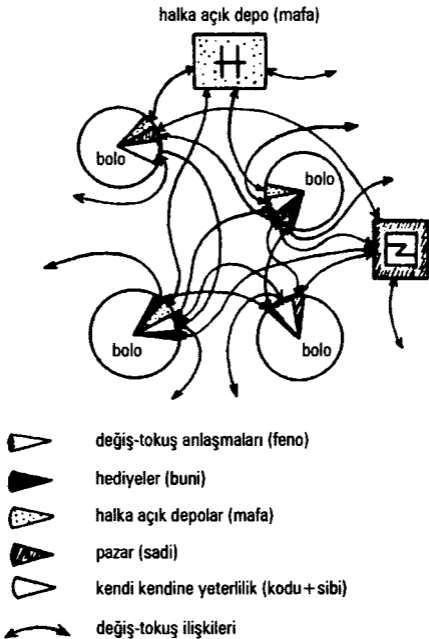
Buna rağmen bazı *ibu*’ların (en azından *taku*’ları, yani özel mülkiyetlerindeki sandıkları var) ya da *bolo*’ların belli amaçlar için değeri biçilmiş takası tercih etmeleri mümkündür. Bunun için yerel (şehirlerde, bölgelerde) pazar-*sadi*’leri vardır. Bunlar takasın diğer önemli biçimlerini tamamlarlar.

Çoğu mahalleler ya da semtler her gün, her hafta ya da her ay pazar kurabilirler. Bölgeler her türlü fuar düzenleyebilirler. Bu tür pazarlar fabrika binalarında, okul binalarında, kiliselerde ya da

bolo'bolo

depolarda kurulabilir, böylece yağmurda ve soğukta da devam ettirilebilirler. Bunların etrafında çeşitli toplumsal aktivite mekânları oluşur: Barlar, tiyatrolar, kafeler, bilardo salonları, sirkler, okuma grupları, kulüpler vs. Pazar, canlı bir buluşma mekânı, şark pazarları gibi bilgi alışverişinde bulunulan iletişim sahaları haline gelir. Alım-satım, her türlü ilginin sadece bir "bahanesi" olur. Normalde özel bürokratik işlemlerle yapılan birçok şey, doğrudan/şahsen "pazarlarda" halledilebilir.

Pazarlar aynı zamanda yörenin “karakterini” de gösterir. Kaotik, düzenli, sefil, renkli, gürültü, miskin, hoş ya da nahoş olabilir. Duruma göre bir pazar komitesi (*sadi'dala*), pazarı *bolo'*ların istekleri doğrultusunda düzenler, izin verilen malların cinsini, süreyi, ödeme şartlarını, hijyenik ve niteliksel ihtiyaçları belirler. Pazarlar, hayatî önem taşımayan, kolay taşınabilen, nadir bulunan kimi ikinci el ürünler ve son derece özel ürünler için idealdir. Bunlar orijinal parçalar, kişisel eserler, antikalar, spesiyaliteler, uyuşturucular, parfümler, mücevherler, giysiler, deri eşyalar, sanat eserleri, garip şeyler, resimler, kitaplar, bilgisayar programları, silahlar, elektronik parçalar, boyalar vs olabilir. Bunlara benzer şeyler arayan *ibu*, ne muhtemel hediyelere bel bağlayabilir ne de bir kerelik bir takas için anlaşma (*feno*) yapar. Muhtemelen önemli parçaların (örneğin yedek parçalar) bulunmasında yardımcı olacak elektronik “ilan pazarları” olacaktır.

Kıtalararası ya da bölgesel çaptaki büyük mal sevkiyatları parasız yapılacağından, uluslararası bir para birimi de olmayacaktır: Her pazar, kendi yerel sistemini geliştirebilir. Bir semt ya da bir şehir, eski para birimlerini kullanabilir (şilin, eski Venedik altını, akçe, taler, florin, peso, metal ya da plastik). Altın ya da gümüş cinsinden hesaplanabilir, midye kabuğu veya yeşim taşı cinsinden. Bazıları kumarhanelerde kullanılanlara benzeyen jetonları tercih edebilir. Bunların, pazarı

terk ederken geri iade edilmesi gerekir (bunun için bir pazar bankasında alacak/verecek hesabının olması gerekir). Bilgisayar ve manyetik "kredi kartları" yardımıyla da pazarda "parasız" alışveriş yapılabilir: Pazara gelen herkes bir hesap açtırır ve giderken kaç para alacağı ya da vereceği kaydedilir. Büyük miktarlarda bir servetin oluşmasını önlemek için bir çeşit elektronik bilgi bankası programı kurulabilir: Her altı ay ya da her iki yılda bir, bütün biriken servetler silinir. Bazı para birimleri her yerde kullanılabilir, bazıları da kullanılamayacaktır. Altın bile her yerde kabul edilmeyebilir. Para artık sadece bir hobi olduğu ve bugünkü gibi hayatî bir sorun oluşturmayacağı için pazarlar nümismatik bir macera haline gelir. Pazarlar, orta çağın başlarındakine benzer bir rol oynar: Kendine yeterli yaşam tarzının eğlenceli bir tamamlayıcısı.²⁰

fası

ibu, yerleşik ya da göçer bir varlık mıdır? –Kendisinin icat ettiği– tarihinde bozkır atlısı, katedral yapımcısı, çiftçi ya da çingene, bahçıvan ya da seyyah olarak ortaya çıkar. *bolo*'lar belli bir ölçüde –ziraî nedenlerle– yerleşikliği öngörürler. Ancak dünya nüfusu birkaç milyona düşerse gerçek toplayıcı ve avcı topluluklar tekrar mümkün olabilir. *bolo'bolo*, tüm gezegende serbest dolaşım özgürlüğünü herkes için tekrardan olanaklı kılmak ister. Göçer *bolo*'lar ya da aşiretler artık zorla yerleşik hale getirilemeyecek, onları engelleyecek sınır ya da yasalar olmayacaktır.

Ayrıca her *ibu*, istediği zaman Patagonya, Alaska, Kamçatka, Sansibar ya da Paris'e gidebileceğinden emin olduğundan, kendini iyi hissedecektir. Bütün *bolo*'lar gezginlere misafirperverlik göstereceklerinden, param bitti korkusu ve zaman sorunu olmayacağından rahat rahat seyahat etmek mümkün olacaktır. Ayrıca, mümkün olduğu kadar çabuk ve çok mesafe almak gibi bir kaygı taşınmayacağından, hızlı ulaşım araçları için bugün gereken yoğun enerji ihtiyacı da hızla azalacaktır. İşe dönülmesi gerektiğinden üç haftada Batı Afrika'yı ya da Güney Amerika'yı hemen şöyle bir gezip görebilmek için Charter uçuşlarına da gerek kalmayacaktır. Gezginler, ko-

şuşturan turistler olmayacaklar artık. Seyahat, tekrardan bir serüvene dönüşecek.

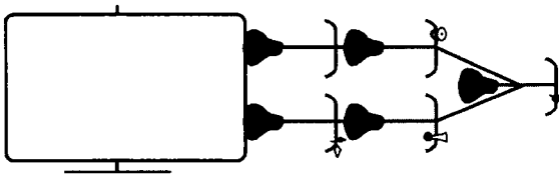
bolo'bolo-taşımacılığı, mümkün olduğu kadar az mal, buna karşın sürekli bir biçimde yolcu götürüp getirmek üzerine kurulmuştur. Olabildiğince çok yerel üretim yapılacak ve *ibu*'lar çoğunlukla aynı semtte ya da köyde hem oturup hem de çalışabilecek. İş trafiği, alışveriş trafiği, kitle ulaşımı, kitle turizmi ortadan kalkacak; ulaşım araçları, özellikle seyahat etmek isteyen kişilere hizmet edecek. Çünkü seyahat kendi başına bir eğlencedir ve yerine hiçbir şey geçemez. Buna karşılık, ekonomik nedenler yüzünden (düşük ücret) binlerce kilometre yol kat ederek tüketiciye "seyahat eden" göbek marulun bundan bir beklentisi yoktur.

Gündelik yaşamın büyük kısmı *bolo*'da ve yörede geçeceği için, *ibu*'lar bir yerden bir yere yürüyerek gidebilirler. Mahalleler geçitleri, köprüleri, kemerleri, galerileri, pasajları, revaklı yollarıyla bir yaya cenneti olacak. Yazın ve kışın, yağmurda ve karda, her durumda bütün mahallelerde kuru yollar bulunacaktır. *ibu*'lar sınır bozucu trafik lambaları tarafından (araba trafiği hemen hemen hiç olmayacak) engellenmeden istedikleri yere bugünkünden daha hızlı ulaşacak. Ama her şeyden önce, çok daha az stres olacaktır.

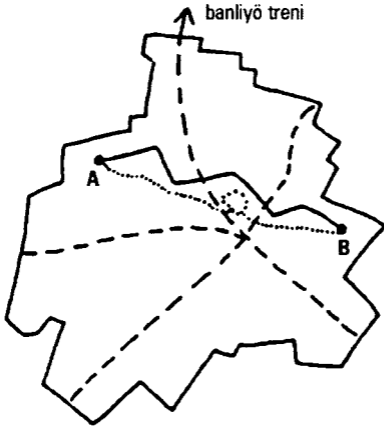
Bir yöre içinde (şehirde yaklaşık 20 km'ye kadar olan yakın yerler için) bisiklet ideal ulaşım aracı olacaktır. Kişiye ait bisikletlerin yanı sıra,

bir *bolo*'ya ait bisikletler olacak ve genel kullanıma açık olanlar tramvay ve tren istasyonlarında bulunacaktır. Bisiklet, *ibu*'yla birlikte (yakıtını gıda maddesi olarak alır) enerji açısından en etkili ulaşım sistemidir. Bunun için yine de bir miktar bakımlı yol gerekmektedir. Tepelik yerlerde, kötü havada ya da kışın bisiklet pek pratik değildir (yine de üstü kapalı bisiklet yolları yapmak faydalı olabilir). Yeterince kar yağan bölgelerde, yakın yerlere ulaşım için kayak, köpekli kızaklar ya da troykalar uygundur.

Dağlarda ve kırsal alanda –yiyeceği neredeyse yol kenarında yetiştiğinden– hayvanlar yararlıdır: Eşek, katır, deve, midilli, at, yak, köpek, öküz, fil. Şehirlerde de örneğin atlar (ya da daha da iyisi katırlar, bunlar yem açısından daha az problemlidir, ancak daha çok tecrübe gerektiren hayvanlar) sınırlı bir çerçevede çok yararlı olabilir. Özellikle çiftlikler ve şehirler (*sibi'bolo* ve *kodu*) arasındaki nakliye işlerinde; çünkü bu durumda yemlerin şehre getirilmesi gerekmez. Şehirde ise *ibu*'nun kendisi (+bisiklet, +paten, +kayak, +kızak) evrensel taşıt aracıdır.

Bisiklet, üç tekerlekli bisiklet ya da arkasına takılacak römorklu çekçek –100 kg'a kadar– ufak yüklerin taşınmasında kullanılabilir. Beşli bisiklet ile birden fazla *ibu*'nun yanı sıra yaklaşık 350 kg yük de taşınabilir.

0 1 2 3 4 5 6 km
yaklaşık 300.000 nüfuslu
"orta büyüklükte" bir şehir

- yürüyerek: 1 saat 10 dakika
- ... bisikletle: 20 dakika
- - - yürüyerek ve tramvayla: 20 dakika
- . . . bisiklet ve tramvayla: 15 dakika

Bisikletle karşılaştırıldığında trolleybüs, tramvay ya da metro gibi aslında daha az enerji gerektiren toplu ulaşım araçları, karmaşık bir altyapıya ihtiyaç duyduklarından (raylar, vagon malzemesi, hatlar vs.) çok masraflıdır. Ayrıca çok gürültülüdürler, çoğunlukla boş sefer yaparlar (bir bisiklet hiçbir zaman boş gitmez) ve bazen tehlikelidirler de. Yaklaşık 300 bin nüfuslu orta büyüklükte bir şehirde üç hatta çalışan ufak çapta bir toplu taşıma ağı yeterli olacaktır. Eğer duraklarda bisikletler her zaman hazır bulunurlarsa, şehrin içindeki çoğu *bolo*'ya 15 dakikada ulaşılabilir (gerçi büyük ihtimâlle kimsenin o kadar acelesi olmayacaktır).

Kırsal bölgelerde, otobüs hatları, dolmuş ya da hatta özel otomobiller yakın yerlere uygun ulaşım araçları olacaktır.

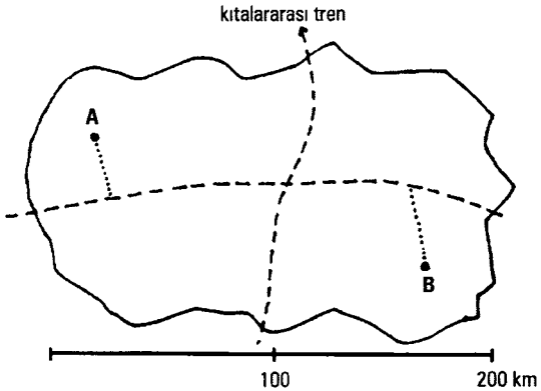
Her *bolo*'nun (ya da *bolo* çiftliğinin) sadece tek bir ulaşım yoluna ihtiyacı olacağından ve trafik artık oldukça azalacağından, çok emek isteyen kara yolları ağı iyice azaltılabilir. Şehirlerdeki caddelerin, otoyolların, şehirlerarası yolların çoğu ya gereksiz hale gelecek ya da tek şeride indirilebilecektir. Kapalı ve açık otoparklara vs. olan ihtiyaç da aynı oranda azalacaktır. Geriye kalan trafik de yavaş (şehir içinde saatte 20 km), tek tük, ve çevreye saygı göstererek (sürücüleri herkes zaten tanıyacaktır) işleyecektir. Söz konusu araçlar genellikle kamyonlar ve otobüsler (biyo-gaz, buhar, odun karbüratörü, az miktarda

bolo'bolo

mazot ve benzinle çalışan), ambulanslar, itfaiye araçları ve özel nakliye araçları olacaktır.

ibu isterse, bisikletle Palermo'ya Ulan Batur'a ya da Luanda'ya gidebilir. Ancak yöreler, bölgeler ya da bölge birlikleri tarafından karşılanan bölgesel taşıma araçlarına da güvenebilir. Bunlar çoğunlukla yavaş, seyrek sefer yapan ve sık sık duran, buhar, gaz, elektrik ya da kömürle çalışan trenler olacaktır. Çoğunlukla belli tarifelere bağlı olmayıp ihtiyaca göre sefer yapacaklardır; saatleri telefonla öğrenilebilir. Başka yerlerde kanal gemileri, vapur hatları, otobüs hatları ya da faytonlar olacaktır. Tek tek yörelerdeki yakın ulaşım araçlarıyla ve bisikletlerle birlikte, iki bölgesel ulaşım hattı yeterli olacaktır ("normal" bir bölgede):

A'dan B'ye tren ve bisikletle: 5 saat

Eğer bir *ibu* uzak bir yere yolculuk yapmak isterse, *asa'dala*'nın bir komisyonu tarafından işletilen kıtalararası demiryollarının en yakın istasyonuna gidecektir. Demiryolları ağı şu şekildedir:

kıtalararası demiryolları ağı ve denizaşın hatlar

Bu demiryolları ağı, varolan hatlar üzerinde işletilebilir, sadece Afrika ve Güney Amerika'da birkaç takviye hat yapılması gerekir. Yolculuğun biraz daha rahat olması için bazı mesafeler Rusların geniş raylarına dönüştürülebilir (örneğin Lizbon-Wladiwostok ya da Helsinki-Kap şehri arasındakiler gibi). Kıtalar arası demiryolları ve buna ait okyanus aşırı hatlar (San Francisco-Wladiwostok, Lizbon-New York, Singapur-Sidney vs.), gezegensel ulaşım ağının belkemiğini oluşturur. Bir kaç hafta içinde her yere ulaşılabilir.

Uçak, sadece bazı bölgelerde (kutuplar, çöller, takımadalar, yağmur ormanları) ve hızın önemli olduğu özel durumlarda (hasta nakliyesi,

doğal felâketlerde yardım ulaştırma, cenaze, yedek parça, ilaç temini vs.) kullanılır, çünkü altyapı ve yakıt itibarıyla karşılaştırılmaz bir masraf gerektirir. Eğlence uçuşları, isteyenler arasında kura ile belirlenip yapılır.

Bütün *ibu*'lar (bugünkü gibi sadece zenginler değil) uzun yolculuklar yapma imkânına sahip olacaklarından, zamanla uzak *bolo*'lar arasında kişisel ilişkiler (arkadaşlıklar, aşklar, hamilelikler, uçuk hayâller, projeler, takas anlaşmaları) oluşacak ve yeni yaşam anlayışları gelişecektir. *bolo*'lar, insanların ve fikirlerin tüm dünyaya açık, kesişme noktaları haline gelecek. Ulaşım araçları bugünküne oranla bazı yerlerde daha yavaş çalışacak olsa da, dünya çapındaki sirkülasyon daha yaygın ve yoğun olacaktır. *ibu*'ların yabancı kültür ve dillerle ilgilenecek zamanları olacak ve diğer *ibu*'larla gerçekten de aynı düzeyde ilişkiler kuracaklar. Seyahat etmek, bugünkü gibi tek taraflı, sömürücü (zengin turist/yoksul yerliler) değil, karşılıklı olacak: Bantular Münih'te, Sihler Prag'da, Moğollar Stockholm'de, Quiche-Kızılderilileri Zürih'te, Eskimolar Cote d'Azur'da göçmen, kaçak ya da "sirk maymunu" olarak değil, kıymetli konuklar olarak bulunacaklar.

yaka

ibu uyumlu, ötekine muhtaç, iyi bir varlık mıdır; yoksa kavgacı, aksi, hatta şiddet düşkün müdür? Yoksa günümüzdeki iş kâbusu onu hayâl kırıklığına uğrattığı, kıskanç ve kırılğan yaptığı için mi böyle saldırgandır? Büyük olasılıkla böyle. Yine de kıskançlık, incinmiş gurur, tahrip isteği, antipati, cinayet tutkusu, megalomani, macera tutkusu, av hırsı, daima haklı olduğu yargısı, çılgınlık, cinnet var; çünkü *bolo'bolo*, sınırlarıyla bir “uygarlık”tır ve herkes bu sınırlarla karşı karşıya gelmek zorundadır. Bu kaçınılmaz hayâl kırıklıkları birikmemeli, iktidara yol açmamalı ve felâketlere sürüklememelidir. Bu nedenle belki de *yaka*'ya ihtiyaç vardır.²¹

yaka, nifakı, kavgayı, şiddeti ve savaşı mümkün kılar. *yaka*'lar (düellolar) şunların arasında olur:

ibu'larla *ibu*'ların
ibu'larla *bolo*'ların
bolo'larla *bolo*'ların
ibu'larla *tega*'ların
bolo'larla *tega*'ların
tega'larla *sumi*'lerin
ibu'larla *sumi*'lerin
sumi'lerle *vudo*'nun
asa ile *bolo*'ların vs.

Kavga bastırılmamalı ya da resmî şekle bürünmemeli (hukuk, polis, ordu), aksine çıktığı yerde maruz kalanlar tarafından bir sonuca bağlanmalıdır. Değiş-tokuşun diğer biçimleri gibi (burada şiddetli bedensel temas), *yaka* lar, felâketlerden kaçınabilecek şekilde bir dizi genel anlaşmalarla düzenlenmelidir. Bu *yaka* anlaşmaları yaklaşık şöyle olabilir:

- Düelloya davet en azından iki şahit önünde yapılmalı.
- Düelloya davet her zaman reddedilebilir.
- Eğer düello daveti kabul edilmişse, yerel bir komite (*dala*; örneğin mahalle komisyonu) uzlaştırma denemesine çağrılmalı.
- Kullanılacak silahların ve tarihin seçimi düelloya davet edilen tarafından belirlenir.
- *yaka* (düello), yetkili komitenin (*yaka'dala*) bir heyeti önünde gerçekleştirilmelidir.
- Düello komitesi, her iki taraf için –ki bunlar birçok sayıda *ibu*'dan oluşabilir– silahları temin eder.
- Sadece “mekanik” silahlara izin vardır (vücut, muşta, sopa, kılıç, hançer, ok, sapan, mızrak, balta, tığ teber; ateşli silah, zehir, hayvan, patlayıcı, ateş hariç).
- Rakibinin gözünün akını seçemeyecek mesafeden (yaklaşık 100 adım) etkili olan silahlar kullanılamaz.

- Zırhın türü de silah seçimine dâhildir (hiçbir sınırlama yok).
- Taraflardan biri yenilgiyi kabul ettiğinde (beyaz bayrak, silahını yere atmak, ellerini kaldırmak), karşı taraf kavgayı derhal durdurmalıdır.
- Bir *yaka*'dan doğabilecek bütün işleri, zararları, yaralanmaları vs, her iki taraf yarı yarıya karşılar (*kene*).²²

Yetkili komiteler dövüş alanını düzenler, —gerekirse silahlı— hakemler yerleştirir, yaralıların ya da ölülerin nakledilmesini sağlar, katılmayan *ibu*, hayvan ve bitkileri korurlar. Eğer düelloya davet eden kişi kendiliğinden vazgeçmiyorsa, komite düelloyu engelleyemez. Sadece değiş-tokuşun başka biçimlerinin (konuşmak, hediye, dans, ritüel, “sportif” yarışlar vs.) her zaman mümkün olmasını sağlar.

bolo'lar ya da hatta bütün bir yöre ya da bölgeler gibi büyük birlikler düello yapmak ya da savaşmak istiyorlarsa, yetkili komitelere (bölgesel, kıtasal) hatırı sayılır bir iş çıkar. Bunu da kavgacı horozlar/tavuklar daha sonra sevkıyat yaparak ya da angarya işlerde çalışarak telafi ederler. Daha büyük birlikler, kendileri için savaşacak ya da sadece küçük düello gruplarını temsil edecek şampiyonlar da seçebilirler. Bu tür “aşiret kavgaları” için ekonomik bir neden olmayacağından (aksine çok “masraflı” olacaktır) oldukça seyrek ve daha az inatla yapılacaktır. İdeolojik

anlayışlara göre *yaka*'lar, şeref ve itibar kazanılmasına hizmet ederler ya da hatta bazı *bolo*'ların kültürel yaşantısının bir parçasıdırlar. Buna karşın kavgacı *bolo*'lar itibarlarını yitirebilir ve kaale alınmayabilirler.

Düello ve savaşların ne sıklıkta, ne çapta ve ne kadar kanlı olacağını tahmin etmek zordur. Birçok dezavantajı olacağından (acı, zarar, üzüntü, korku, itibarın yitirilmesi) ve mantıklı maddî nedenler olmayacağından, istisnaî durumlar olacaktır. Yine de bunlar spor ya da oyuna "indirgenemezler", *yaka*'lar gerçekten "ciddî" bir şekilde baş gösteriyorlarsa, amaçlarını (kitle savaşlarını önlemek) ancak o zaman yerine getirirler. Tek tek *bolo*'ların periyodik savaşlar olmadan varolamamaları da mümkündür. Yani, bu şiddet devam eder, ancak zorunlu olarak tarih değil.

açıklamalar

Evrenin düşsel gerçekliği (“benim” evrenimin; başka bir evren tanıyan var mı?) burada felsefi bir espri olarak algılanmasın, daha çok kuantum fiziğinin yeni araştırmalarının bir neticesidir. Bizim uymamız gereken bir dış dünya “yok”. Gerçeklik sadece bir deyim. *Mysticism and the New Physics* adlı kitabında* Michael Talbot şöyle yazıyor: “Dünyayı yeni fiziğe göre düşledik. Onu ebedî, muammalı, görünür, her yerde varolan ve zaman açısından sabit olarak düşünüyoruz; fakat mimarîsinde kısa ama aynı zamanda sonsuz, akıldışı boşlukların oluşmasına izin verdik ve bu yüzden de onun yanıltıcı olabileceğini hissediyoruz.” Heisenberg, Schrödinger ve benzerlerinden sonra artık kimse bilimsel anlamda gerçekliğin üzerinde hak iddia edemez. Bugün “gerçeklik” kavramının, aynen “Kutsal Üçlü”deki gibi, yalnızca bir sihirli formül olduğu ortaya çıktı. Gerçekçiler köhnemiş bir dinin artakalmış son müminleri gibidirler; sevimli ama saf. Ayinleri de reel politika. *ibu* ile nötr bir varlık yaratıp kurnazlık ederek kadın-erkek ilişkileriyle alâkalı bütün sorunlardan kurtulmuş oluyoruz. Tabii ki sadece görünürde. *bolo'bolo* çerçevesinde

* Routledge & Kegan Paul, 1981, s. 135.

bu önemli sorular geçici olarak kenarda tutuluyor. *bolo'bolo*, yeni yaşam tarzının somut içeriği ve biçimleriyle kesinlikle ilgilenmez, aksine temel olarak yeni bir başlangıcın mümkün olduğu sınırlarla ilgilenir. Giriş bölümünde de değinildiği gibi, endüstriyel/ataerkil çılgınlığın, kadın-erkek ilişkisinde radikal bir devrim olmaksızın yıkılması düşünülemez. *bolo* bu bağlamda aslında “dişiliği” esas alır, yani evişlerine dönüşü; büyük olmayan, herkesin birbirini tanıdığı insani toplulukları. *bolo*, içinde ataerkil hâkimiyetin ortadan kaldırılması, cinsiyetler arasında yeni, rahat bir ilişkinin oluşması için uygun koşullar taşır. Erkeklerin iktidarı, maddî olarak özellikle ev dışında oluşturdukları, bütün toplumun ve özellikle de kadınların kontrolünün dışında kalan iktidar yapılarına dayanır: Av, hayvan, silahlı erkek birlikleri (polis, ordu, spor), makineler, devlet bürokrasisi vs. Bütün bunlar ortadan kalktığında erkek de ev içinde çalışan ve bu nedenle çocuk bakmaktan tuvalet temizliğine kadar bütün ev işlerinden sorumlu biri olacaktır. Fakat *bolo*, küçük aile kurumundan daha fazla bir şeydir. Kadınların ve erkeklerin eşit olarak katılabildikleri sanattan, bilimden, ritüellerden oluşan bir evren aslında. Yani *bolo*, *ibu*'lar için kadın-erkek ortak yaşamının çeşitli biçimlerinin denenebileceği özgür bir mekândır. Bunların nasıl gerçek-

leşeceği açık kalır. *bolo'bolo* sadece inşaat alanları sunar, binaları değil...

- 2 Bir *bolo* tesadüfi bir komşuluk, “küçük bir ağ” ve geleneksel bir kabile değildir. Gerçi *bolo'ibu*'larının sayısı (yaklaşık 500 kişi), bir kabilenin asgarî üye sayısına denk düşer. Yaklaşık 500 insan teki, *homo sapiens* türünün mümkün olan en küçük genetik ortamını oluşturur. Öyle ki bu sosyal birimin, bütün avcı ve toplayıcı topluluklarda milyonlarca yıl boyunca (*homo sapiens*'in ortaya çıkmasından da önce) tipik olduğu görünüyor. Bunu örneğin Richard E. Leakey ve Roger Lewin *People of the Lake, Mankind and its Beginnings* adlı kitaplarında* iddia etmişlerdir. *ibu*'lar bu büyüklükteki birimler içinde kendilerini büyük bir ihtimâlle iyi hissedecekler. Bundan bağımsız olarak daha başka avantajları da var (tarım, enerji, tıp vs. alanlarda). 500 sayısı bugün hâlâ birçok alanda temel birim olarak göze çarpar: Bu sayı eski yerleşim birimlerinde bir sokakta oturan sakinlerin sayısına, bir piyade taburuna, büyük salonların toplam kapasitesine denk düşer. Kişilerin oluşturduğu bir grup olarak *bolo*, bağımsızlığı, çeşitliliği, kuşaklar arası dayanışmayı, belirli bir işbölümünü (anonimleşmeden) mümkün

* Avon, 1979, s. 111. Türkçe basım: *Modern İnsanın Kökeni*, Tübitak Yayınları.

bolo'bolo

kılar. Bir Tsüri-*bolo*'sundaki (tsüri, İsveççede Zürih sözcüğünün karşılığı. ç.n.) kuşak karışımı (1980 yılında yapılan nüfus sayımına göre) şekildeki gibi olabilir.

	Yaş	Kadın	Erkek
Genç: 211 kişi	1-9	28	30
	10-19	37	41
	20-29	36	39
Orta yaşlı: 197 kişi	30-40	36	42
	40-50	30	33
	50-60	28	28
Yaşlı: 92 kişi	60-70	25	20
	70-80	20	14
	80-+	8	5

Her yaş grubu etkileşimin mümkün olduğu gruplar oluşturabilecek kadar büyüktür (ve endogami mümkündür). Binswanger/Geissberger/Ginsburg* 100 kişi üzerindeki gruplar içinde “kontrolün sağlanmasını güç olarak görürken, Hopi Kızılderilileri “Kişi sayısı 3000’i geçen bir topluluk içinde yaşayan bir insan, insan gibi yaşayamaz” der. (Gerçi burada “topluluk” denilirken neyin kastedildiği

* *Wege aus der Wohlstandsfalle* (Refah tuzağından çıkış yolları), Fischer alternativ, 1979, s. 233.

belirsizdir.) *A Blueprint for Survival*'da* 500 kişilik "neighborhoods"tan (muhitten) temel birim olarak söz edilir (5.000 kişilik "semter", 500.000 kişilik bölgeler, sonra da uluslar). Thomas Moore'un *Ütopya*'sında 30 büyük aile birimi, yaklaşık aynı büyüklükteki bir birimde (500 kişilik) bir araya getirilir. Callenbach, sadece (20-30 kişilik) toplulukları ve sonra da 10.000 kişilik "mini kentleri" kabul eder. İster 500 civarındaki bir sayıda hemfikir olsunlar, ister olmasınlar, çoğu alternatif teorisyen için tipik olan, bu tür temel birimlerin daima "yönetimsel" bir karakteri olduğu ve sadece belirli sosyal ve ekolojik amaçlara hizmet ettiği. Bunlar –ne kadar sempatik bir şekilde anlatılmış olsalar da– teknokratik önerilerdir. Buna karşın *bolo*'da birkaç insanın bir araya gelmesi sadece pratik nedenlerle ya da çevreyi koruma isteklerinden değil, aksine belli bir yaşam tarzına, bir geleneğe, *nima*'ya (bak. *asa'pili* bölümü) gönül birliğiyle sahip çıkmalarındandır. Bir topluluk ne kadar demokratik bir şekilde kurulmuş olursa olsun üyelerinin isteklerini gerçekte yansıtamaz. İşte tam da bu, yani "boş", salt politik bir alanda gerçekleşmesi beklenen özerk yönetim

* *The Ecologist*, sayı 2, No. 1, Ocak 1972, alıntı: David Dickson, *Alternative Technology*, Fontana, 1974, s. 140. Türkçe basım: *Teknik Değişmenin Politik Boyutları*, Ayrıntı Yayınları.

önerilerinin (bölge komisyonları, temel demokrasi vs.) çoğunun zayıf noktasıdır. En formel demokrasi bile “ne diye” sorusuna cevap veremez. Bir *bolo* oldukça “büyük” olduğundan içinde, çocuk yapma, eğitim (eğit-meme), poligami, egzogami, akraba evlilikleri vs. gibi sorunlarla ilgilenen bir takım diğer iç yapılara ve düzenlemelere sahip olmalıdır. Fakat bunlar *bolo*'dan *bolo*'ya farklı olacaktır.

bolo'lar çeşitli nedenlerden dolayı kabile değildirler; kabileler dönemi bir daha geri dönülemez kadar geride kaldı. “Sadece kabileler hayatta kalacaktır” sloganı kulağa hoş ve romantik geliyor, ancak tarih kabilelerin hayatta kalamadıklarını ve halen de kaybolmaya devam ettiklerini göstermekte. Bizim bugün kabile olarak gördüklerimiz ise, çoğu ataerkil ve kötürüm, dar kafalı, zayıf ve artık bir model olarak işe yaramayan oluşumlardır. Kabileler (ve biz de birkaç bin yıl önce böyleydik) “kötüydüler”, çünkü iş toplumunun oluşmasını engelleyemediler; bizim başımıza bu belayı onlar açtılar. Biz de bir zamanlar tıpkı Kızılderililer gibi “iyi vahşîler”dik ve buna rağmen bu canavarı yarattık. Bugün hâlâ varolan kabile topluluklarının daha doğru hareket ettiklerini düşünmek için bir neden yok. Aynı hatanın tekrarlanmaması için bugün sadece biz gayret edebiliriz. Bunun için

de sanayileşmiş iş toplumundan edindiğimiz deneyimleri kabul etmeliyiz, bunları kullanmalı ve bir takım Kızılderili kabilelerini yüceltmemeliyiz. Gerçek “kabile çağı” şimdi başlıyor.

Tıpkı *bolo*'lar gibi evlerde de belirli bir sayı üzerindeki kişinin barınması gereklidir, aksi halde para ekonomisi geri dönecektir. Sosyo-ekonomik kontrol aracı olarak para ortadan kalktığında, bu kontrol doğrudan, kişisel, *bolo*'lara dönüşmüş olarak yeniden ortaya çıkacaktır. Gerçi bu “kontrol” aynı, yani ekonomik amaca sahip değil ve tek taraflı bir şekilde iş ayırımına da dayanmaz, yine de, belli avantajları da olan, izolasyonun/anonimliğin ortadan kaldırılmasının “bedelidir”. Bir *ibu*'nun ortadan “kaybolması”, “saklanması”, eğer bu tür bir yaşam biçimine yönelik tesis edilmiş bir *bolo*'da yaşamıyorsa, neredeyse imkânsızdır. Toplum her zaman polis, karşılıklı kontrol, ispiyonculuk, özgür olmama, zorlama, gözdağı, uyum sağlama ve dalkavukluk demektir. *bolo* üyeleri birbirleriyle ilgilenirler, kıskanç bir şekilde etrafta ne oluyor ne bitiyor gözetirler, nerede hâlâ ışık yanıyor, kim kiminle ne zaman sevişiyor, kim az ya da çok kokuyor ve nasıl kokuyor, merak ederler. Kısa bir süre sonra bütün dolap kapaklarına yasaklar, talimatlar ve kullanım kıla-

vuzları asılır ve bütün ortak evlerin, doğa dostları evlerinin, tatil köylerinin ve kamp- ların boku çıkar. *bolo* lar, ortak yaşamla özel yaşam arasındaki doğru dengeyi bulmaya dikkat etmeliler. Çelişkilere (bunlar her zaman çelişki de olmayabilir) “çözüm” bulmak her zaman mümkün değil; soyut olarak hiç değil.

- 3 Paranın nötr karakteri tasavvurunu birçok iş- ütopyacısında görüyoruz. Alternatif teorisyenler çoğunlukla sadece enflasyondan şikâyet ediyorlar ve işin sağlam değeri olarak paranın tekrar tesis edilmesi hayâlini kuruyorlar. Tipik olarak, Amerikalı ütopyaçı Callenbach *Ecotopia** adlı kitabında, hâlâ rahat rahat dolarların etrafta dolaşacağını düşünüyor ve bunun toplumsal sonuçlarının neler olabileceğini “göz ardı ediyor”. Kişisel, doğaya bağlı, doğrudan takasın olduğu bir sistemi istemek (ki bu tek ve gerçek “ekolojik” sistemdir) ve aynı zamanda anonim dolaşım aracına (bu paradır) izin vermek son derece çelişkilidir. İşte bu anonimlik veya herkesin yetkisizliği, doğayı ve insanı yok edici mekanizmaları doğurur. Callenbach bu temel anonimliğe sadece ahlâkî olarak karşı çıktığından, fiyat kontrolleri ve kurallarla uygunsuzlukları düzenle-

* Bantam New Age Books, Türkçe basım: *Ekotopya*, Ayrıntı Yayınları.

meye çalışan bir merkezî devlete (gerçi sempatik-demokratik olanına) ihtiyaç duyar. Neden “ekonomik” yönden bir şeye izin verenler aynı zamanda “politik” yönden bunu engellemek istiyorlar? Bu durumda bize sadece “insanın içindeki iyiye” inanmak ve kötülerini çalışma kampına sokmak kalıyor.

4 *sila* yeni bir şey değil, aksine bugün hâlâ bazı geleneksel toplumlarda görmeye alışık olduğumuz ve bizim buralarda da izlerine rastladığımız konukseverliğin biraz daha bağlayıcı bir versiyonu. Konuk hakkı bizde kritik bir durumda, çünkü küçük aile bütçesi her koşulda ve uzun bir süre konukseverlik gösterebilmesi için zayıf. Konuk hakkı çıkarı olmayan bir uygulama değil, aksine genel takasın bir türü; tıpkı *sila* gibi. Eziyet haline geldiğinde, kendini güler yüzlülüğün azalmasıyla gösterir ve birçok *ibu*'nun yolculuk eğilimini büyük ölçüde azaltır, ta ki makûl bir düzeye (belki % 10) tekrar düşene kadar. *sila* kendi kendine dengeyi sağlar.

5 *kana*, toplayıcı ve avcı aşiretine denk düşer ve Leakay'a göre (bak. açıklama 2) milyonlarca yıl boyunca (*homo sapiens*'ten de önce) bütün insanlığın gündelik birliklerini oluşturuyordu. Hepimizin (bu gerçekten hepimiziz, ormandan geleninden tut metropol punk'ına kadar) milyonlarca yıldır yaklaşık 25 kişilik

gruplar halinde bir yerden bir yere dolaştığımızı, buna karşın sadece birkaç bin yıldır aileler, köy toplulukları ve şehirliler olarak yerleşik düzene geçip tarım ve zanaatla uğraştığımızı düşünürsek, herhalde *kana*'nın bir şekilde bize "özgü" olduğunu söyleyebiliriz. (Her halükârda, örneğin –çok yeni bir kurum olan– küçük aileye göre daha doğal olduğu kesindir.) *bolo* gibi *kana* da bütün kültür sınırlarının ötesinde ortak sahip olduğumuz bir ölçüdür. Ataerkilleştirilmiş *kana*, günümüzde okul sınıfı, piyade takımı, arkadaş çevresi, dernek, kulüp veya parti şeklinde kendini gösteriyor ve böylece paleolitik çağdan kalma büyüsunü iş toplumuna yansıtıyor. Yani *bolo* ve *kana* ile ileriye doğru büyük bir sıçrama yapmak için çok gerilere (50.000 yıl kadar) gidiyoruz. "Geri gitmek" sadece nicel açıdan geçerli, bu oluşumların eski amaçları açısından değil. *kana*'nın bir komün, çete, büyük aile ya da başka bir şey olması o *bolo*'nun yaşam tarzına bağlıdır (bak. aşağı).

- 6 *bolo'bolo*, ekolojik açıdan bir hayatta kalma sistemi değil, sadece her türlü yaşam biçiminin, felsefenin, triplerin ya da geleneklerin gerçekleştirilmesini mümkün kılmak için bir araçtır. Tek başına bir yaşam tarzı da değil, aksine mümkün olduğu kadar esnek olan bir kurallar çerçevesi (biyolojik, ekonomik vs.).

Olabildiğince çok yaşam biçimleri (yeniden) uygulanabilir ve yan yana yaşamaları mümkün olur. İşte bu yüzden *bolo'bolo*'nun özü olan *nima*, *bolo'bolo* tarafından tanımlanamaz. Bir *nima* ancak yaşanabilir. Budur en önemli olan; hayatta kalabilmek için alınan tüm önlemlerden bile daha önemlidir.

Bu açıdan, sömürge devletlerin yaşadıkları güzel bir örnektir. Yoksulluğa sürüklenişleri maddî sömürüyle başlamadı, aksine *nima*'larının Hıristiyan misyonerler tarafından sistematik olarak yok edilişleriyle başladı. Günümüzde de bu halkların maddî açıdan daha iyi yaşayabilmeleri mümkün, ama onlar için bunun bir anlamı kalmamış. Batı Samoa ekonomik bakımdan dünyanın en fakir 36 ülkesinden biri olarak kabul edilmesine rağmen ne açlık var ne hastalık, az da çalışılıyor. Fakat yine de Samoa dünyanın en yüksek intihar oranına sahip; her şeye sahip olan Zürih değil. (İntihar edenlerin çoğu genç insanlar.) Hıristiyan misyonerleri görevlerini tam tamına yerine getirdiler; eski dansları, şölenleri, dinleri vs. yok ettiler. Ahlâkî değerlerin bu şekilde büsbütün yok edilmesi maddî sefaletten çok daha büyük bir tahribata yol açıyor. İşte bu yüzden de, bazı vulgar-Marksist-sosyalist zihniyetin aksine önce "ahlâk"ın sonra "biftek"ın, hatta yavan bir beslenmeden önce

gastronominin geldiğini ileri sürmek kaçınılmazdır. Dolayısıyla da, bazılarının açlıktan harap olmuşken asgari ücretleri için değil, dinleri, dilleri, “onur”ları ya da başka “yanılsamaları” uğruna şahlanmaları (ve silahlı mücadeleye başvurmaları) karşısında kimsenin şaşırmasına gerek kalmaz. (Bak. İran, Bask ülkesi, Kızılderililer, İrlanda, Hindistan vs.)

nima'yı nerede bulabiliriz? Muhakkak ki, onu yalnızca eski etnik geleneklerde aramak yanlış olur. Gerçi bu geleneklerin bilgi hazineleri teşvik edici olabilir, fakat yeni bir “gelenek” bir anda inşa edilebilir. Neden yepyeni efsaneler, yeni diller, toplum biçimleri, yeni yaşama biçimleri, geleneksel kıyafetler vs. yaratılmasın? Zaten bunlar ticarileştirilmiş olarak moda, kült mezhepler halinde yaratılıyor. Çeşitli, çoğu zaman büsbütün “suni” mezheplerin yaygınlaşmaları, gittikçe daha çok insanın *nima* tarafından tanımlanmış bir yaşama ihtiyaçları olduğunu gösteriyor. Mezheplerin arkasında yatan gizli arzu, düşünce dünyasıyla günlük hayat tarzının uyumudur; yeni bir totalitarizmdir. Bu demektir ki, *bolo'bolo* bir nevi “çoğulcu totalitarizm”dir, mezheplerin genelleştirilmesidir. (Özellikle açık olduklarını vurgulayan, “mezhep yanlısı” olmayan *bolo*'lar bu çerçevede yine “özeldirler”. Örneğin biz Zürih'te yaşayanlar, kendi *nima*'mızı bulmak için, kalkıp da Cermen kabilelerine geri

dönmek zorunda değiliz. Fakat, kendine has dilleriyle, besinleriyle, geleneksel kıyafetleriyle, eski masallarıyla, uyuşturucularıyla, şölenleriyle (Golowin'in kitaplarına bakılabilir) tipik Cermen *bolo*'ları kurmak yine mümkün olacak. *nima*, *bolo*'nun özü olduğundan, bu konu hakkında ne kontrol ne de yasa olabilir (*sila* dışında). Aynı nedenle *bolo*'larda iş düzenlemesi hakkında genel hükümlerin olması düşünülemez. Çalışma saatleri normu (bugünkü ütopyalarda haftada 20 saat normal sayılıyor) evvelden beri ütopyacıların "elmasları"dır. Thomas Moore'un 1516 yılı civarında yazdığı *Ütopya* adlı kitabında, bir iş günü altı saattir, Callenbach'ta haftada 20 saat. Ancak *bolo'bolo*'da devlet olmadığından onun tarafından belirlenmiş bir iş haftası da olamaz. Herhangi bir *bolo*'da neyin "iş" (=negatif) ya da neyin "eğlence" (=pozitif) olduğunu ve böyle bir ayırımın anlamı olup olmadığını *nima* belirler. Bir *bolo*'da aşçılık önemli ayinsel bir iş olabilir, yani diğer *ibu*'ları çeken bir tutkudur. Başka bir *bolo*'da odak nokta müzik olduğundan yemek yapmak can sıkıcı gelir ve görev listeleri yapma ihtiyacı ortaya çıkar. Bir *bolo*'da bir iş günü iki saat mi olur, yirmi ya da 70 saat mi olur, kimse bilemez. Zorunlu bir yaşam biçimini gerektiren belirli bir iş saati/boş zaman düzenlemesi yoktur.

7 Peki *asa'pili* olarak zaten varolan İngilizce veya İspanyolca gibi dünya dillerini neden kullanmıyoruz? Çünkü özellikle bu diller, kitle kültür emperyalizminin taşıyıcılarıdır ve bu nedenle yerel *nima*'ları ve *pili*'leri yok ederler. Esperanto ve buna benzer Batı Avrupa yapay dilleri de hâkim kültüre bağlıdır. En adil olan tek çözüm tamamıyla tesadüfen, rasgele, yaşayan dillerin hiçbirleriyle akraba olmayan bir yapay dilin seçilmesidir, yani *asa'pili*'dir. (*asa'pili* sözcüklerinin kökenlerini araştırmak da boşuna, çünkü tesadüfen ortaya çıktılar.) *asa'pili* 18 sestem (es de dâhil) oluşur, birçok dilde bunların değişik varyasyonları bulunur.

Ünlü harfler: *a, e, i, o, u*

Ünsüz harfler: *p, t, k, b, d, g, m, n, l, s, y, f*

“*l*” harfi “*r*” olarak da telaffuz edilebilir: sert ve yumuşak, açık ve kapalı, soluklu ve soluksuz olarak ses ayrımı yapılmaz. Vurgulama serbesttir.

asa'pili sözcükleri –kitapta da olduğu gibi– hep sembollerle yazılır, bu şekilde bir alfabeye gerek yoktur. Bu kitapta Latin yazısı sadece yardımcı bir araç olarak kullanılmıştır. Bu amaçla başka yazılar (Kiril, Yunan, Arap, vs.) da kullanılabilir.

Bir kelimenin ikilemesi onun çoğulu anlamı-

na gelir: *bolo'bolo*=birçok *bolo*. Kesme (') işaretiyle bileşik kelimeler oluşturulur ve ilk kelime ikincinin tamlayanıdır (Almanca'da olduğu gibi): *asa'pili* (dünya-dili).

- 8 Bu amaç için örneğin; Orta Avrupa şartlarına göre ne kadar arazinin gerektiği çeşitli etkenlere, özellikle de hayvansal proteinin oranına bağlıdır. Yona Friedman *alternatives energetiques** (alternatif enerjiler) adlı kitabında FAO'nun (Gıda ve Tarım Örgütü) verilerine göre bir kişiye 100 m²'nin yeterli olduğunu ileri sürüyor. Fakat John Seymour *Landwirtschaft alternativ*** (Alternatif tarım) adlı kitabında bir "büyük ailenin" (yaklaşık on kişi?) kendi ihtiyacını karşılayabilmesi için 16 dönüm gerektiğini ileri sürer; yani bu ilk örneğin 16 katı oluyor, ancak son örnek daha gerçekçi gibi. Bu durumda örn. Tayvan'da, toprağın yoğun bir biçimde işlendiği varsayılırsa (bir de iklim koşulları iyi olursa) kişi başına tarıma elverişli 6 dönüm toprak gerekir. Eğer hesabımızı 16 dönüm ve 6 milyon nüfusa göre yaparsak, İsviçre'nin 960.000 hektar ekin alanına ihtiyacı olacak, ki bu şu anda kullanıma açık olan 1.079.599 hektardan daha az. Ayrıca yerleşim bölgelerinin boşaltılmasıyla ortaya çıkacak açık alan miktarı bu sayıya henüz

* Editions dangles, 1982, s. 63.

** Ravensburger, 1976.

eklenmemiştir. Buna karşın Seymour'un yukarıda örneklediği küçük işletmesi büyüklüğü açısından elverişli değil. Yaklaşık 80 hektar büyüklüğünde bir çiftlik (bunlar her bir *bolo'* da orta büyüklükte birkaç çiftlik de olabilir) aynı zamanda çok çeşitli ve verimli bir ekim yöntemini de mümkün kılabilir. (Biyolojik tarım ve biyo-gaz tesis kullanımını için de belirli bir asgarî büyüklük şart.)

- 9 Şehir ekolojisti Merete Mattern 15 km genişliğinde bir tarım kuşağının Münih kadar büyük bir şehrin geçimini sağlayabileceği görüşünde. İki orman kuşağı (uygun bir mikroiklimin sağlanması için) ve yoğun bir gübreleme işlemi öngörüyor (Friedman gibi o da bir kişinin 100 m² toprakla geçinebileceğini ileri sürüyor). Bu şekilde *kodu* fikri nüfusun çok yoğun olduğu bölgelerde bile gerçekleştirilebilecek; hatta mahsulün kötü olduğu durumlar için bir miktar stok yapma imkânı da olacak. *kodu*'ların oluşturulması, şimdiye kadar varolan çiftçilerin mülkünü zorla almak hatta onları kovmak gerektiği anlamına da gelmez: *kodu*'ların giderek yoğunlaşan bir işbirliği çerçevesinde mevcut işletmelerden de "oluşup gelişmeleri" mümkün. Bu yeni sistemle şimdiye kadar sadece çiftçilik yapan biri, şehirde bir daire "hakkını" da elde etmiş oluyor...

10 Bugün dünyanın sürekli bir açlık felaketi yaşammasının nedeni, dağılımın doğrudan denetiminin artık halkın elinde bulunmamasıdır. Açlık, yerli gıda üretiminin yetersiz olmasından kaynaklanmıyor, bunun sebebi hüküm süren dünya ticaret sistemidir. Zaire ve Liberya dışında, bugün bile, dünyanın tüm ülkeleri nüfusları için yeterince besin üretebilirler. Günümüzde kişi başına günde yalnızca tahıl olarak üç bin kalori düşmekte (aynı oranda bir de balık, patates, baklagiller, sebze, süt vs. de buna eklenebilir). (Anne-Marie Holenstein* ve K. Mellanby'nin** düşüncesine göre “Üçüncü Dünya... bütün bunların parasal karşılığını ödeyebilecek durumda değil zaten.”) Yani sorun ne aşırı nüfus (gerçi bu da bir sorun) ne de düşük üretim; sorun olan sadece ve sadece tüketicilerin/üreticilerin tarımsal kaynaklar ve bunların dağılımı üzerinde yeğâne hak sahibi olmaları. Tek ürünlü tarım, büyük üretim ve hayvansal proteinin aşırı üretimi (hayvan fabrikaları) belki beraberinde kısa vadeli kârlı üretim getirir, fakat egemenlik yapıları açısından aynı zamanda açlığın ve sonuçları uzun vadeye yayılan toprak kaybının sorumlusudur. Yerel bir kendine yeter-

* *Zerstörung durch Überfluss* (İsraftan kaynaklanan tahrip), Z-Verlag, 1982, s. 66.

** *Kann die Menschheit ernährt werden?* (İnsanlık beslenebilir mi?), NZZ Nr.51, 2. Mart 1983.

lilik (kendisinin belirlediği takasla ölçülü bir düzeye gelmiş) neredeyse her yerde mümkün ve özenli bir işletme sayesinde daha güvenli. Elbette bu esnada bilimsel bilgiler (biyolojik tarım vb.) uygulanmalı, öyle kolayına kaçarak eski tarım metotlarına dönülmemeli.

Peki örneğin İsviçre (*bolo'bolo*'nun kapsamında bugünkü hali gibi var olmayacak) gibi yoğun yerleşim bölgelerinde kendi kendine yeterlilik nasıl olacak? Bu imkânsız gibi gözüküyor, çünkü bugünkü kendi kendine yeterlilik derecesi sadece yaklaşık %50'lerde, eğer açık ve gizli enerji ithâllerini de dikkate alacak olursak (hayvan yemi, kimyasal maddeler, petrol) hatta yalnızca %8.3'lere düşmekte. (bak. Hohenweger s. 54). Günlük besin miktarında değişiklik yaparak (bitkisel kalori 2000, hayvansal kalori 800) tarımın da genişletilmesiyle birlikte kendine yeterlilik derecesi %82.3'e varabilir. (Üstelik bugünkü şartlara göre, yani şehirlerde yoğun tarımı hesaba katmadan.) %100 kendine yeterlilik mutlaka gerçekleştirilebilir. (Bu da *bolo'bolo*'nun, aç kalma anlamına geleceğinden korkanları rahatlatmak için.) Ekonomik açıdan savaşa hazırlık bağlamında Freiburg Üniversite'sinde 1978-1980 yılları arasında İsviçre'nin tarımı hakkında bilgisayarda bir model geliştirildi.* Bu modele göre kendine yeterliliğe 32 gr. hayvansal ve 43

gr. bitkisel protein, yani ortalama 2370 kaloriyle dört yıllık geçiş süreci içerisinde ulaşılabilir. İthalatın tamamıyla durması karşısında bu geçiş süreci içerisinde, kalori miktarı geçici olarak 1900'e indirilebilir, ki bu henüz kritik bir durum değildir. Tarım alanı 260.000 hektardan 365.000 hektara genişletilmiş. Kalori miktarının hiçbir zaman 2370'e (ayrıca bu miktar günümüzde 3281'dir) düşmemesi için kendi kendine üretim ilk iki yılda mevcut stoklarla desteklenebilir.** Bu bilgisayar modelinin sonuçlarının kamuya açık olmaması göze çarpıyor: "Bu nihai tespitler gizli mahiyettedirler ve burada yayımlanamazlar." Tarım politikasının günümüzdeki manipülasyonlarını su yüzüne çıkarmamak içindir bu sergilenen esrar perdesi. İhracat/ithâlat ekonomisi çöktüğünde İsviçre'nin (bütün ülkeler gibi, birkaç değişiklikle) kendine yeterliliği sağlayabilmesinin mümkün olduğunu ve kimse'nin aç kalmayacağını insanların duymasını istemiyorlar. Çünkü böylece yaygın olan "İsviçre'nin uluslararası bağımlılığı" tehdidinin gizli maksadı rahatlıkla anlaşılırdı. Bugün 500.000 işçi ithâli ve uluslararası rekabet nedeniyle

* Besin güvencesi: "Bilgisayarda tarım modeli", Gustav Egli, NZZ Nr.51, 2. Mart 1983.)

** "Beslenme planlaması", İsviçre savaş zamanı levazım dairesi, yeni baskı 1980.

kısa iş süresi talebinden vazgeçmekten ücretlerin düşürülmesine kadar, neredeyse bütün kemer sıkma politikaları haklı çıkarılmaya çalışılıyor. Eğer yaşam tarzı ona göre değiştirilirse, İsviçre de dünya pazarından çıkıp, bağımsızlığını kısıtlayan bu kaçınılmaz durumdan kurtulabilir.

- 11 İsviçre levazım dairesinin savaş zamanı beslenme planlaması (bak. Açıklama 10) patates ekiminin yoğun bir şekilde yaygınlaştırılmasını ön görüyor (%242 oranında artış). Bunun yanı sıra kolza (elde edilebilir yağı nedeniyle %51) ve şeker pancarı (şeker, yem) ekiminin büyük ölçüde arttırılması gerekiyor. Böylece kişi başına patates tüketimi 4.04 kg. iken 21.73 kg. olacak. Kaldı ki, kendine yeterliliğin patates yetiştirmeden sağlanması mümkün değil. Soya'nın İsviçre'de yetiştirilip yetiştirilememesi konusu henüz pek açık değil. Soya'dan birim başına tüm diğer tarım ürünlerine kıyasla %33 daha fazla protein elde edilir ve kendine yeterlilik sorununu belirleyici bir şekilde kolaylaştırabilir. Soya'dan, çok çeşitli amaçlarda kullanılabilir besin maddesi elde edilebilir: Tofu, soya sütü, soya çökeleği, tofu tozu, okara, soya sosu, yuba, soya unu vb. Buğday ve mısır bileşimiyle protein oranı %13'ten %42'ye yükseltilebilir. Günümüzde öncelikle hayvan yemi olarak kullanılan soya ile mısır,

temel gıda sorununu kolaylıkla çözebilir. En ideal *bolo'bolo* mutfağı demek ki, Meksika (tortilla) ve İsviçre (kızartma) mutfağıdır. Yemek tarifleri bolca mevcut.

- 12 Bak. Huguette Couffignal. *Die Küche der Armen* (Yoksulların mutfağı), Maerz-Verlag.
- 13 Peter Reuss, *Kochen mit Wildpflanzen* (Yabani bitkilerle yemek pişirme), Heyne 480.
- 14 Aslında *kodu* ve *sibi* enerji sağlamanın (*pali*'nin) sadece iki değişik biçimi: *kodu*, yüksek değerde olan insan enerjisini sağlar, *sibi* de daha az değerde olan ek enerjileri. Demek ki *bolo'bolo*'nun gerçekleşme olasılığı *pali*'ye bağlı. Bu arada alternatif enerji üretimine dayalı çok sayıda teori, tasarı ve teknoloji üretil-di. Ekolojist enerji teorisyenlerinin çoğu enerji sağlamanın salt teknik bir sorun olmadığına, bütün bir yaşam tarzını kapsadığına işaret ediyorlar. Fakat "reel politik" nedenlerden dolayı bu bağlantılar birçok kez gizleniyor. Buna örnek olarak *Jenseits der Sachwaenge* (Zorunlu gereksinimlerin ötesinde)* adlı araştırma gösterilebilir. Bu araştırma bugünkü enerji gereksinimini bir azalma ön görmeden neredeyse aynen esas alıyor; sadece teknik ve düzenlemeyle ilgili önlemler ve bu gereksinimin daha az petrol ve nükleer

* (Umweltorganisationen, 1978)

enerji kullanarak nasıl sağlanacağı doğrultusunda öneriler sunuyor. Aslında demek istediği şu: Daha çok kömür ve daha iyi bir yalıtım. 1975'te olduğu gibi İsviçre'nin toplam tüketimini 700 petajul (ne demekse) olarak hesaplamışlar. Otomobil trafiğinin, evlerin tek kişilik kullanımının, yüksek teknolojinin vb. dokunulmazlığı sürüyor. 1975'te enerjinin %25'inin trafik için ve kalanının büyük kısmı ikinci veya üçüncü bir ısıtma (iş ve ev ayrımının sonucu) için harcandığı görülüyor; o halde farklı şartlar altında bugünkü toplam tüketimin üçte biriyle geçinmek rahatlıkla mümkün olmalı. (*Civilisation paysanne modernisee*'siyle Yona Friedman, -bak. açıklama 8- yaklaşık aynı sonuçlara varıyor). Bu gibi azaltılmış bir enerji gereksinimi (İsviçre örneğinde) su enerjisiyle, güneş ve yer ısısıyla, güneş enerjisiyle, rüzgâr, biyo-kütle, tahta, biraz kömür ve petrolle karşılanabilir. Kömürün büyük oranlarda ve uzun yıllar yetecek kadar mevcut olmasına rağmen yoğun kullanımına karşı ciddi itirazlar var: Karbondioksit sorunu, maden işletimindeki tehlikeler (nükleer santrallere kıyasla daha çok ölü), yeryüzü madenciliğinde çevrenin bozulması, nakliye masrafları. Yani yeni bir kömür çağı ya da bir güneş çağı değil, tersine küçük, bütünsel olarak düşünülmüş ve sisteme bağlı, yok edici dolaşimleri kendiliğinden azaltan

bir ağ olacak. Büyük çapta güneş enerjisinin üretimi de endüstriye dayalı yatırımlar (metaller, boru sistemleri, kolektörler, depolar, elektrikli ve elektronik tesisler) gerektirir ki bu büyük bir enerji masrafı ve sürekli denetim demektir. “Alternatif” büyük tesisler için de hemen hemen aynı şey geçerli. “Desantral” taşıma aracı olarak adlandırılan “araba”nın piyasaya sürülüp merkezî demiryollarının yerine geçerek örneklediği gibi “desantralizasyon” mutlaka büyük üreticilerden bağımsız olma anlamına gelmez. Endüstriyel enerji işi olsa olsa bu işin evde yapılmasına dönüşebilir (günümüzde yeni yeni evde yapılan bilgisayar işiyle kıyaslanabilir). Alternatif bir elektrik enerjisi de devamlı surette dikkatli ve disiplinli olmayı zorunlu kılar; yani denetim işini, elemeyi ve hiyerarşiyi beraberinde getirir. Bu da kesin bir azaltmanın ve elektrik enerjisi dışında başka bir yol olmadığını göstergesidir. Enerji, yeni yaşam tarzlarıyla gereksiz hale getirilmelidir.

Elektrik enerjisinin bu denli azaltılmasının “feragât” olarak görülmesi sapıklık olurdu. (Örneğin Jeremy Rifkin’in *Entropie* adlı kitabında yaptığı gibi.) Enerjinin kullanımı aynı zamanda iş de demektir. Yüksek çapta enerji kullanımı işi kolaylaştırmadı aksine harcanan çabayı rasyonalize etti ve psiko-duyusal alana

itti. Enerjinin sadece çok küçük bir bölümü bedensel çabanın yerini alıyor. (Bu da çok zahmetli değil aslında; sportif etkinliklerin çoğalması bunu gösteriyor.) Ulaşımın dışında hazza yönelik çok az şey, insan tarafından üretilmeyen doğrudan yüksek bir enerji harcamasından gelecek. Bu yüzden taşıma araçları –olacaklar mı ki?– zevk almanın ön planda tutulacağı yolcu taşımacılığına yönelecek (bak. *fası*). Anlaşılan birçok ekolojist için enerji gerektirmeyen hoş şeyler tasavvur etmek zor geliyor ve enerjinin azaltılmasını bir tür dervişlikte, günümüzdeki ölçüsüz zevklerin kefaretinin ödemekte görüyorlar. Adeta “hedonizmciliğimiz” için acı çekmemiz gerekiyormuş. “En önemli” hazlarımızı yaşamak için az bir ek enerjiye ihtiyacımız olduğunu unuttular herhalde: Yemek sanatı (bak. *yalu*), aşk, esrar, dans, trans, meditasyon, müzik, oyun, masaj, banyo yapmak. Belki de gizliden gizliye kitle tüketim kültüründen o denli bü-yülenmişler ki içlerindeki şeytanları zaptedebilmek için çağımızın feragât çağı olduğunu vaaz etmek zorundalar. Bu şekilde enerji sorununu bir ahlâk sorunu haline getiriyorlar (onlara göre zevk almadan yapılan her şey ahlâklıdır).

Ancak endüstriyel elektrik enerjisidir bugün en güzel hazlarımızı elimizden alan, ve bunu

özellikle zamanımızı çalarak yapmakta; zaman en lüks eşya haline geliyor. Enerji zamanı yutuyor, çünkü onu üretmek ve zaptetmek için kullanıyor. Daha az (dış) enerji; yaratıcı zevkler, öğle sonrasının tadını çıkarma, yaşam sanatı için daha fazla zaman demektir. Feragât havarileri için üzücü olacak ama günümüzde işlediğimiz günahların cezasını çekmeyeceğiz ve kapkara (ekolojik) ruhumuzla düşük enerji cennetine ayak basacağız. Mekanik enerjinin gerektirdiği toplam tüketim epeyce düşük olduğundan ciddî bir enerji azaltılması karşısında bile ağır işler, tarım ve bazı makineler için hep yeterince enerji olacak. Bugün örneğin tüm tarım sanayisi toplam enerjinin sadece %1.5'unu tüketiyor (buna makine, gübre ve kimyasal maddeleri de katarsak %3'ü buluyor*). Eşek gibi çalışmamızın gerektiği bir çağa gireceğimize dair hiçbir gerekçe yok.

- 15 İsviçreliler büyük masraflarla sağlanan içme suyunun %40'ını sifon suyu için kullanıyor. (Brandenberger**, diğer kitapları arasında) Biyo-gaz üretimi (*bolo* ölçütü içinde mutlaka pratik olur) için dışkının kullanılmasıyla sa-

* *Ein eydgenössischer Bauernkalender* (İsviçre Çiftçi Takvimi), Panda 11/82.

** *Das Maerchen von der sauberen Schweiz* (Temiz İsviçre Masalı), Lenos, 1982, s. 81.

dece enerji sağlanmış olunmaz, su tasarrufu yapılmış, üstelik bir de kirletilmemiş de olur. Örneğin sadece banyo suyu tuvalet için ikinci kez kullanılsa büyük bir tasarruf edilmiş olurdu.

- 16 İdeal bir *bolo*-tıbbı örneğin akupunktur olabilir, çünkü az malzeme gerektirir öte yandan çok bilgi/tecrübe ister. Öyle ki tıp, tabuların hâlâ en fazla varolduğu bir yaşam alanı, meşruluğu az çok hâlâ kabul edilen son bilim dalı. Bu açıdan bakılırsa yaşamın değerinin mutlak değil aksine göreceli, felsefi-geleneksel olarak belirlenmiş olduğunu ileri sürmek alaycı bir tavır olarak algılanabilir. Gerçekten de bütün *ibu*'lar mümkün olduğu kadar uzun yaşamak isteselerdi bu uzun yaşam için dev bir hayatta kalma sanayisinin (yapma organlar, her evde yoğun bakım bölümü vb.) oluşması gerektiği anlamına gelirdi. Bu da gerekli tüm alt-yapı ve disiplin/eleme ile vs. toplumun tüm enerjisini yutardı. Fakat bu teorik tehlike yoktur, çünkü bu en fazla tüm diğerlerinin arasında tek bir *nima* ve böylece tüm saçmalığın apaçık gözler önüne serilişi olurdu. Bunun yanı sıra yüksek tıp varolabilmeli, ancak devletin zorla yaşam mekanizması olarak değil kişinin kendi isteğine bağlı bir olasılık olarak.

- 17 Los Angeles gibi dev Amerikan şehirlerinin arabadan bisiklete, *bolo*'ya ve kendine yeterli-

liğe geçmesi neredeyse imkânsız görünüyor. Ama Avrupa'daki birçok büyük şehrin dönüşmesinden daha kolay, çünkü yerleşimin yoğunluğu çok daha az: Tek ailelik birçok ev, arka bahçeler, caddeler. Los Angeles için alternatif planlar yapılmış bile. Bunlar semtler biçiminde "yoğunlaşmayı" ön görüyor, böylece bizim ve *kodu*'nun gerçekleştirebileceğine oranla daha büyük alanlar tarıma ayrılıyor. Ancak örneğin Asya'daki büyük şehirlere daha temkinli yaklaşmak gerek, çünkü yerleşim çok yoğun. Burada sorun köylerin "modernleştirilmesinde" yatıyor, dikkatli davranarak köylere geri dönüş gerçekleşebilir. Bu sorun göz ardı edilirse, Kampuchea'nınkine benzer bir felâketin yaşanması işten bile değil. (Gerçi Yona Friedman'a göre Üçüncü Dünya ülkelerindeki gecekondu bölgeleri ekolojik geri dönüşüm ekonomisinin ideal örneklerini sergiliyorlar.)

- 18 Uluslar, milletler ya da hatta devletler gibi bir şey öngörülmemiştir ve bunun bir anlamı da yoktur. Sadece dünya çapında *sumi*-mozaikleri vardır ve bir sürü de aralarında yapılmış karşılıklı anlaşmalar, *asa'dala* da bunların buluşma noktalarıdır. "Ulus sorununun" çözümü, ulusal devletlerin *sumi*'ler tarafından ortadan kaldırılmalarında yatar. Ne devletlerin "enternasyonalizmi", ne de devletler içinde

“federalizm” buna kâdirdir. Zaten devletler, kendi izolasyon ve boşalma hareketleriyle felâketler yaratan kasımlara yol açarlar sadece. Doğaları gereği hiyerarşik savaş mekanizmalarıdır, çünkü işlevlerini durmadan birbirlerine kanıtlamak zorundadırlar.

Sosyalistler, “geri kalmış” azınlık kültürlerinin modern endüstri toplumu içinde dünya çapında standartlaştırılmasıyla milliyetçiliğin aşılacağını umuyorlardı. Bu beklentiler yüzünden işçi sınıfları sık sık reaksiyoner milliyetçiliği tercih ettiler. Kapitalist bir dünya, devletin sağlayacağından daha fazla hareket alanı sağladı bunun için. Sol böylece hep yeniden saf dışı kaldı ve sağcılara ajitasyon alanı olarak etnik gelenekleri devretti. Faşizm bunları ulusal kan ve toprak romantizmi olarak başarılı bir şekilde kullanabildi.

Buna cevap, etnik gelenekleri dönüştürerek *nima*'sı içine alan ve bunları soyut bir enternasyonalizme satmak zorunda kalmayan aşırı bir *sumi* nasyonalizmidir. “Ulus sorunu”, “devlet sorunu” haline gelmedikçe bir sorun teşkil etmez.

Değişik etnik kültürler, devletlerin onlara karışmalarını önleyebildikleri sürece, daima barış içinde veya en azından aşırı çatışmalar olmaksızın bir arada yaşayabildiler. Yahudi ve

Arap topluluklar, Filistin'de, Marais'te, Brooklyn'de, bir devlet olarak örgütlenmek veya kendilerini bu şekilde tanımlamak fikrine kapılmadıkları sürece iyi anlaştılar. Yahudilerin bir "devlet olma fikrine" kapılmaları, tabii ki sadece, Yahudi "*bolo*'larını" (gettolarını) yok etmeye başlayan Almanya'daki, Rusya'daki nasyonalizmin bir etkisidir. Filistinliler zorunlu olarak bir Filistin Devleti oluşturma fikrine vardılar, çünkü yeni Yahudi nasyonalizmi onların "*bolo*'larını" yok ediyor. Bir devlet bir diğerine, bir devlet için yapılan bir savaş onu takip eden bir diğer savaşa neden olur. Bugünkü çıkmaz sokak, ne bir Yahudi ne de bir Filistin devletinin sorunu çözme ihtimâli olmasından, öte yandan da "araçların" da reel politik açıdan başvurulamayacak gibi görünmelerinden dolayı oluşmuştur. Neden Yahudi, Arap ve birkaç başka *bolo*'dan oluşan bir veya daha çok karışık bölge olmasın: Yakın Doğu, kültürel çeşitliliğin eksik olmadığı ne güzel bir yer. (Hatta tarihsel olarak gerçek bir *nima*-kaynağıydı.) Para ekonomisi, dünya ekonomisi ve diğer devlet denetimi sayesinde oradaki zenginlik bir işkenceye dönüştü. Bu sadece Yakın Doğu için geçerli değil.

19 *feno*, parasız takas sistemidir. Ancak bu kesinlikle ekonomik bir karakter edinmesini en-

gellemez. *feno*-ortaklarının takas edilen mallar için ne kadar zaman harcadığı konusunda ne kadar dikkat etmek istedikleri oranda veya bunu yapmak zorunda kaldıkları ölçüde, *feno* ekonomik bir karakter kazanır ve hatta parayla yapılması daha pratik olabilir. Örneğin Amerika'da konjonktürün gerilemesinin etkisiyle bilgisayar kumandalı milyarlarca dolarlık işler çeviren (bir yılda 15-20 milyar dolar; üstelik tek bir doları yerinden oynatmadan) aynî ödemeli ticaret büroları var. Tümünüyle ekonomik sistemin içinde olmalarına rağmen vergi kaçırmanın yanı sıra bu "barter systems"lerin (takas sistemi) bir dizi avantajı var.* Aynî takasın bir diğer biçimi de, San Francisco'nun kuzeyinde Santa Rosa civarında küçük bir bölgede birkaç yüz insan tarafından uygulanıyor: Birbirlerine hizmette bulunuyorlar, iş saatlerini hesaba yazdırıyorlar ve böylece 100 saate kadar "borçlanabiliyorlar". Bir büro bu hizmetlere aracılık ediyor ve tümünü organize ediyor. Bu koop-sistemleri, 30'lu yılların ekonomik krizinden biliniyor. Para dolaşımı olmamasına rağmen, takas tümünüyle ekonomik, çünkü aslında bir kâğıdın üzerinde "1 saat" veya "1 dolar" yazmasının, sadece grafikte bir değişikliğin dışında hiçbir farkı yok. Aynî takas belki anonimleşmeyi

* *Die Zeit*, 15 Nisan 1983.

zorlaştırıyor ve para ekonomisinin bazı tefecilik unsurlarını engelliyor; ancak yine de özünde mâlî ekonominin ortadan kalktığı anlamına gelmiyor. Sadece kültürel özgünlük ve kendine yeterlilik sayesinde *feno* zorunlu bir ekonomik öge değil. *feno*'lar, çoğunlukla iki *bolo*'nun "ortak" bir şeyleri olduğu için ortaya çıkıyor. Örneğin daha pahalı olmasına rağmen Yahudilerin sadece aynı yaşam tarzını temsil ettikleri için Yahudi dükkânlarından alışveriş ettiklerini görüyoruz, (bütün bunların dışında Yahudi kasaplarından alışveriş etmeleri gerekiyor, çünkü aksi takdirde et temiz sayılmıyor). Buna bir de ürünlerin kalite ve tür açısından kültürel olarak belirlenmiş olması ekleniyor, yani bu ürünler anonim pazarlarda satılmıyor. Böylece harcanılan iş süresinin karşılaştırılmadığı ve ikincil bir önem taşıdığı ekonomik olmayan bir "akraba ekonomisi" ortaya çıkıyor. Bu ancak başka bir şeyin, yani kültürel özgünlüğün birincil olduğunda ve tabii ki aynı zamanda kendi tarımsal faaliyetleriyle kendi ihtiyacını garantiye bildiğinde mümkündür. Bu iki koşul günümüzde olmadığından "gerçek" *feno*'lar da yoktur. İş süresinin hesaplanması da iyice zorlaşır, çünkü hâkim üretim biçimi olarak ücretli emek ve toplum için gerekli emeği ölçen laboratuvarlar ortadan kalkar. (Eğer net koşullarda, bir iş için "gerçekte" ne kadar sü-

renin gerekli olduğu ölçülemiyorsa harcanan süre nereden bilinecek?) Değer tabii ki tümüyle ortadan kalkamayacaktır, ancak belli belirsiz, önemsiz ve kesin olmayan hale gelebilir. (Tarih boşuna yaşanmadı.)

20 *feno* hakkında yazılan birçok şey *sadi* için de geçerlidir. Sadece burada koşullar daha net, çünkü burada resmen para oyuna giriyor. Amaç, farklı bir para biçimiyle ekonomik canavarlardan kurtulabileceğine inananları bütün hayâlî para sistemlerine karşı uyarmaktır. İş karşılığı para, basbayağı paradır. Ekonomik takas devreye girer girmez, toprağın artık bir meta olup olmadığı sorulmaz ve ürünler için harcanan iş süresinin hesaplanmasından hiçbir şey alıkoyamaz. Faiz yasağı, fiyat kontrolleri, fire parası vs, denetleyen, cezalandıran ve koordine eden merkezî bir devleti, yani toplumsal anonimliği vs. önkoşar. Sadece takasın ve paranın işlev alanının sınırlandırılması ekonomiyi engeller. (Ekonomi, daima bir iş toplumu demektir)

21 *ibu*'lar ortaya çıktıktan sonra ne şanslıyız ki "insanlardan" ve bunların artık "doğaları" gereği (doğa diye bir şey de ön görülüyor) iyi (=barışçı) veya kötü (=saldırgan) olup olmadıkları sorusundan da kurtulmuş olacağız. İnsanların tanımlarının –özellikle hümanizm ile ilgili olanların– sonuçları şimdiye kadar

daima felâket oldu. Her zaman birilerinin bu iyi niyetli tanımlara uymadığı ve bu yüzden yeniden eğitmek, iyileştirmek vs. için kamp-
larda toplandıkları oldu. Arta kalan iyi kesimin hümanistleştirilmesi (iyi ki bu hep çoğunluktu), psikiyatriyle, anormallerin yakılmasıyla vs. yapıldı. Thomas Moore'un kitabında bile 6 saat süren iş günü, fakat zinanın da ölüm cezası var (bu bir *ibu*'nun başına asla gelemez). Yani *ibu*, belki "doğası" gereği değil, ama sadece aklına öyle geldiği için şiddet kullanabilir. Başkalarının kişisel, acı veren, doğrudan temasından haz duyabilir.

En büyük yanlış, bu şiddet arzusunu savaşın tohumu olarak kötölemek olur. Savaş, daha çok kitlesel şiddetin bastırılmasından ortaya çıkar. Artık Onun bürokratik, yüzsüz nükleer bir tehlike (nötron bombası) olarak şiddet ve nefretle hiçbir alâkası yoktur. Duygular, modern savaşın teknisyenlerinin ve memurlarının sadece işini engeller. Savaş, bir şiddet mantığından değil, devlet ve ekonomi mantığından kaynaklanır. Biçimi itibariyle daha çok tıpla karşılaştırılabilir (burada da o alandaki gibi operasyonlar, "theatres", müdahale, hiyerarşi vs. var).

Ama eğer savaş kolektif, doğrudan bir şiddet eylemi olarak anlaşılıyorsa, o zaman bunu ancak *yaka* mümkün kılar. Gereksiz olduğun-

dan ve bu nedenle bir felâket olamayacağından o mümkündür. Callenbach belki benzeri noktalardan hareketle, *Ecotopia* adlı eserinde, neolitik tarzdaki savaş ritüellerine varır (s. 91). Gerçi bunlar tümüyle “normal” toplumun dışında, bir tür devlet denetimi altındaki deneyler olarak gerçekleşirler. *yaka*'nın mümkün kıldığı “gerçek” savaşları, belli ki *Ecotopia* kaldıramıyor. “Doğaları” gereği erkeklerle oranla çok daha az şiddet yanlısı olan kadınlar da savaş oyunlarına asla katılmıyorlar.

*eminim ki boyumu posumu görüp çapımı
anladıklarında
imrenir, kıskanır bir sürü insan,
haşmetli bir majestedir gördükleri
asla değildir ayaktakımından biri. (...)
hayâllerimin peşinden gitseydim eğer,
savaşlara girip çıkardım,
koca bir pala elimde
giderdim tuhaf bir kıyım yapmaya (...)*

Madam de la Guette'in Anıları
(1613-1676)

22 Böyle bir savaş kuralına gerçekten uyulur mu? “Şiddet” bütün engelleri ve kuralları çiğnemez mi? Bunun illa ki böyle olmadığını eski Yunan'daki ve ortaçağdaki savaş kuralları gösteriyor. Bu savaş kurallarının ihlâlüne halklar arasındaki iletişim eksikliği neden olmuş-

tur. Bu tehlike bugün hemen hemen yoktur. Cengiz Han, Sezar, Cortez vs. gibi tarihî “kazalar” bugün mümkün değildir. Kurallar olması, olmamasından her halükârda daha iyidir. Ancak kurallara uyulmasının denetimini, taraflardan biri kuralları çiğnediğinde müdahale edecek *yaka'dala*'ya bağlı bir çeşit “milis polisini” gerekli kılabilir. Peki, örneğin bir bölge başlangıçta sadece “savunmaya yönelik” bu tür bir *yaka* milisini bir başka *fudo*'ya karşı kullanırsa ne olacak? O zaman *sumi*' *yaka'dala*'nın kendisi, kurallara uyulmasını sağlamak amacıyla vs. daha büyük bir gönüllüler birliği için çağrıda bulunabilir. Yani güçlükler olabilir: Her şey basit olabilir, ama olmak zorunda da değil.

Herhangi bir yerde, terk edilmiş bir fabrika bodrumunda, tutkulu bir atom bombası imalatçısının mukaddes kimliğini kendine ispat uğruna bir bölgeyi havaya uçurma ihtimâli vardır. Ancak *ibu*'ların yardımı olmadan ve onların dikkatini çekmeden gerekli malzemeye ulaşması zor olacaktır; işte burada kendiliğinden sosyal kontrol en kötüsünü engelleyecektir. Her halükârda deli bir amatör, bugünkü mantıklı bilim adamlarından ve politikacılardan daha az tehlikelidir...

asa'pili

	ibu: ben, sen, o, kişi, birey, çocuk, kadın, erkek, hemşehri, biri, hiç kimse	71
	bolo: temel birlik, komşuluk, köy, soy, cemaat, komün	74
	sila: misafirperverlik, yaşama garantisi, yardım yükümlülüğü, hoşgörü, güven	79
	munu: tanınmışlık, saygınlık, intiba	82
	taku: mülk kutusu, özel mülkiyet, sır	84
	kana: ev birliği, büyük ev idaresi, avcı grup, klan, büyük aile, arkadaşlar, çete	87
	nima: yaşam tarzı, gelenek, kültür, özgünlük, din, felsefe, stil, ideoloji, trip	89
	kodu: tarım, doğa, kendi kendine besin üretimi, beslenme esası	95
	yalu: gıda maddeleri, yiyecek, yemek sanatı, yemek bilimi	102
	sibi: zanaat, sanat, sanayi, araç-gereç, üretim, yaratıcılık, etkinlik	107
	pali: enerji, yakıt sağlama, ısıtma, soğutma, enerji dolaşımı	112
	sufu: su, su sağlama, hamamlar, kuyular	116
	gano: bina, ev, yapım sanatı, çadırlar, mağaralar, mekân	119
	bete: tıp, sağlık, tedavi sanatı, önlem	125
	nugo: intihar hapı, ölüm	128

	pili: iletişim, bilim, büyü, dil, iletişim araçları, öğrenim ve öğretim	129
	kene: angarya, bolo dışında çalışmak, görev, birlik girişimi	138
	tega: semt, küçük şehir, vadi	141
	dala: komite, heyet, komisyon, kurul, toplanma, oturum, kongre	144
	dudi: dış temsilci, fitneci, ispiyoncu, gözlemci	144
	fudo: şehir, yöre, art bölge, biyo-bölge, çevre, vadi	148
	sumi: bölge, yöre, dil sahası, ada, kendi kendine yeterlilik alanı	150
	asa: dünya, insanlık	155
	buni: hediye, hibe	157
	mafa: ortak depo, yedek erzak deposu, beleş eşya deposu, vasıta ve alet deposu, levazımat	159
	feno: değiş tokuş anlaşması, ortak çalışma sözleşmesi, nakliyat anlaşması, aynı takas anlaşması	161
	sadi: pazar, fuar, panayır, değiş tokuş merkezi	165
	fasi: seyahat, taşıma, trafik, göçebelik, avarelik, berduşluk	169
	yaka: kavga, savaş, düello, dövüş kuralı, şiddet	177

KΛOS' tan çıkanlar

• Gelecekteki İlkel / J. Zerzan

Modern uygarlığı temelden reddeden Amerikalı anarşist John Zerzan, uygarlık öncesi yaşamın, vahşet, cehalet ve mahrumiyetten ibaret olduğu aldatmacasını tersyüz ederek uygarlık öncesi yaşamın, doğayla özdeşleşme, duyuşal bilgelik, sağılık ve cinsel eşitlik bakımından bugünle kıyaslanamayacak kadar özgür olduğunu ortaya koyuyor. *Tarım, sanat, dil, zaman, sayılar* ve genel olarak *sembolik kültür* gibi uygarlığın temel bileşenleri olarak gördüğü öğelerin tarih ve işlevlerini tek tek ele alarak bugünümüzü farklı bir açıdan görmemize olanak sağlıyor.

• Er-Tarihe Karşı, Leviathan'a Karşı / F. Perlman

Amerikalı tarihçi Fredy Perlman'ın belki de en önemli eseri olan bu çalışması, insan topluluklarının ve onların Batı'daki uygarlık Mega-makinesine karşı türlü türlü direnişinin hikâyesidir. Dünyadaki en son dinî uygarlık olan İslam da dahil olmak üzere Anadolu ve Mezopotamya bölgesinin özgün uygarlıklarını ele alan bu son derece çarpıcı, lirik ve tutku dolu eser, uygarlığın ta kendisi olan Leviathan'la çağlardan beri kaçınılmaz bir mücadele içerisinde yaşamın özerkliği- ni ve neşesini korumaya çalışan zeklerin –tüm biz avamın, mahpusların, zorunlu emekçilerin– panoramasıdır.

• Doğal Tarımın Yolu / M. Fukuoka

Yaşadığımız şu “yeteneksizleştirici uzmanlıklar çağı”nda, insan toplumu ve doğanın tüm yönlerinin bir-

biriyile son derece karmaşık şekilde bağıntılı olduğunu kavramış olan Fukuoka, doğayı, insan bilgisi ve eylemiyle şekillenen yıkımdan kurtararak eski haline getirmeyi hedefler. Sağlık, huzur ve haz dolu bir yaşamın felsefi/pratik yolunu gösteren *Doğal Tarımın Yolu*, kapsamlı içeriği, ayrıntılı çizimleri ve akıcı anlatımıyla herkesin yararlanıp uygulayabileceği rehber niteliğinde bir kitap.

- **Biricik ve Mülkiyeti / M. Stirner**

Nicedir bir vergi gibi tahsil edilen sevgiye, her şeye kâdir Tanrı'nın ta kendisi olan hakikâte, bahşedilen ve dolayısıyla esirgenebilen hakka, neferleri haline geldiğimiz özgürlüğe, ve ancak sefilleşmemizle gerçekleşebilecek eşitliğe ulaşmaya çalışan insanın ve insanlığın aczini gözler önüne seren Stirner, bu önemli eseriyle, kendi biricikliğimizin ve kudretimizin farkına varmamızın yolunu açıyor.

- **Eylemde Anarşi / C. Ward**

Doğrudan eylem ve doğrudan etkinlikte yeniden yükselece geçeren anarşizmin, "yap, örnekle" ilkesini temel alarak günümüz toplumsal sorunlarına pozitif çözümler sunan bir kitap. Kent planlamasından çocuk oyunlarına, hastanelerden düşkünlerevine, okuldan toplumsal kurumsuzlaşmaya, antipsikiyatri akımlardan eşcinsel hareketlere, konut sorunundan hapishanelere kadar hayatın her alanındaki sorunları ele alıyor. Kitap, yaşadığımız dünyaya eleştirel bir bakışın yanı sıra kendi yaşamımızı kurmamız yönünde de pek çok olumlu örnek üzerinde duruyor. Arzulanan özgür anarşist topluma, bilinmeyen bir gelecekte değil, hemen bugün, burada varılabileceğini çeşitli örneklerle ortaya koyuyor.

• **Tarlalar Fabrikalar ve Atölyeler-Yarın** / *P. Kropotkin*

Tarım ile sanayinin eski çağlardaki gibi iç içe olduğu bir yaşamın küçük yerleşim yerlerinde yeniden mümkün olabileceğini ileri süren Pyotr Kropotkin, bunların atölye ölçeğinde bütünleşmesini ve kendine yeten bir karakter taşıması gerektiğini savunur.

Tarım ile sanayinin eski çağlardaki gibi iç içe olduğu bir yaşamın küçük yerleşim yerlerinde yeniden mümkün olabileceğini ileri süren Kropotkin, bunların atölye ölçeğinde bütünleşmesini ve kendine yeten bir karakter taşıması gerektiğini savunur.

Egemen iktisadî anlayışları sorgulayan Kropotkin, devasa merkezî yapılardan arındırılmış, bütünlüklü bir yaşama –eğer istenirse– hemen yarın geçilmesinin mümkün olduğunu örneklerle ortaya koyar.

• **Hiçbiryer'den Haberler** / *W. Morris*

Hiçbiryer'den Haberler, 22. yüzyıla yapılmış üç günlük bir ziyareti anlatır. Kitabın en ilginç yönlerinden biri, okurda alışılmış zaman ilişkilerinin ortadan kalktığı tuhaf bir sürekliliğe geçiş duygusu yaratmasıdır. Ortaçağ, Hiçbiryer sakinleri için kronolojik olarak çok daha yakın oldukları 19. yüzyıldan daha gerçektir. Zorunlu bir iyilik olarak ilerleme düşüncesi yok olmuştur. Her şey mükemmelliğin parlak beyaz ışığında değil, uzun bir yaz öğleden sonrasının tatlı durgunluğu içinde gerçekleşir. 1890'da yazılan ve otoritenin enkazı üzerinde uyumu inşa etme yönündeki tek bütünsel ütopya olan *Hiçbiryer'den Haberler*, yüzyıllardır hayalleri kurulan özgür dünyanın nasıl bir dünya olabileceğini resmediyor.

• **Sanayi Toplumu ve Geleceği** / *T. Kaczinsky*

Endüstriyel çılgınlığa karşı tepkisini bilimsel teknolo-

jik merkezlere bombalı paket göndererek ortaya koyan Unabomber, manifestosunda, içinde boğulmak üzere olduğumuz endüstriyel teknolojik sistemin insan üzerindeki tahribatını bütün boyutlarıyla ortaya koyuyor. Sosyal ve psikolojik açıdan irdelediği insanın ürkütücü geleceğini sarsıcı bir biçimde gözler önüne seriyor.

• **Düzenden Kaosa Zuhur / T. Gönül**

Konusu düşünce-teori-aktüalite olan bu kitap, her türlü enerjiyi reddeden fizik profesörü Gediz Akdeniz ile yapılmış uzun bir söyleşiden oluşmaktadır. Kitapta, düşünce dünyasına ait konular kadar gündelik hayata dair pek çok sorun da etraflıca ele alınmaktadır. CERN'deki hızlandırılmış deney çalışmasından Yeşil Hareket'e, Bergama köylülerinden Beşiktaş Çarşısı grubuna, 68 Hareketi'nden anarşistlere, Baudrillard'dan Foucault'ya, Nietzsche'den Ahmet Hamdi Tanpınar'a, uzanan sohbet, Modernite, İslam, tasavvuf, heterodoksi derken Doğu-Batı sorunsalı ekseninde süren tartışma ve fikirlere de genişçe yer vermektedir.

• **Sessizliğin Anarşisi / I. Ergüden**

Hayatın bütün ilişkilerine sinen ve üstünkörü bir bakışla göremediğimiz güç ve iktidar kabullenişlerini, içimizdeki iktidarı, gündelik yaşamımızdaki ayrıntılar üzerinde durarak sorgulayan bir kitap. Kitle ve iktidar, birey ve toplum, güç ve tahakküm gibi kavramları, otorite ve özgürlük, boyun eğiş ve isyan geriliminin genel zemini üzerinde ele alan *sessizliğin anarşisi*, toplumsallığın koyu gölgesiyle kuşatılan insanı, ses, söz, görüntü, gürültü ve hareketin tutsak edici tahakkümüne karşı çekilmeye ve düşünmeye çağırıyor.

ISBN 975-7005-41-4

